

EDUKACIJSKO-REHABILITACIJSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
POSLIJEDIPLOMSKI DOKTORSKI STUDIJ

MELIHA BIJEDIĆ

SOCIJALNOPEDAGOŠKI SADRŽAJI I ASPEKTI ODGOJNE
MJERE POJAČANOG NADZORA NADLEŽNOG ORGANA
SOCIJALNE ZAŠTITE U BOSNI I HERCEGOVINI

DOKTORSKA DISERTACIJA

MENTOR: dr.sc. Neven Ricijaš, docent

Zagreb, prosinac 2011. godine

SADRŽAJ

UVOD.....	4
1. ZAKONSKI OKVIR IZRICANJA I IZVRŠAVANJA KAZNENOPRAVNIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNIM POČINITELJIMA KAZNENIH DJELA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	8
1.1. Sustav intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela.....	8
1.2. Izricanje i izvršavanje odgojne mjere Pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite.....	19
2. TEORIJA POSREDOVANOG ISKUSTVA UČENJA.....	30
3. ČIMBENICI UČINKOVITOSTI PROBACIJSKIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNIM POČINITELJIMA KAZNENIH DJELA.....	44
3.1. Kvaliteta odnosa između voditelja mjere i maloljetnika kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija.....	49
3.2. Motivacija za promjenu kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija.....	53
3.3. Obilježja sankcije i metode rada kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija.....	55
3.4. Intenzitet i trajanje sankcije kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija	62
4. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	65
5. METODOLOGIJA.....	68
5.1. Uzorak sudionika istraživanja.....	68
5.2. Instrumentarij.....	71
5.3. Metode prikupljanja i obrade podataka.....	82
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	83
6.1. Obilježja rizičnog i delinkventnog ponašanja maloljetnika.....	83
6.2. Obilježja obiteljskih prilika maloljetnika.....	89
6.3. Procjena odgojne mjere.....	95
6.4. Procjena primjene pedagoških sredstava.....	101
6.5. Procjena kvalitete komunikacije.....	106
6.6. Korelati pozitivnije procjene odgojne mjere iz perspektive voditelja mjere.....	112
6.7. Korelati pozitivnije procjene odgojne mjere iz perspektive maloljetnika.....	116
7. RASPRAVA REZULTATA.....	119
7.1. Obilježja provođenja odgojne mjere Pojačani nadzor nadležnog organa socijalne	

zaštite.....	119
7.2. Predviđanje pozitivne percepcije odgojne mjere od strane voditelja mjere i maloljetnika.....	124
8. ISTRAŽIVAČKA OGRANIČENJA I DALJNJE SMJERNICE.....	130
9. OČEKIVANI ZNANSTVENI I PRAKTIČNI DOPRINOS ISTRAŽIVANJA.....	133
10. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	135
10.1. Verifikacija hipoteza.....	135
10.2. Zaključak.....	140
LITERATURA.....	142
SAŽETAK.....	155
SUMMERY.....	157
PRILOG 1- Anketni upitnik za voditelja odgojne mjere.....	159
PRILOG 2- Anketni upitnik za maloljetnika.....	170

UVOD

Socijalna pedagogija je relativno mlada profesija nastala pedesetih godina dvadesetog stoljeća i danas predstavlja koherentnu integraciju teorijskih osnova i praktičnih izvedbi na području osnažujućeg, usmjeravajućeg, korektivnog, suportivnog i socio-terapeutskog rada s različitim pojedincima i grupama, čiji je socijalni razvoj deprivilegiran, ugrožen, stigmatiziran ili na bilo koji drugi način ometen (Kobolt, 1997).

Petrie i sur. (2005) socijalnu pedagogiju opisuju kao holističku (cjelovitu) pedagogiju u kojoj se susreću skrb, odgoj i obrazovanje, s ciljem podupiranja odgoja, socijalizacije i razvoja djece i mladih, dok je Kyrjacou (2009) opisuje kroz pet ključnih dimenzija: skrb, inkluzija, socijalizacija, odgojno-obrazovna potpora i socijalna edukacija ranjivih društvenih skupina. Kao glavne elemente socijalne pedagogije Petrie i sur., (2005) izdvajaju:

- usmjerenost na korisnika¹ kao cjelovitu osobu, podržavanje cjelokupnog razvoja korisnika;
- praksa temeljena na odnosu i dijeljenju istog socijalnog prostora profesionalca i korisnika;
- ujedinjavanje teorijskog i praktičnog rada u objašnjenju izazovnog ponašanja;
- sudjelovanje u brojnim životnim okruženjima i aktivnostima korisnika;
- korištenje životnog prostora i grupnog rada kao važnih metodičkih odrednica profesije;
- utemeljenost na konceptu dječjih prava, interdisciplinarnom timskom radu i komunikacijskim vještinama, kao osnovnom profesionalnom „alatu“.

Socijalni pedagozi rade s djecom, mladima i odraslima, s pojedincima, grupama i zajednicama kao korisnicima usluga koje vode prema smanjivanju isključenosti, odnosno povećavanju kvalitete života kroz uključivanje u zajednicu (Žižak, 2011). Svoj posao stručnjaci, socijalni pedagozi obavljaju u okviru ustanova i služba socijalne skrbi, zdravstva, odgoja i obrazovanja, pravosuđa i nevladinih organizacija.

Profesionalni praktičan rad socijalnih pedagoga se odnosi na primarnu prevenciju, detekciju, dijagnosticiranje, rane intervencije i tretman, procesuiranje i naknadno staranje za djecu, mladež i odrasle osobe s rizikom za poremećaje ili s poremećajima u ponašanju te njihovim socijalnim okruženjem, u funkciji odgoja, socijalizacije, rehabilitacije i socijalne integracije (Žižak, 2011).

¹ U ovom se tekstu pod pojmom korisnik podrazumijeva osoba, skupina osoba, sustav kojem je potrebna pomoć, odnosno intervencija; stručni termin koji se koristi u okviru profesionalnih pristupa utemeljenih na osnaživanju (prema: Žižak, 2010:233).

S obzirom na opisana obilježja, socijalna je pedagogija uglavnom angažirana u planiranju i pružanju psihosocijalnih intervencija koje su shvaćene kao namjerni postupci namijenjeni pomaganju korisnicima da svladaju svoje teškoće i postignu svoje ciljeve povezane s razvojem potrebnih znanja, vrijednosti i vještina. Obuhvaćaju tretman, ali i ostale intervencije koje se koriste za prevenciju problema te za postizanje ciljeva koji vode socijalnoj dobrobiti (Ajduković, 2008).

Intervencija se definira kao bilo koja mjera ili aktivnost društva poduzeta na kontinuumu djelovanja od prepoznavanja do mijenjanja jednog ili više činitelja rizika za pojavu poremećaja u ponašanju (Žižak, 2010:20). Bouillet i Uzelac (2007) socijalnopedagoške intervencije opisuju kao odgojnom cilju usmjerene uporabe svakodnevnih situacija, u svrhu pružanja pomoći korisnicima da uspješnije rješavaju probleme s kojima se suočavaju tijekom odrastanja. Tome u prilog idu i razmišljanja Koller-Trbović i Žižak (2005:10) koje socijalnopedagošku intervenciju definiraju kao međuposredovanje između osobe i njezinih problema (neovisno o tome, radi li se o problemu koji ima sama osoba ili o problemu koji ta osoba prouzroči drugima). Tretmanske intervencije mogu slijediti tek nakon socijalnopedagoške anamneze i socijalnopedagoške dijagnoze, odnosno procjene. Faze intervencija predstavljaju niz oblika ponuda pomoći, od okvirnih do konkretno određenih postupaka, od prijedloga za mijenjanje situacije do prijedloga o načinima utjecanja na mijenjanje ponašanja. Prema navedenim autoricama, socijalnopedagoška intervencija može biti zahvat, ponuda, ali i zajedničko djelovanje.

Žižak (2010:21) izdvaja sljedećih četiri područja socijalnopedagoških intervencija u kontekstu potrebnih kompetencija za rad:

- 1) pedagoško područje (povećanje općih kompetencija),
- 2) socijalno područje (razvoj sposobnosti za socijalnu integraciju i participaciju),
- 3) korekcijsko područje (rješavanje problema i sukoba, zaštita i integracija), i
- 4) terapijsko područje (otklanjanje smetnji, osamostaljivanje, povećanje kvalitete života).

Od intervencija se traži da su u najboljem interesu korisnika (Etički kodeks socijalnih pedagoga, 2005), da osiguravaju ostvarenje i zaštitu prava djece i mladih te da korisnici sami u njima prepoznaju smisao i osobnu dobrobit (Bouillet i Žižak, 2008). Potonje je neostvarivo bez poštivanja participativnog pristupa u planiranju i provođenju intervencija, što uključuje poštovanje prava korisnika na iznošenje vlastitoga mišljenja, mogućnost njihova aktivnog i suradničkog sudjelovanja u procesu procjene potreba i planiranja intervencija i suradničku ulogu korisnika te podjelu odgovornosti među svim sudionicima intervencije (Koller-Trbović

i Žižak, 2005:32). I Harnach-Beck (1999, prema Koller-Trbović i Žižak, 2005:33), govoreći o ciljevima kojima se teži u procesu programiranja i interveniranja iznosi da oni trebaju biti dogovoreni, s jedne strane iz pozicije (pogleda) korisnika, a s druge iz perspektive stručnjaka.

Tema ovog rada su intervencije u zajednici prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, čime su maloljetni delinkventi definirani kao temeljni korisnici intervencija, a sam način, tj. sankcioniranje, odredilo ih je kao nedobrovoljne korisnike, koji će rijetko sami prepoznati smisao i osobnu dobit intervencije. U ovakvim slučajevima je pružanje profesionalne pomoći maloljetniku zakonski uvjetovano, s jedne strane kako bi ga se zaštitilo, a s druge strane kako bi bio sankcioniran za počinjeno kazneno djelo. Stručnjaku su tada neophodna znanja i vještine da nadiđe maloljetnikov otpor prema nametnutoj intervenciji, potakne ga na suradničko sudjelovanje i uz poštovanje svih njegovih prava izazove osjećaj odgovornosti za počinjeno kazneno djelo.

U radu su analizirani socijalnopedagoški sadržaji i aspekti odgojne mjere koja se provodi prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, pojačanog nadzora nadležnog organa socijalne zaštite (PNNOSZ), odnosno pojačane brige i nadzora (prema hrvatskom zakonodavstvu, PBiN). Jedan od temeljnih ciljeva istraživanja je opisati socijalnopedagoška obilježja odgojne mjere PNNOSZ iz perspektive voditelja mjere i maloljetnika kroz procjenu odgojne mjere, procjenu primjene pedagoških sredstava i kvalitete komunikacije.

Poslove voditelja odgojne mjere PNNOSZ u centrima za socijalni rad u Bosni i Hercegovini uglavnom obavljaju socijalni radnici i pedagozi-psiholozi, jer se tek od nedavno educiraju socijalni pedagozi koji još uvijek nisu prihvaćeni i traženi stručnjaci, premda njihove kompetencije u potpunosti zadovoljavaju kriterije suvremenog tretmana s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. Stručni rad na provođenju odgojne mjere ulazi u domenu socijalnopedagoških poslova, a činjenica je da taj rad obavljaju stručnjaci drugih obrazovnih profila, što ne isključuje aspekte socijalnopedagoških poslova. Svaka osoba koja radi s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela primjenjuje socijalnopedagoške sadržaje, zapravo provodi socijalnopedagoški rad.

U istraživanju je stavljen naglasak na komunikaciju i odnos između voditelja odgojne mjere PNNOSZ i maloljetnika prema kojem se mjera provodi. Time se želi istaknuti interakcija između maloljetnika i voditelja mjere kao čimbenika koji, uz usklađenost mjere s potrebama korisnika, značajno određuje socijalnopedagoške aspekte mjere i pridonosi boljem odnosu prema odgojnoj mjeri i kvalitetnijem odnosu između voditelja mjere i maloljetnika.

To je značajno, jer osobne predodžbe voditelja mjere o tome kako se maloljetnik osjeća i koje su njegove istinske potrebe, nisu dovoljne za proces koji će dovesti do pozitivnih

ishoda intervencije. Dobro uspostavljena komunikacija između voditelja mjere i maloljetnika, u smislu dijaloga u kojem oboje sudjeluju u stvaranju sadržaja razgovora, preduvjet su za formiranje suradničkog odnosa iz kojeg proizilaze promjene.

Da bi voditelji uspjeli u ostvarivanju kvalitetnog odnosa s korisnicima intervencija, nužno je da svoj rad temelje na suvremenim znanstvenim i teorijskim spoznajama koje su dokazale svoju uspješnost. U ovom smo istraživanju pošli od pretpostavke kako bi elementi teorije posredovanog iskustva učenja mogli biti uključeni u socijalnopedagoške intervencije, uzimajući u obzir kvalitetu odnosa kao najvažnijeg i elementarnog aspekta svakog socijalnopedagoškog procesa. Sukladno tome, drugi cilj bio je utvrditi doprinos mjerenih obilježja u objašnjavanju kvalitete odnosa između voditelja mjere i maloljetnika uz obrazlaganje racionalne za primjenu teorije posredovanog iskustva učenja u socijalnopedagoškim intervencijama.

Motivacija za ovo istraživanje leži u znanstveno-istraživačkoj znatiželji za stjecanjem uvida u značaj međuljudskog odnosa između voditelja mjere i maloljetnika, njihovog stila komuniciranja i primjene određenih pedagoških postupaka za pozitivnu percepciju ove odgojne mjere, koja se provodi prema maloljetnicima. Pored toga, interesiralo nas je na koji način intervenciju doživljava korisnik, a na koji voditelj odgojne mjere. Samim tim, svrha ovog istraživanja također je i buduće djelovanje na unaprijeđivanje kvalitete sustava intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u Bosni i Hercegovini, osobito u kontekstu promoviranja teorijske utemeljenosti intervencija i empirijske provjere primjerenosti teorije posredovanog iskustva učenja u procjeni intervencije.

1. ZAKONSKI OKVIR IZRICANJA I IZVRŠAVANJA KAZNENOPRAVNIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNIM POČINITELJIMA KAZNENIH DJELA U BOSNI I HERCEGOVINI

1.1. Sustav intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela

Prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela primjenjuju se posebne mjere i poseban sustav kaznenih sankcija, koje uvažavaju njegovu životnu dob, psihičku zrelost i sposobnosti da shvati značaj počinjenog kaznenog djela.

Zbog toga je i odgovornost maloljetnika za počinjeno kazneno djelo uređena na poseban način u kaznenom zakonodavstvu, a ogleda se u humanoj reakciji zajednice, uz uvažavanje njihovih prava i principa socijalne dobrobiti.

Prema članku 84. Kaznenog zakona Federacije BiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10):

1. Maloljetnom počinitelju kaznenog djela mogu se izreći odgojne mjere i određene sigurnosne mjere, a starijem se maloljetniku izuzetno može izreći kazna maloljetničkog zatvora.
2. Maloljetniku koji je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršio četrnaest, a nije navršio šesnaest godina života (mlađi maloljetnik), mogu se izreći samo odgojne mjere.
3. Maloljetniku koji je u vrijeme počinjenja kaznenog djela navršio šesnaest, a nije navršio osamnaest godina života (stariji maloljetnik), odgojne se mjere mogu izreći pod uvjetima propisanim ovim zakonom, a izuzetno mu se može izreći kazna maloljetničkog zatvora.
4. Maloljetniku se mogu izreći sigurnosne mjere (pod uvjetima propisanim zakonom).
5. Maloljetniku se ne mogu izreći sudska opomena ni uvjetna osuda.

Da bi se primjenile odredbe sadržane u glavi XXVII. Zakona o kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10), osoba u vrijeme izvršenja kaznenog djela mora biti maloljetna, odnosno da je navršila četrnaest godina, a nije navršila osamnaest godina, te da u vrijeme suđenja i pokretanja postupka nije navršila dvadesetijednu godinu života.

Specifičan sustav reakcije na maloljetnički kriminalitet odlika je mnogih zapadnih, razvijenih zemalja. U većini tih suvremenih zajednica u fokusu pristupa maloljetničkom

kriminalu je maloljetni počinitelj i kazneno djelo, te nastojanje države i njezinih pravosudnih interventnih mjera da maloljetnika rehabilitira i tako u budućnosti prevenira činjenje kaznenih djela (Žižak, 2003). Međunarodni standardi potiču države da nastoje, kad god je to moguće, razmotriti rješavanje slučajeva u kojima se pojavljuju maloljetni počinitelji kaznenih djela, izvan okvira formalne kaznene procedure, uz garanciju poštovanja ljudskih prava. Ovakav način pristupa prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, koji je prvenstveno usmjeren na njihovo odvrćanje od formalnog procesuiranja na sudu, naziva se model diverzije ili model preusmjeravanja. Suština ovog modela je u pokušaju preusmjeravanja, kako bi maloljetni počinitelj kaznenih djela izbjegao sustav kaznenog pravosuđa kada god je to moguće, i da se primjenom mjera koje ne dovode do snažne stigmatizacije utječe na maloljetnike da više ne čine kaznena djela.

Po sada važećem Kaznenom zakonu FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) u Federaciji Bosne i Hercegovine tužilaštvo i sud mogu napraviti diverziju izricanjem odgojnih preporuka, na način da tužilaštvo naloži maloljetniku da se osobno ispriča oštećenom, naknadi štetu oštećenom, da redovno pohađa školu, te mu naloži posjećivanje odgojnih, obrazovnih i psiholoških ustanova. Ukoliko maloljetnik ispuní zadane uvjete, postupak koji je vođen protiv njega može se obustaviti. Sud također može izreći preporuke kao što su rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice, prihvaćanje odgovarajućeg zaposlenja, smještaj u drugu obitelj, dom ili ustanovu i liječenje u odgovarajućoj ustanovi i prije nego što se opredijeli za izricanje sankcije, a ako maloljetnik ispuní dane mu preporuke, postupak se može obustaviti.

Osim ovih, u zakonu izričito navedenih preporuka, sud sukladno s člankom 93. Kaznenog zakona FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) može maloljetniku odrediti i neku drugu obvezu za koju ocijeni da je potrebna za uspješnije izvršenje izrečene mjere. Ovakvo ovlašćenje suda nije u suprotnosti s načelom zakonitosti jer posebne obveze koje sud može odrediti maloljetniku pri izricanju odgojne mjere pojačanog nadzora nisu posebne kaznene sankcije.

Prilikom procesuiranja maloljetnika obvezno je obazrivo postupanje. Prema članku 342. Zakona o kaznenom postupku („Službene novine FBiH“ broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10), svi koji sudjeluju u postupku dužni su postupati prema maloljetniku obazrivo, vodeći računa o njegovoj duševnoj razvijenosti, osjetljivosti i osobnim svojstvima, kako vođenje kaznenog postupka ne bi štetno utjecalo na razvoj maloljetnika.

Posebno se ističe značaj poštovanja načela proporcionalnosti – odnosno razmjernosti (svrhovitosti – oportuniteta) koji podrazumijeva da svaka reakcija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela mora biti razmjerna okolnostima koje se tiču maloljetnika i obilježjima izvršenog djela, pri čemu se ne uzima u obzir samo težina prijestupa, već se procjenjuje i osobnost maloljetnika (Roy i Wong, 2004).

Načelom proporcionalnosti prvenstveno se želi postići odgoj, tj. preodgoj maloljetnika, njegov pravilan razvoj i ukoliko nije neophodno ne pokrenuti postupak i poduzeti mjere, jer izbjegavanjem kaznenog postupka i formalnih sudskih sankcija rasterećuje pravosudni sustav, koji tada može biti brz i učinkovit u onim slučajevima gdje je sudski postupak neophodan.

Promjene ustavno-pravnog uređenja Bosne i Hercegovine dovele su i do potrebe usklađivanja kaznenog zakonodavstva s novim državnim uređenjem i međunarodnim standardima. Usklađivanje s međunarodnim standardima išlo je u pravcu dodatne zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda, posebno maloljetnih prijestupnika.

Sankcioniranje maloljetnih delinkvenata u Federaciji BiH je regulirano u okviru kaznenog zakonodavstva koje vrijedi za punoljetne počinitelje kaznenih djela, u okviru zasebnih odredbi koje se odnose na maloljetne prijestupnike.

Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH) je stupio na snagu 01.08.2003. godine. Kaznenopravno uređenje osnovnog položaja, prava i kaznene odgovornosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela, prvenstveno je sadržano u Kaznenom, ali i drugim zakonima Federacije BiH. U odnosu na Republiku Hrvatsku koja ima Zakon o sudovima za mladež, u FBiH ne postoji jedinstven zakon (*lex specialis*) koji u potpunosti regulira oblast maloljetničkog prijestupništva. Iz tog razloga primjenjuju se posebne odredbe općih zakonskih propisa, kao što su: Kazneni zakon FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), Zakon o kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10) i Zakon o izvršenju kaznenih sankcija u FBiH („Službene novine FBiH“ broj:44/98) koje se tiču maloljetnika.

Prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela primjenjuju se odredbe članaka od 79. do 109. Kaznenog zakona FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), a ostale kaznenopravne odredbe iz drugih zakona primjenjuju se prema maloljetnicima samo ako ne izlaze iz okvira utvrđenih posebnim odredbama o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela.

KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) predviđa dva oblika reagiranja na počinjenje kaznenih djela od strane maloljetnika. Jedan

oblik je primjena odgojnih preporuka, a drugi je primjena kaznenih sankcija prema maloljetnicima. Po članku 80. KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), prema maloljetnom počinitelju kaznenog djela mogu se primijeniti odgojne preporuke za kaznena djela s propisanom novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. Ovo je tzv. alternativni oblik reakcije budući da se odgojne preporuke maloljetnim počiniteljima kaznenih djela izriču bez vođenja formalnog kaznenog postupka, dok se odgojne mjere i kazna maloljetničkog zatvora (kao kaznene sankcije) izriču u kaznenom postupku.

Odgojne preporuke mogu trajati najduže jednu godinu, a mogu se tijekom njihovog izvršavanja zamijeniti drugom ili ukinuti. Osim odgojnih preporuka, maloljetnom počinitelju kaznenog djela sukladno s člankom 84. KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) mogu se izreći odgojne mjere i određene mjere sigurnosti, a starijem maloljetniku izuzetno se može izreći kazna maloljetničkog zatvora. Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora je prema članku 85. KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) da se pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, nadzorom nad njima, njihovim stručnim osposobljavanjem i razvijanjem njihove osobne odgovornosti osigura njihov odgoj, preodgoj i pravilan razvoj. Odgojne mjere su relativno neodređenog trajanja. Pri izricanju mjera sud ne određuje trajanje mjere nego o tome odlučuje naknadno u zavisnosti od postignutih odgojnih rezultata. One, dakle, traju ili do isteka zakonskog roka trajanja od tri godine ili do odluke suda kojom se obustavlja izvršenje ili se zamjenjuje drugom odgojnom mjerom.

Uz to, svrha kazne maloljetničkog zatvora je poseban utjecaj na maloljetnog počinitelja da ubuduće ne čini kaznena djela, kao i na druge maloljetnike da ne počinju kaznena djela. Stoga odgojne mjere i kazna maloljetničkog zatvora moraju prije svega imati odgojni karakter i biti usmjerene na otklanjanje činitelja koji su doveli do delinkventnog ponašanja. Odgoj maloljetnika podrazumijeva sve radnje koje se poduzimaju s ciljem da se kod maloljetnika izgradi pozitivan stav prema vrijednostima pojedinca i zajednice i na taj način osigura njegova konstruktivna uloga u društvu. Odgoj maloljetnika je u prvom redu zadatak obitelji i škole kao i drugih pedagoških i socijalnih institucija, ali, u slučaju počinjenja kaznenog djela od strane maloljetnika, osiguranje odgoja maloljetnika postaje zadatak i pravosudnog sustava za maloljetnike. Zakon određuje i osnovne metode kojima će se ostvariti navedena svrha kaznenih sankcija za maloljetnike: pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, nadzorom nad njima, njihovim stručnim osposobljavanjem i razvijanjem njihove osobne odgovornosti. Time je određen i sadržaj kaznenih sankcija prema

maloljetnicima. One obuhvaćaju različite mjere zaštite, pomoći, nadzora, stručnog osposobljavanja i razvijanja osobne odgovornosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Sve te mjere su usmjerene ka njihovoj socijalnoj rehabilitaciji i reintegraciji.

Sukladno s člankom 86. KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) vrste odgojnih mjera su: (1) disciplinske mjere, (2) mjere pojačanog nadzora i (3) zavodske mjere.

(1) Disciplinske mjere izriču se maloljetnom počinitelju kaznenog djela kojem nije potrebno izreći trajnije mjere odgoja i preodgoja, naročito ako je počinio kazneno djelo iz nepromišljenosti ili lakomislenosti.

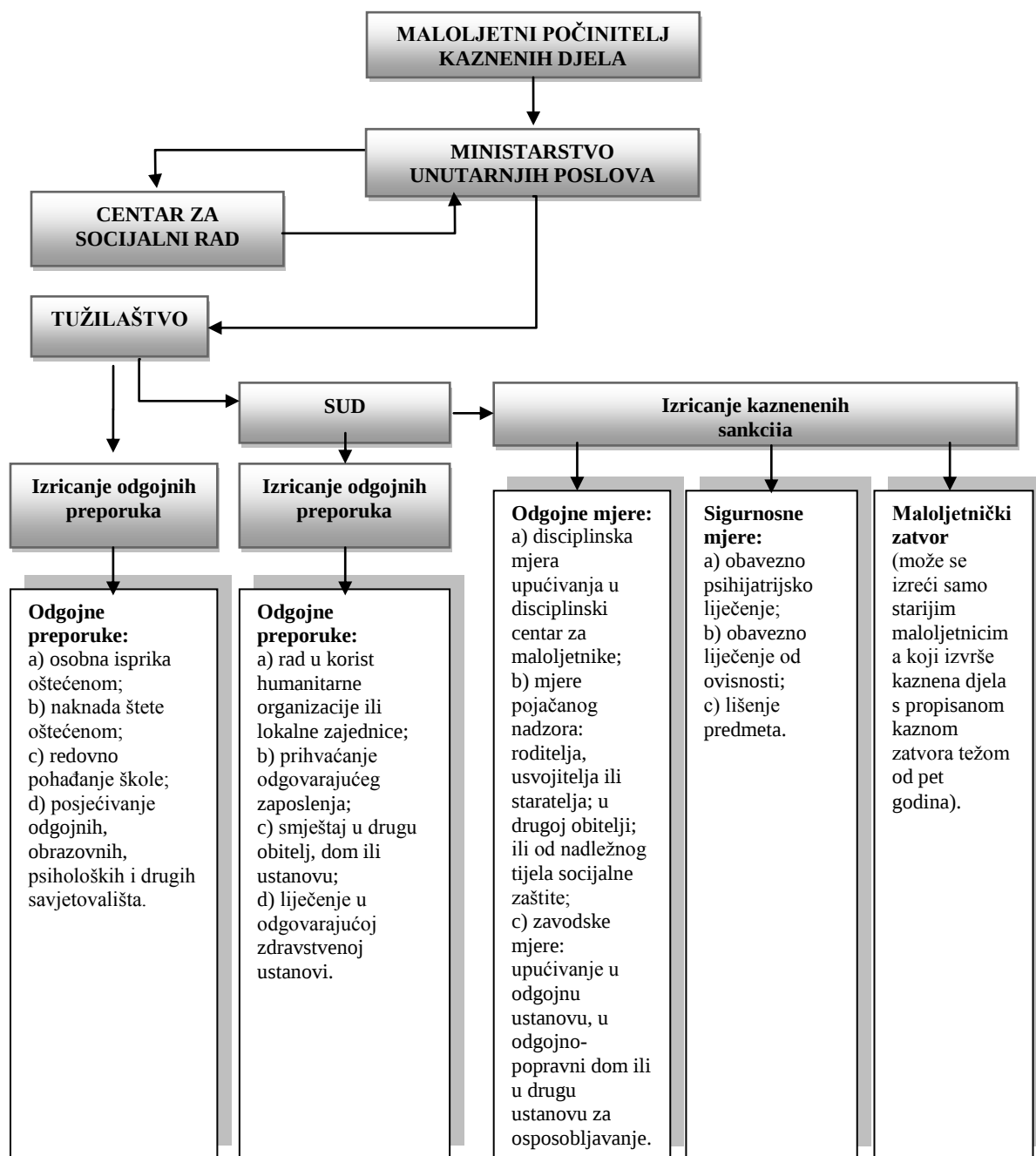
(2) Mjere pojačanog nadzora izriču se maloljetnom počinitelju kaznenog djela kojem treba izreći trajnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz odgovarajući nadzor, a nije potrebno njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine, a primjenjuju se prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela:

- za koje se utvrdi da je počinjenje kaznenog djela u vezi s odgojnom zapuštenošću maloljetnika koja je takvog stupnja da zahtijeva trajnije mjere odgoja i preodgoja ili
- za koje se utvrdi da je počinjenje kaznenog djela u vezi s određenim psihofizičkim karakteristikama njegove ličnosti koje zahtijevaju liječenje maloljetnika kako bi se otklonile okolnosti koje bi mogle biti od utjecaja na ponovno počinjenje djela.

(3) Zavodske mjere izriču se maloljetnom počinitelju kaznenog djela kojemu treba izreći trajnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mjere ne mogu trajati dulje od pet godina.

Imajući u vidu svrhu odgojnih mjera, one se mogu podijeliti na teže i lakše (Žunić-Pavlović, 2003). Stav koji prevladava i u teoriji i u praksi je da su najlakše odgojne mere - disciplinske, a najteže - zavodske. Takva gradacija proizlazi iz kriterija za primjenu, sadržaja, trajanja, načina izvršenja i drugih karakteristika pojedinih odgojnih mjera. U opravdavanju ovog stava najčešće se navodi zahtjev za ostvarivanjem jednog od osnovih principa kaznenog prava: sve dok se lakšom mjerom može postići svrha, nije opravdano primjenjivati težu mjeru. S ciljem bolje preglednosti i jasnijeg razumjevanja, postupak procesuiranja maloljetnika, prema važećim Zakonima u Federaciji Bosne i Hercegovine, prikazat ćemo i shematski (slika 1).

Slika 1: Shematski prikaz kaznenopravnog postupka i sankcija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u FBiH

Pri izboru odgojne mjere sud će uzeti u obzir godine života maloljetnika, stupanj njegove duševne razvijenosti, njegova psihička svojstva, njegove sklonosti, pobude iz kojih je kazneno djelo počinio, dotadašnji odgoj, sredinu i prilike u kojima je živio, težinu kaznenog djela te da li mu je ranije bila izrečena odgojna mjera ili kazna, kao i sve druge okolnosti koje mogu biti od utjecaja za izricanje odgojne mjere (članak 88. KZ FBiH „Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10).

Vidljivo je, preodgoj maloljetnika podrazumijeva poduzimanje mjera kojima se nastoje otkloniti posljedice manjkavog odgoja maloljetnika, njegov ravnodušan ili negativan odnos prema vrijednostima drugih pojedinaca i zajednice koji se nalazi u osnovi njegovog delinkventnog ponašanja. Slično je i u Republici Hrvatskoj, gdje se Zakonom o sudovima za mladež (Narodne novine, 84/11) propisuje da je svrha maloljetničkih sankcija pružanjem zaštite, brige i nadzora te osiguranjem opće i stručne izobrazbe maloljetnog počinitelja kaznenog djela utjecati na njegov razvoj, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti radi suzdržavanja od ponovnog činjenja kaznenih djela. Prilikom izricanja sankcija u obzir se uzimaju obilježja samog maloljetnika, kazneno djelo, prilike u kojima maloljetnik živi i recidivizam (Ricijaš, 2005). Maloljetnicima je moguće izreći 8 odgojnih mjera: sudski ukor, posebne obveze, pojačanu brigu i nadzor, pojačanu brigu i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u disciplinski centar, upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojni zavod i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu. Zbog kriminalnopolitičkih i socijalnopedagoških razloga, Zakon o sudovima za mladež je kao *lex specialis* za mlade počinitelje kaznenih djela manje represivan od Kaznenog zakona, a sve zato da se položaj mladih počinitelja kaznenih djela što je moguće više oslobodi diskriminacije i stigmatizacije okrivljenika u kaznenom postupku. Prednost se daje pedagoškim mjerama, u smislu pomoći, odgoja i socijalne integracije mladog delinkventa.

Kazneni zakon FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) sadrži i niz odredaba čiji je neposredni cilj upravo omogućavanje sudu da iz relativno širokog registra odgojnih mjera koje se mogu izreći maloljetnim počiniteljima kaznenih djela izabere onu kojom će se najbolje ostvariti svrha odgojnih mjera. Tako su odredbama članka 82. KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) (*Vrste odgojnih mjera*) određeni osnovni kriteriji za primjenu svake od tim člankom predviđenih vrsta odgojnih mjera. Potom su zakonskim odredbama koje se odnose na pojedine odgojne mjere određeni bliži kriteriji za njihovo izricanje.

Međutim, da bi sud mogao ocijeniti treba li u određenom slučaju maloljetnom počinitelju kaznenog djela izreći disciplinsku mjeru, mjeru pojačanog nadzora ili zavodsku mjeru, a

zatim i koju konkretnu odgojnu mjeru, on mora voditi računa o nizu činjenica i okolnosti iz čijeg sadržaja će moći donijeti zaključak o stupnju odgojne zapuštenosti maloljetnika, odnosno o postojanju određenih psihofizičkih svojstava maloljetnika koja su u vezi s počinjenjem kaznenog djela i o stanju sredine u kojoj maloljetnik živi. Pri tom se ne smiju zanemariti okolnosti koje se odnose na počinjeno kazneno djelo, i zaključak o njegovim pedagoškim potrebama i o mjerama zaštite, pomoći, nadzora i osposobljavanja maloljetnika koje je potrebno poduzeti kako bi se osigurao odgoj, preodgoj i pravilan razvoj maloljetnog počinitelja kaznenog djela i spriječio povrat. Odredba članka 84. KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) određuje okolnosti koje je sud dužan uzeti u obzir pri izboru odgojne mjere maloljetnom počinitelju kaznenog djela kako bi se osigurao izbor takve odgojne mjere kojom će se najbolje moći ostvariti svrha odgojnih mjera. Sve navedene okolnosti koje se uzimaju u obzir pri izboru odgojne mjere mogu se podijeliti u četiri grupe. Prvu grupu čine okolnosti koje se odnose na ličnost maloljetnika i njegov pedagoški status: godine života maloljetnika, stupanj njegove duševne razvijenosti, njegova psihička svojstva, njegove sklonosti i njegov dotadašnji odgoj. Drugu grupu čine okolnosti koje se odnose na sredinu i prilike u kojima je maloljetnik živio. Treću grupu čine okolnosti koje su vezane za počinjeno kazneno djelo: pobude iz kojih je kazneno djelo počinio i težina djela, a četvrtu grupu okolnosti koje se odnose na kaznenopravni povrat. Osim ovih izričito navedenih okolnosti, pri izboru odgojne mjere uzimaju se u obzir i sve druge okolnosti koje mogu biti od utjecaja na izbor odgojne mjere. Okolnosti pod kojima je djelo počinjeno, a prije svega, vrijeme, mjesto, način, sredstva i objekt izvršenja djela, zatim brojnost izvršenih kaznenopravnih radnji i trajanje kriminalne aktivnosti maloljetnika su od značaja za ocjenu da li se radi o tzv. situacijskom kaznenom djelu ili o kaznenom djelu, odnosno kaznenim djelima koja ukazuju na delinkventne sklonosti maloljetnika ili čak na ustaljeno delikventno ponašanje maloljetnika, te, sukladno toj procjeni i za donošenje zaključka o odgojnim mjerama koje je prema maloljetnom počinitelju kaznenog djela potrebno poduzeti kako bi se osigurala njegova rehabilitacija i socijalna reintegracija. Okolnosti pod kojima je djelo počinjeno su, dakle, od velikog značaja pri izboru odgojne mjere. Pošto ih zakon izričito ne spominje, a kako one u mnogome određuju konkretnu težinu počinjenog kaznenog djela, zakonom utvrđena obveza suda da pri izboru odgojne mjere uzme u obzir težinu počinjenog kaznenog djela mora se tumačiti tako da obuhvaća obvezu suda da pri izboru odgojne mjere uzme u obzir ne samo apstraktnu težinu počinjenog kaznenog djela izraženu kroz zakonom propisanu kaznu za to djelo nego i konkretnu težinu učinjenog djela izraženu, između ostalog, kroz okolnosti pod kojima je djelo počinjeno.

Kada su pak u pitanju okolnosti koje se odnose na ponašanje maloljetnika nakon počinjenja kaznenog djela, a na čije uzimanje u obzir pri izboru odgojne mjere zakon također propušta izričito obvezati sud, ne preostaje ništa drugo nego da se obveza suda na utvrđivanje i razmatranje i ovih okolnosti pri izboru odgojne mjere izvede iz njegove nedvosmislene obveze da pri izboru odgojne mjere uzme u obzir sve relevantne okolnosti koje se odnose na ličnost maloljetnog počinitelja kaznenog djela. Naime, ponašanje maloljetnika nakon počinjenja kaznenog djela, okolnosti da li je maloljetnik pokušao spriječiti nastupanje posljedice ili naknadno je otkloniti, da li se osobno ispričao oštećenom, nadoknadio mu pričinjenu štetu ili iskazao spremnost da tu štetu nadoknadi izražava stav maloljetnika prema počinjenom djelu. Temeljem ponašanja maloljetnika nakon počinjenja djela moguće je donijeti zaključke o tome da li on odobrava izvršeno kazneno djelo, da li je ravnodušan prema onome što je počinio ili žali zbog počinjenog i preuzima odgovornost. Sve su to okolnosti koje su od značaja za ocjenu o tome je li prema maloljetnom počinitelju potrebno ili nije poduzeti trajnije mjere odgoja ili preodgoja, je li potreban nadzor i pomoć odgovarajućih stručnih osoba ili ustanova ili su potrebne samo određene mjere usmjeravanja maloljetnika, odnosno određene kratkotrajne mjere kojima će se utjecati na njegovu ličnost i vladanje.

Težina počinjenog kaznenog djela je, dakle, samo jedna od okolnosti koje je sud dužan uzeti u obzir pri izboru odgojne mjere. Zakon, međutim, primjenu određenih odgojnih mjera ne veže za određenu apstraktnu težinu počinjenog kaznenog djela izraženu kroz zakonom propisanu kaznu za to djelo, niti traži da izrečena odgojna mjera bude srazmjerna težini učinjenog kaznenog djela. Okolnosti koje je sud dužan uzeti u obzir pri izboru odgojne mjere ustvari ukazuju da izrečena odgojna mjera mora odgovarati ličnosti maloljetnika i njegovim potrebama, ali i težini učinjenog kaznenog djela. Ukoliko bi pri izboru odgojne mjere sud zanemario socijalnopedagoške ciljeve odgojnih mjera i dao prednost težini učinjenog kaznenog djela, doveo bi u pitanje ostvarenje svrhe odgojnih mjera. S druge strane, zanemarivanje težine počinjenog kaznenog djela pri izboru odgojne mjere praktično znači i zanemarivanje stava da su odgojne mjere posebna vrsta kaznenopravnih sankcija i da je i njihova svrha, kao i ostalih kaznenopravnih sankcija, između ostalog, preventivni utjecaj na druge da poštuju pravni sustav i ne čine kaznena djela (članak 6. KZ FBiH „Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), (*Svrha kaznenopravnih sankcija*).

Žižak i Koller-Trbović (1999) također navode kako se pri donošenju odluke o odgojnoj mjeri traži i očekuje dijagnostički postupak kao multidimenzionalan i multiprofesionalan, tj. proveden na način interaktivnog pristupa, od više različitih stručnjaka (psihologa, socijalnih pedagoga, liječnika, socijalnih radnika, a po potrebi i drugih stručnjaka). Osim relevantnih

pokazatelja s obzirom na samu ličnost maloljetnika, iste autorice navode kako je nužno podjednaku pozornost usmjeriti njegovom užem i širem socijalnom okruženju (obitelj, škola, susjedstvo), kao i mogućnostima različitih intervencijskih modela i programa. Drugim riječima, kako bi se odabrala prava intervencija, potrebno je uzeti u obzir sve razine ekološkog prostora maloljetnika. Stoga je potrebno procijeniti razinu kriminogenog rizika maloljetnika te definirati na koje kriminogene potrebe valja usmjeriti intervenciju, odnosno na koje jake snage se osloniti kako bi maloljetnik aktivno sudjelovao u transformaciji vlastitog ponašanja.

Neke od okolnosti koje je sud dužan uzeti u obzir pri izboru odgojne mjere, sud će moći utvrditi samo uz pomoć određenih stručnih osoba. Zakon o kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10) obvezuje suca za maloljetnike da radi utvrđivanja okolnosti potrebnih za ocjenu duševne razvijenosti maloljetnika, okolnosti koje se odnose na okruženje u kojem i prilike pod kojima maloljetnik živi kao i drugih okolnosti koje se tiču njegove osobe pribavi izvještaj i sasluša osobe koje mu mogu dati potrebne podatke (članak 376. stavak 2. ZKP FBiH „Službene novine FBiH“ broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10).

ZKP FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07 i 9/09 i 12/10) određuje da podatke o ličnosti maloljetnika pribavlja sudac za maloljetnike, ali i da on može zatražiti da te podatke prikupi određena stručna osoba (socijalni radnik, socijalni pedagog, psiholog i dr.), a može njihovo pribavljanje povjeriti i organu starateljstva (članak 376. stavak 3.). *Pekinška pravila* također preporučuju pribavljanje izvještaja o socijalnom položaju maloljetnog počinitelja kaznenog djela prije donošenja konačne odluke o sankciji (Pravilo 16.1.).

Značaj pravilnog i potpunog utvrđivanja okolnosti koje se odnose na ličnost maloljetnika za izbor odgojne mjere dolazi do izražaja i u odredbi članka 376. (*Pribavljanje podataka o ličnosti maloljetnika*) stavak 4. ZKP FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10) kojom je određeno da, kada je za utvrđivanje zdravstvenog stanja maloljetnika, njegove duševne razvijenosti, psihičkih svojstava ili sklonosti potrebno da maloljetnika pregledaju vještaci, za taj pregled odredit će se liječnici, psiholozi ili pedagozi, kao i da se takva ispitivanja maloljetnika mogu obaviti u zdravstvenoj ili drugoj ustanovi. Na taj način ZKP FBiH pruža procesne pretpostavke za potpuno i pravilno utvrđivanje i tih okolnosti koje je sud, prema odredbi članka 84. KZ FBiH

(„Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), dužan, između ostalih, uzeti u obzir pri izboru odgojne mjere.

Distribucija učestalosti izricanja pojedinih vrsta odgojnih mjera jedan je od važnih pokazatelja društvene i kaznenopravne reakcije na maloljetničku delinkvenciju. U tablici 1 prikazani su podaci o vrsti izrečenih kaznenih sankcija maloljetnim počiniteljima kaznenih djela na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine od 2003. do 2009. godine (Statistički godišnjak/ljetopis FBiH, 2010).

Tablica 1: Vrsta izrečenih kaznenih sankcija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u FBiH od 2003.-2009. godine

Godina	Ukupno	Sudski ukor		Disciplinske mjere		Mjere pojačanog nadzora		Zavodske mjere		Maloljetnički zatvor	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
2003	292	121	41,4	5	1,7	155	53,0	7	2,4	4	1,4
2004	158	10	6,3	2	1,3	134	84,8	9	5,7	3	1,9
2005	233	-	-	5	2,1	212	90,9	14	6,0	2	0,9
2006	213	-	-	2	0,9	208	97,7	2	0,9	1	0,6
2007	237	-	-	1	0,4	222	93,7	12	5,1	2	0,8
2008	228	-	-	8	3,5	207	90,8	12	5,3	1	0,4
2009	176	-	-	9	5,1	151	85,8	13	7,4	3	1,7

Prema podacima prikazanim u tablici 1, u ukupnom broju izrečenih odgojnih mjera najveće učešće ostvarile su mjere pojačanog nadzora (prosječno 85,2%), zatim zavodske mjere (prosječno 4,7%) te disciplinske mjere (prosječno 2,1%), a kazna maloljetničkog zatvora u promatranom razdoblju ostvaruje učešće u prosjeku od 1,0 % u ukupnom broju izrečenih kaznenih sankcija maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. U promatranom razdoblju od 2004. godine primjećujemo da se prestao izricati sudski ukor, a razlog tome je izmjena zakona. Od 2003. godine stupio je na snagu novi Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine (što je ranije u ovom tekstu objašnjeno) u kojem nije uvrštena sankcija Sudski ukor i od tada se on prestaje izricati.

Analizirajući podatke Državnog zavoda za statistiku u Hrvatskoj, u periodu od sedamnaest godina, Ricijaš (2005) ističe kako mjere pojačanog nadzora, kao i mjere upozorenja, gotovo redovito čine 40 do 50% svih izrečenih sankcija prema mladima. Takav podatak upućuje na važnost kvalitetnog provođenja ove odgojne mjere, pogotovo uzmemo li u obzir da, u odnosu na većinu mjera upozorenja, odgojna mjera Pojačana briga i nadzor ima naglašen tretmanski karakter.

1.2. Izricanje i izvršavanje odgojne mjere Pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite

U ovom je radu pozornost posvećena jednoj od mjera pojačanog nadzora, intervenciji koja se provodi prema korisnicima bez izdvajanja iz obitelji, što znači da se radi o intervencijskoj mjeri koja se temeljem zakonskih odredbi poduzima u njihovom prirodnom okruženju. Konkretno, u radu se analizira odgojna mjera Pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite (PNNOSZ), odnosno Pojačana briga i nadzor (prema hrvatskom zakonodavstvu, PBiN).

Iz tih razloga, u tablici 2 posebno ćemo prikazati učestalost izricanja mjera pojačanog nadzora prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine od 2003. do 2009. godine (Statistički godišnjak/ljetopis FBiH, 2010).

Tablica 2: Učestalost izricanja mjera pojačanog nadzora u FBiH od 2003.-2009. godine

Godina	Ukupno	Mjere pojačanog nadzora					
		Pojačan nadzor roditelja ili staratelja/skrbnika		Pojačan nadzor u drugoj obitelji		Pojačan nadzor nadležnog organa socijalne zaštite	
		N	%	N	%	N	%
2003	155	55	35,5	1	0,6	99	63,9
2004	134	76	56,7	1	0,7	57	42,5
2005	212	140	66,0	6	2,8	66	31,1
2006	208	128	61,5	-	-	80	38,4
2007	222	132	59,4	1	0,5	89	40,1
2008	207	143	69,1	-	-	64	30,9
2009	151	98	64,9	-	-	53	35,1

Iz tablice 2 vidimo da se u Federaciji Bosne i Hercegovine u prosjeku više izriče odgojna mjera Pojačan nadzor roditelja ili staratelja/skrbnika (prosječno 59,0%) u odnosu na odgojnu mjeru PNNOSZ (prosječno 40,3%), dok se pojačan nadzor u drugoj obitelji prilično rijetko izriče (prosječno u 0,7% slučajeva).

Odgojna mjera pojačanog nadzora roditelja, usvojitelja ili staratelja izriče se prema članku 90. Kaznenog zakona FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), ako su roditelji, usvojitelj ili staratelj propustili nadzor nad maloljetnikom iako su u mogućnosti obavljati nadzor. Prilikom izricanja mjere, sud može dati potrebne upute i naložiti roditeljima određene dužnosti u pogledu mjera koje treba preduzeti radi odgoja maloljetnika, njegovog liječenja i radi otklanjanja štetnih utjecaja te može odrediti

da nadležni organ socijalnog staranja provjerava njeno izvršavanje i ukazuje pomoć roditelju, usvojitelju ili staratelju. Hrvatsko zakonodavstvo ne poznaje ovakvu kaznenopravnu sankciju, te je nije moguće usporediti s niti jednom odgojnom mjerom prema Zakonu o sudovima za mladež. Potrebno je komentirati da ova odgojna mjera otvara prostor za brojne rasprave u kontekstu tretmana maloljetnih počinitelja kaznenih djela, budući da se naglasak intervencije stavlja na roditelje, a ne na samog maloljetnika, što ima i za posljedicu prebacivanje odgovornosti za maloljetnikovo kazneno djelo na roditelja.

S obzirom da su ciljevi ovog rada usmjereni procjeni primjene socijalnopedagoških sredstava i utvrđivanju kvalitete odnosa između sudionika tijekom provođenja sankcije, opredijelili smo se analizirati socijalnopedagoške sadržaje na primjeru odgojne mjere PNNOSZ, budući da ona uključuje intervenciju od strane stručnjaka i njegovo aktivno sudjelovanje u tretmanu.

Uvjet za primjenu odgojne mjere PNNOSZ je da nije potrebno potpuno odvajanje maloljetnika iz njegove dotadašnje okoline. Pod okolinom u kojoj je maloljetnik do izricanja odgojne mjere živio zakon ne podrazumijeva samo obiteljsku okolinu i prilike maloljetnika, već i šire socijalno okruženje i kontakte koje je maloljetnik u njemu ostvarivao, te mogućnosti da se u tom okruženju osigura odgoj, preodgoj i pravilan razvoj maloljetnika.

Idealno, predviđeni postupci trebali bi biti usmjereni na sve etiološke čimbenike - na individualnoj razini, na razini uže socijalne sredine (obitelj, škola, vršnjaci), ali i na razini lokalne zajednice. U određivanju smjerova djelovanja, zakonodavac, svjestan ograničenih mogućnosti djelovanja na širi socijalni kontekst, ponajviše naglašava utjecaje na razini pojedinca i, donekle, na razini uže socijalne sredine.

Odgojna mjera PNNOSZ, koja se izriče i izvršava prema posebnom dijelu Kaznenog zakona FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), oblik je maloljetničke probacije u Bosni i Hercegovini. Stoga termin probacija, ili probacija za maloljetnike, u daljem tekstu predstavlja pojam koji se odnosi na odgojnu mjeru PNNOSZ. Probacija predstavlja metodu tretmana počinitelja kaznenih djela koja se koristi u sredini u kojoj je počinitelj do tada živio, uz postavljanje uvjeta na slobodu, ali i davanje posebnih uvjeta za pravilno izvršavanje sankcije. Izraz tretman ovdje označava niz socijalnopedagoških postupaka kojima je cilj uspješna pozitivna integracija počinioca u zajednici (Uzelac, 1988).

Proučavajući stručnu literaturu i praksu, Petak i Uzelac (1984) i Uzelac (2002) daju sadržajne odrednice probacije: (1) elastičnost u primjeni i prilagodljivosti kulturnim okvirima društvene zajednice, (2) zaštita društva, (3) utemeljenost na različitim relevantnim

informacijama o maloljetniku i njegovoj okolini (prikupljenim prije suđenja), (4) utjecanje na pozitivno oblikovanje javnog mnijenja prema probaciji (s ciljem uklanjanja stereotipa i predrasuda), (5) prilagodljivost programa individualnim osobinama („individualizacija“ svakog konkretnog slučaja), (6) primjena različitih metoda i tehnika individualnog i grupnog rada u odnosu na maloljetnika i njegovu užu sredinu (osobito obitelj) te razvijanje konstruktivnog i ljudskog odnosa voditelja mjere i maloljetnika, (7) važnost angažmana voditelja mjere i njegovih suradnika („volontera“), (8) mogućnost kombiniranja s određenim oblicima zavodskog tretmana, (9) potreba stjecanja kontinuiranog iskustva i permanentne edukacije i usavršavanja stručnog i ostalog osoblja, (10) sveukupna spremnost stručnih i ostalih krugova za davanje više prostora razvoju i primjeni probacije. Navedene odrednice su veoma važne u suvremenoj probaciji i trebao bi ih primjenjivati svaki profesionalac koji se pojavljuje u procesu izvršavanja ove odgojne mjere.

Kada se izriče probacija, sud može odrediti odgovarajuće uvjete koje će počinitelj izvršavati pod nadzorom voditelja. Uvjeti mogu biti uopćeni za sve počinitelje kaznenih djela kojima je dodijeljena probacija ili mogu biti specifični koji se odnose na određene počinitelje. Ovi opći uvjeti se uglavnom odnose na poštovanje zakona, a specifični se određuju prema potrebama počinitelja kaznenih djela koji može uključivati posjećivanje određenih ustanova (npr. psihijatrijske ustanove), u smislu intenziteta nadzora, odvikavanja od droga, profesionalnog osposobljavanja i drugo (Latessa i Allen, 2003).

Govoreći isključivo o probaciji maloljetnih počinitelja kaznenih djela Latessa i Allen (2003) navode da je primarni cilj pomoći maloljetniku u rješavanju osobnih problema i što boljoj integraciji u socijalno okruženje, dajući argumente zašto je probacija bolji izbor od institucionalnog sankcioniranja:

1. Probacija osigurava sigurnost za zajednicu, ako prilike dopuštaju da maloljetni počinitelj kaznenog djela ostane u zajednici u svrhu reintegracije;
2. Institucionalizacija vodi „prizonizaciji“, procesima koji uče normama i kulturi života u instituciji, gdje se jačaju maloljetnikove sposobnosti za buduće činjenje kaznenih djela kao odraslog počinitelja;
3. Izbjegava se stigmatizacija maloljetnika kao zatvorenika;
4. Izbjegavaju se negativni učinci tretiranja maloljetnika kao kriminalca;
5. Reintegracija je više vjerojatna ukoliko se koriste postojeći resursi zajednice i maloljetnik je kontinuirano uključen u socijalne i obiteljske sustave (obitelj, škola, vršnjaci, zaposlenje, prijatelji i sl.);

6. Probacija je jeftinija od institucionalnog sankcioniranja, humanija i učinkovitija u reduciranju budućeg delinkventnog ponašanja u odnosu na institucionalizaciju.

Izvršavanje maloljetničke probacije, odnosno odgojne mjere PNNOSZ u Federaciji BiH je u nadležnosti centara za socijalnu skrb, s pretpostavkom da ima osiguran stručni kadar za taj rad. Temeljem toga, proizilaze mnoge obveze, poslovi i zadaci koji se trebaju obavljati sukladno stručnim standardima.

Svrha maloljetničke probacije, odnosno odgojne mjere PNNOSZ je zaštita društva od kriminaliteta, koja se ostvaruje osiguravanjem odgoja, preodgoja i pravilnog razvoja mladog prijestupnika u sredini u kojoj maloljetnik živi. Izriče se mladima kojima nije dovoljno da samo budu prekoreni, niti se očekuje da će svoje ponašanje promijeniti samo putem kratkotrajnih mjera nadzora, već trebaju dugotrajan i pojačan odgojni utjecaj i stalnu kontrolu stručne osobe (Karić, 2008). Sama činjenica da je skrb nad mladom osobom povjerena organu socijalne zaštite, implicira opterećenost njezine životne sredine negativnim utjecajima što znači da se svrha mjere ne može ostvariti bez uključivanja obitelji i drugih subjekata (npr. škola, vršnjaci...), koji svojim pedagoškim potencijalom moraju poduprijeti i upotpuniti odgojnu funkciju ove sankcije, koji također trebaju biti uključeni u intervenciju jer su nerjetko obiteljski čimbenici, ali i drugi okolinski čimbenici, važan etiološki čimbenik u razvoju delinkventnog ponašanja.

Prema tome, PNNOSZ je značajno usmjeren na tretman mladih i njihovu osobnost, ali i na rad s članovima obitelji i užu socijalnu sredinu maloljetnika.

Prema članku 92. KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10), ako roditelji, usvojitelj ili staratelj nisu u mogućnosti vršiti pojačan nadzor nad maloljetnikom, a ne postoje ni uvjeti za izricanje odgojne mjere pojačanog nadzora u drugoj obitelji, sud će izreći maloljetniku odgojnu mjeru PNNOSZ. Sud naknadno odlučuje o prestanku odgojne mjere, s tim da njeno trajanje ne može biti kraće od jedne ni duže od tri godine. Za vrijeme trajanja ove mjere maloljetnik i dalje ostaje živjeti kod roditelja, usvojitelja ili staratelja, a pojačan nadzor nad njim vrši ovlaštena osoba nadležnog organa socijalne zaštite.

Ovu odgojnu mjeru sud će, dakle, maloljetnom počinitelju kaznenog djela izreći kada ocjenom okolnosti zaključi da postoje uvjeti za izricanje odgojne mjere pojačanog nadzora.

Razlozi zbog kojih roditelji, usvojitelj ili staratelj nisu u mogućnosti vršiti pojačan nadzor nad maloljetnikom mogu biti različiti. Uzrok tome mogu biti nesređeni bračni ili obiteljski odnosi, teška bolest, dugotrajno odsustvo roditelja, usvojitelja ili staratelja ili

njihova sklonost ka asocijalnom ponašanju. Međutim, kako pri izvršenju ove odgojne mjere maloljetnik ostaje živjeti kod roditelja, usvojitelja ili staratelja, stanje u primarnoj obitelji maloljetnika mora biti takvo da ono ne onemogućava ostvarenje svrhe odgojnih mjera – osiguranje odgoja, preodgoja i pravilnog razvoja maloljetnika (članak 92. KZ FBiH „Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10).

Ova mjera se ne izriče ako roditelji, usvojitelji ili staratelji maloljetnika nemaju nikakvih pedagoških mogućnosti ili se ne žele angažirati u odgoju i preodgoju maloljetnika. Izricanje odgojne mjere PNNOSZ ima smisla samo ako roditelji, usvojitelj ili staratelj imaju bar minimum mogućnosti i spremnosti da sudjeluju u procesu odgoja, preodgoja i osiguranja pravilnog razvoja maloljetnika.

Tijekom pojačanog nadzora ovlaštena osoba nadležnog organa socijalne zaštite (jedan od članova stručnog tima: socijalni pedagog, socijalni radnik ili pedagog-psiholog) stara se o odgoju, preodgoju i pravilnom razvoju maloljetnika tako što se brine o školovanju maloljetnika, njegovom zaposlenju, odvajanju iz sredine koja na njega štetno utječe, potrebnom liječenju i sređivanju prilika u kojima živi, ali i o svemu ostalom što može biti od značaja za rehabilitaciju maloljetnika i njegovu socijalnu reintegraciju, a što se ostvaruje neposrednim kontaktom s maloljetnikom i njegovom obitelji, putem razgovora, posjeta, obilazaka i na druge pogodne načine, odnosno putem uspostave stalne suradnje sa školom i drugim pravnim i drugim subjektima iz maloljetnikovog okruženja, odnosno otklanjanjem čimbenika koji dovode do neadekvatnog ponašanja (Miković, 2004).

Prema tome, kod odgojne mjere PNNOSZ, za razliku od prethodne dvije odgojne mjere pojačanog nadzora, nadležni organ socijalne zaštite ne provjerava njihovo izvršavanje već mjeru konkretno i neposredno izvršava. Izvršavajući izrečenu odgojnu mjeru ovlaštena osoba nadležnog organa socijalne zaštite ostvaruje redovite kontakte s maloljetnikom i njegovim roditeljima, usvojiteljem ili starateljem, ali i sa školom koju maloljetnik pohađa, ustanovom u kojem je maloljetnik zaposlen ili zdravstvenom ustanovom u kojoj se maloljetnik liječi i na taj način neposredno vrši pojačani nadzor nad maloljetnikom. Navedene ustanove dužne su surađivati s ovlaštenom osobom organa socijalne zaštite i pružati potrebnu pomoć u izvršavanju mjere. S obzirom da maloljetnik za vrijeme trajanja ove mjere ostaje živjeti kod roditelja, usvojitelja ili staratelja, oni nisu lišeni prava odgoja maloljetnika i ovlaštena osoba nadležnog organa socijalne zaštite dužna je, ne samo vršiti pojačan nadzor nad maloljetnikom, nego i raditi na razvijanju pedagoških sposobnosti njegovih roditelja, usvojitelja ili staratelja i poticati njihovo aktivno učešće u odgoju i preodgoju maloljetnika (članak 92. stavak 3. KZ FBiH „Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10).

Tijekom izvršavanja mjere o njenim rezultatima ovlaštena osoba nadležnog organa socijalne zaštite dužna je redovito izvještavati sud koji je izrekao mjeru. Temeljem tih izvještaja sud donosi odluku o obustavi odgojne mjere ili o njenoj zamjeni drugom odgojnom mjerom.

Pri izricanju odgojne mjere PNNOSZ, može se maloljetniku odrediti jednu ili više posebnih obveza, ako je to potrebno za uspješnije izvršenje izrečene mjere. U tom slučaju, ovlaštena osoba nadležnog organa socijalne zaštite vrši nadzor i nad izvršavanjem tih posebnih obveza od strane maloljetnika i temeljem toga sačinjava izvješće za sud.

Takoder se može roditeljima, usvojitelju ili staratelju maloljetnika, odnosno obitelji u koju se maloljetnik smješta dati potrebne upute i naložiti im određene dužnosti u pogledu mjera koje treba preduzeti za odgoj maloljetnika, za njegovo liječenje i za otklanjanje štetnih utjecaja na njega. Davanje tih uputa i nalaganje određenih dužnosti ima za cilj osiguranje ostvarenja svrhe odgojnih mjera.

Posebne obveze nisu, dakle, samostalna odgojna mjera. One se ne izriču, nego se određuju maloljetniku pri izricanju neke od odgojnih mjera pojačanog nadzora. Njihovim određivanjem osigurava se aktivno učešće maloljetnika u procesu njegovog odgoja ili preodgoja i na taj način pojačavaju izgledi za ostvarenje svrhe izrečene odgojne mjere. Njihov je cilj razvijanje maloljetnikove osobne odgovornosti za vlastite postupke, njegove svijesti o potrebi poštivanja društvenih i pravnih normi ponašanja, pozitivnog stava prema osnovnim vrijednostima drugih pojedinaca i zajednice, te otklanjanje ili ublažavanje čimbenika koji bi mogli pridonijeti ponovnom izvršenju kaznenog djela. Stoga sud, pri odlučivanju da li će pri izricanju mjere pojačanog nadzora odrediti maloljetniku posebne obveze i u čemu će se one sastojati, mora ocijeniti sve okolnosti koje se odnose na ličnost maloljetnika i izvršeno kazneno djelo.

S obzirom da se ne radi o samostalnoj odgojnoj mjeri, već o mjeri koja se određuje pri izricanju odgojne mjere pojačanog nadzora, kako bi izvršenje izrečene odgojne mjere bilo što uspješnije, posebne obveze ne mogu trajati duže od trajanja odgojne mjere (članak 93. stavak 1. KZ FBiH „Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10).

U KZ FBiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10) izričito su navedene posebne obveze koje sud može odrediti maloljetniku pri izricanju odgojne mjere pojačanog nadzora, a po svojem sadržaju i neposrednoj namjeni, one se mogu podijeliti u tri skupine:

- Prvu skupinu čine obveze osobne isprike oštećenom i naknade štete u okviru vlastitih mogućnosti. One imaju za cilj preuzimanje odgovornosti od strane maloljetnika za

vlastite postupke te davanje mogućnosti maloljetniku da to i pokaže jasnim izražavanjem svoga stava prema počinjenom kaznenom djelu. Na taj način maloljetnik aktivno, svojim radnjama, pridonosi svojoj socijalnoj reintegraciji.

- Drugu skupinu čine obveze redovnog pohađanja škole i osposobljavanja za zanimanje koje odgovara sposobnostima i sklonostima maloljetnika. Njihova namjena je osposobljavanje maloljetnika za preuzimanje konstruktivne uloge u društvu i razvijanje njegove svijesti o potrebi ponašanja u skladu s društvenim i pravnim normama.
- Treću skupinu čine obveze koje imaju za cilj uklanjanje i ublažavanje čimbenika koji bi mogli pridonijeti ponovnom počinjenju kaznenog djela od strane maloljetnika: uzdržavanje od uživanja alkoholnih pića i opojnih droga, posjećivanje odgovarajuće zdravstvene ustanove ili savjetovališta te uzdržavanje od druženja s osobama koje na njega štetno djeluju.

Zbog njihovog različitog sadržaja i neposredne namjene, maloljetniku se mogu odrediti jedna ili više posebnih obveza. Pri njihovom određivanju mora se voditi računa o okolnostima koje su dovele do počinjenja kaznenog djela i odgojnim potrebama maloljetnika jer samo tako određene posebne obveze mogu pridonijeti uspješnijem izvršenju izrečene mjere. Maloljetniku se mogu odrediti samo one posebne obveze za koje se procijeni da ih maloljetnik objektivno može ispuniti. Obveze se mogu naknadno ukinuti ili izmijeniti, kada se procijeni da je postignut cilj radi kojeg su određene ili kada se procijeni da ih maloljetnik iz objektivnih razloga ne može ispuniti. Obveza koja je određena pri izricanju odgojne mjere može se naknadno izmijeniti tako što će se određena obveza zamijeniti drugom ukoliko se procijeni da će se njome bolje ostvariti svrha određivanja posebnih obaveza, pa, samim tim, i svrha odgojnih mjera. Ovlasti koje sud ima u pogledu obveza koje je odredio maloljetniku prilikom izricanja odgojne mjere pojačanog nadzora ukazuju da je sud dužan, tokom izvršavanja odgojne mjere, pratiti, između ostalog, i ispunjenje određenih obveza od strane maloljetnika. On to može činiti neposrednim kontaktom s maloljetnikom i njegovim roditeljima, usvojiteljem ili starateljem, odnosno drugom obitelji koja vrši pojačan nadzor nad maloljetnikom ili preko nadležnog organa socijalne zaštite (KZ FBiH „Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10).

Da bi se postigla svrha odgojne mjere PNNOSZ, neophodno je da mjera bude strogo individualizirana. Potrebno je, da se pojačanom brigom i staranjem o maloljetniku od strane nadležnog organa socijalne zaštite, a u suradnji s drugim odgojnim čimbenicima osigura

njegov preodgoj i pravilan razvoj. Isto tako, kroz vršenje neposrednog utjecaja na maloljetnika, želi se postići da i on sam ubuduće više vodi računa o svojim postupcima, uz svijest da njegovo ranije ponašanje nije bilo sukladno s općeprihvaćenim društvenim normama i vrijednostima.

Kao kriterij za izricanje odgojne mjere pojačana briga i nadzor, Križ (1998) navodi da prije donošenja odluke o primjeni ove odgojne mjere treba utvrditi je li kazneno djelo posljedica adolescentske krize ili proizlazi iz nekih već učvršćenih osobina ličnosti, te uglavnom prevladava mišljenje da odgojna mjera pojačanog nadzora u načelu može biti primjenjivana na maloljetnike koji se nalaze na raskrižju, koji su izvršenjem kaznenog djela tek stupili na prag kriminalnog i protuzakonitog načina života i koji su na neki način izgubljeni pri izboru svog daljnjeg puta. Singer (1998:75) na sličan način ističe kako se, kao varijanta probacije, odgojna mjera pojačanog nadzora izriče delinkventima koji su kazneno djelo učinili prigodno, ili je riječ o «slučajnim delinkventima» tj. delinkventima kod kojih je kriminalni čin rezultat trenutačnog stjecaja određenih okolnosti i iskušenja.

Ukoliko prihvatimo da se izbor odgojne mjere vrši na osnovi procjene postojećeg rizika i postojećih potreba, PNNOSZ je sankcija umjerenog intenziteta, predviđena za maloljetnike kod kojih su rizik i potrebe umjereni. Iako maloljetnik ostaje živjeti u svom okruženju, briga o njemu povjerava se nadležnom organu socijalne zaštite. Ona je korak dalje u odnosu na sankcije gdje gotovo i da nema nametnute socijalne kontrole, ali manje restriktivna od upućivanja maloljetnika u ustanove za resocijalizaciju (Žunić-Pavlović, 2003).

Temeljem istraživanja konceptualne razine maloljetnih delinkvenata i nedelinkvenata, Tasić (1997) zaključuje kako je, prema odgojnim zadacima, pojačana briga i nadzor najprimjerenija za razvoj odgovornog ponašanja maloljetnika, pravilnog odnosa prema imovini, pozitivnih interesa i poštivanje zakonskih normi ponašanja.

Mikšaj-Todorović (1999) navodi kako su kod maloljetnika kojima je izrečena odgojna mjera pojačana briga i nadzor prisutni različiti oblici neprihvatljivog ponašanja (skitnja, bježanje od kuće, druženje s osobama asocijalnog ponašanja i slično), ali ne u tolikoj mjeri kao kod maloljetnika kojima je izrečena mjera zavodskog tipa. Do sličnih rezultata dolazi i Akmadžić (2001) zaključujući kako su zavodske mjere značajno više zastupljene kod maloljetnika koji ispoljavaju teže oblike poremećaja u ponašanju te koji su već ranije bili prijavljivani zbog kaznenih djela. Međutim, ne može se zanemariti činjenica da je, prema istom autoru, 41,5% maloljetnika kojima je izrečena jedna od mjera pojačanog nadzora, već ranije bila prijavljivana zbog počinjenja kaznenih djela.

Realizacija odgojne mjere PNNOSZ ponajprije podrazumijeva nadzor, zapravo eksternalnu kontrolu nad ponašanjem maloljetnog prijestupnika. Eksternalna kontrola se može provoditi na različite načine: osiguravanjem kontinuuma sankcija i posljedica, odmjerenom učestalosti kontakata, neposrednim praćenjem ponašanja maloljetnika u obitelji, školi itd., strukturiranjem vremena i drugo. Kao što se predviđene kaznene sankcije za maloljetnike međusobno razlikuju prema razini nadzora i unutar iste sankcije razina nadzora bi trebala neposredno ovisiti od procijenjenog rizika za recidiv i razine poremećaja u ponašanju. Važno je istaknuti da je nadzor neraskidivo povezan s pozitivnim utjecajima na maloljetnika i otklanjanjem uzroka delinkventnog ponašanja. Posebna pažnja se pridaje stručnom osposobljavanju, točnije sustavnom usvajanju teorijskih i praktičnih znanja kroz proces obrazovanja, kako bi maloljetnik postao kompetentan za obavljanje određenih društveno korisnih djelatnosti. Na ovaj način, kod maloljetnika se potiče da prihvati konvencionalne vrijednosti institucija, aktivnosti i pojedinaca. Pored toga, ovim putem se smanjuje diskrepanca između aspiracija i postignuća, te pružaju legitimne mogućnosti za uspješan život. Razvijanje osobne odgovornosti podrazumijeva utjecaj na maloljetnika kako bi svoje ponašanje razumio i procjenjivao sukladno s općeprihvaćenim vrijednostima, bio kritičan prema svojim postupcima i razvio spremnost da prihvati posljedice koje proizilaze iz njegovih postupaka (Žunić-Pavlović, 2003).

Ricijaš (2005) analizira način provođenja odgojne mjere i navodi da je sam sadržaj determiniran pojedinačnim (individualnim) programom koji je prilagođen mladoj osobi, a svakako mora sadržavati: mjere i aktivnosti koje će se poduzimati, naznaku nositelja navedenih mjera i aktivnosti, metode rada (način izvršenja) te vrijeme poduzimanja mjera i aktivnosti. Cilj mjere je da se temeljem individualnog programa mlada osoba uspješno integrira u svoje socijalno okruženje. Stoga se temeljnim kriterijem za procjenu uspješnosti mjere smatraju sadržaj i stupanj realizacije individualnog programa.

Pojedinačni (individualni) program postupanja određuje sam sadržaj i način provođenja mjere. On bi trebao u najvećoj mogućoj mjeri biti prilagođen maloljetniku, te mora sadržavati mjere i aktivnosti koje će se poduzimati. Ovaj program bi se trebao temeljiti na detaljnoj analizi ličnosti maloljetnika, strukture obitelji, kao i okruženja maloljetnika, uključujući školu i vršnjake.

Žunić-Pavlović (2003) ističe da se o individualnom programu može govoriti tek onda kada se u postupanju prema maloljetniku jasno prepoznaju specifični elementi usmjereni na čimbenike koji uzrokuju ili doprinose održavanju delinkventnog ponašanja, a koji su organizirani tako da smanjuju vjerojatnost recidivizma i generiraju prosocijalno ponašanje.

Navedeni specifični elementi ili intervencije moraju biti planirani i eksplicitno poduzeti, a ne prepušteni slučaju, neplanskom postupanju i rutini. Mada se zakonodavac zadržava na općoj razini - definiranju svrhe, uvjeta za izricanje i smjera djelovanja, iz ovih osnovnih smjernica proizilazi zahtjev za uobličavanjem izvršenja odgojne mjere PNNOSZ u cjelovit program. Zakonskim okvirom određen je i fokus intervencija programa koji se kreiraju u okvirima same odgojne mjere, a to su: promjena ponašanja maloljetnika, modifikacija njegove životne sredine i eksternalna kontrola. Pored toga, iz zakonskih odredaba jasno proizilazi da se programi u okvirima odgojne mjere PNNOSZ isključivo moraju oslanjati na mehanizme razvoja, prilagođavanja, savladavanja teškoća, preusmjeravanja i slično, uz razumnu razinu nadzora, a nikako na kažnjavanje, bol, poniženje i strah, a što je sukladno svrsi suvremenih intervencija.

Zadatak svake suvremene sankcije je da integrira retribucijske i rehabilitacijske komponente te tako i ova odgojna mjera zapravo sadrži u sebi konfliktnu ulogu gdje se s jedne strane mora pružiti nadzor, a s druge strane očekuje dobar odnos i suradnja između voditelja i maloljetnika. Također, društvena reakcija na maloljetničku delinkvenciju ostaje u kaznenopravnim okvirima, što može predstavljati ograničenja za postizanje ciljeva resocijalizacije. Razlika između retribucije i rehabilitacije je u tome što retribucija ne uzima u obzir čimbenike koji generiraju delinkventno ponašanje, niti se retributivnim mjerama nastoje poboljšati sposobnosti i vještine maloljetnika.

Uzimajući u obzir da je odgojna mjera prvenstveno kaznenopravna mjera i ima obligatorni karakter, jer primjena mjere ne ovisi od volje maloljetnika, voditelj mjere bi ipak trebao uvažavati potrebu korisnika za osjećajem uzajamnosti i podijeljene moći u odnosu, jer ako mu je „rješenje“ nametnuto, ono smanjuje motivaciju i on ne doživljava stručnjaka kao osobu koja mu pomaže, niti predložene intervencije korisnima za sebe. Slično mišljenje zastupa i Uzelac (1996), navodeći da voditelj koji radi «na» izvršenju mjere treba nastojati s korisnikom uspostaviti što čvršći odnos suradnje i povjerenja te ga poticati da bude temeljni nositelj procesa promjene. Stoga je voditelj dužan, rukovodeći se teško promjenjivim osobinama ličnosti pojedinca kao osnovnim kriterijem, primijeniti odgovarajuće socijalnopedagoške postupke. Rad voditelja odgojne mjere je složen i kompleksan. Voditelj je ključna poveznica između suda, centra za socijalnu skrb, maloljetnika i njegove uže socijalne sredine (obitelj, škola, vršnjaci). Svaki od sudionika ovog procesa ima svoje ideje i očekivanja kako bi se voditelj trebao ponašati i što bi trebao činiti. Voditelj je svjestan svih očekivanja, ali i vremenskog ograničenja u kojem mora postići određeni rezultat u provođenju

intervenciji. S pravom možemo reći da je voditelj ključan segment u procesu provođenja odgojne mjere PNNOSZ, koji zaslužuje posebnu pozornost.

Prema ranije navedenom prikazu svrhe odgojne mjere PNNOSZ, čini nam se opravdanim zaključiti da je za njezinu provedbu i uspješnost važno implemenirati socijalnopedagoške sadržaje, osobito one koji uključuju proces pomoći u odgoju ranjivim društvenim skupinama. U pitanju je intervencija usmjerena zaštiti korisnika, a racionala za njezino izricanje temelji se na vjerovanju da je pomoću intervencije moguće promijeniti nepovoljan smjer razvoja mlade osobe. Pitanje je, međutim, koliko su ta vjerovanja teorijski i znanstveno utemeljena te koliko se praktični rad voditelja mjere oslanja na postojeće teorijske i znanstvene spoznaje o čimbenicima kvalitetnih socijalnopedagoških intervencija.

2. TEORIJA POSREDOVANOG ISKUSTVA UČENJA

Postoje različite tretmanske i komunikacijske tehnike koje se koriste u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. U inozemstvu su posebno popularni tretmani koji se temelje na postavkama kognitivno-bihevioralne teorije (Bennett i Gibbons, 2000; Hoge, Guerra i Boxerr, 2008), jer oni su pokazali i najviše uspjeha. Jedan od razloga zašto upravo kognitivno-bihevioralne metode rada pokazuju najviše uspjeha je činjenica da one pružaju mogućnost mjerenja napretka, s obzirom da metode uključuju vježbanje i treniranje novog ponašanja, te praćenje vlastitog načina razmišljanja.

Međutim, takvi programi kod nas još nisu zaživjeli te stručna praksa u kreiranju intervencija ne funkcionira prema točno strukturiranom programu (utemeljenom na pokazateljima uspješnosti) po kojem svi voditelji mjere provode tretman na jednak način. U izboru metoda praktičnog rada koje su najčešće vođene partikularnim teorijskim orijentacijama i tehnikama rada, voditelji intervencija polaze od svojeg obrazovanja kojeg imaju u savjetodavnom radu te svojih osobnih i profesionalnih postavki koje su raznovrsne i nisu uvijek utemeljene na dokazima uspješnosti.

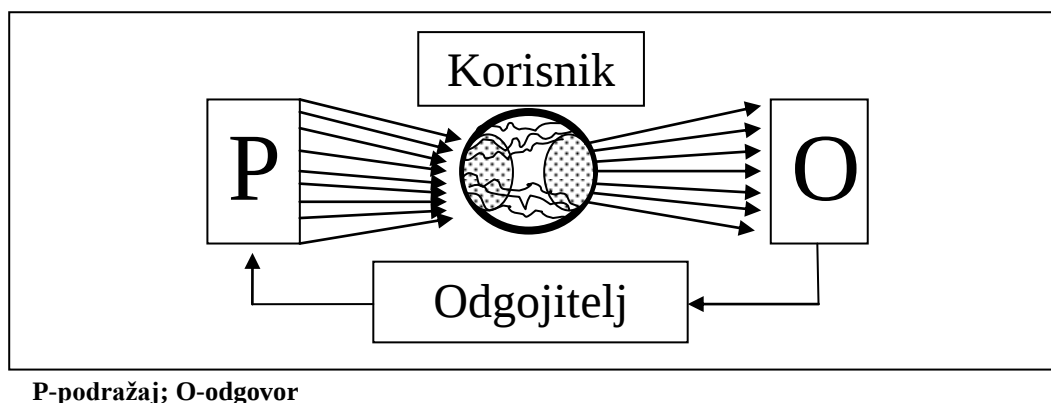
S obzirom da na našim prostorima ne postoje ranije spomenuti strukturirani programi i strukturirane edukacije, kako bi svi provodili intervencije po istim metodama rada s počiniteljima kaznenih djela, bilo je potrebno pronaći jednu opću teoriju komunikacijskog i pomagačkog procesa. Potrebna je bila teorija koja bi mogla objasniti procese koji se događaju između voditelja mjere i maloljetnika, te smo u tom smislu izabrali teoriju posredovanog iskustva učenja (engl. *Mediated learning experience* - MLE) budući da ta teorija nije ovisna ni o jednoj specifičnoj struci, bilo da se radi o socijalnom radniku, socijalnom pedagogu ili psihologu. Riječ je o jednoj općoj teoriji pomagačkog odnosa.

Autor teorije posredovanog iskustva učenja (MLE) je Reuven Feuerstein (Feuerstein, Klein i Tannenbaum, 1994). Radi se o teoriji strukturalne kognitivne promjenjivosti koja obrazlaže važnost načina i razlika koje postoje među ljudima u percipiranju podražaja i u percipiranju svoje okoline, te u interpretiranju ili tumačenju, odnosno u obradi i transformaciji podražaja i informacija koje pojedincu pristižu iz njegove okoline (Feuerstein, Feuerstein i Falik, 2010). Kozulin i Yaacov (2000) pojašnjavaju da posredovano iskustvo učenja predstavlja kvalitetu interakcije između odgajnika i svijeta podržaja s kojima dolazi u kontakt, kada je ta interakcija posredovana odraslom osobom koja je kompetentna da odabire, naglašava promjene i tumači poticaje odgajnika.

Osnovna postavka teorije posredovanog iskustva učenja je da svaki pojedinac ima sposobnost i mogućnost za promjenu, bez obzira na dob ili stanje u kojem se nalazi, s obzirom na činjenicu da je jedinstvena karakteristika ljudskog organizma sposobnost za promjenu niza motivacijskih i kognitivnih funkcija, čime se ljudi prilagođavaju zahtjevima koje nameću različite životne situacije. Ova teorija odgovara na kritična pitanja vezana za sposobnost ljudskih bića da se mijenjaju i da budu promijenjeni iskustvom (Feuerstein, Feuerstein i Falik, 2010). Isti autori navode da nije samo pojedinac promjenljiv, već da mijenjanjem sebe, on u isto vrijeme strukturirano mijenja i svoju okolinu. Promjene do kojih dolazi nisu slučajne niti ograničene vremenom i prostorom, ali predstavljaju priliku za mijenjanje temeljnih struktura (i bihevioralnih i neuropsiholoških) koje su odgovorne za ljudsko razmišljanje i bihevioralne procese. Samim tim, može se konstatirati da su osnovne karakteristike strukturalne promjenjivosti: *konstantnost* (stalno se događa, bez obzira na prostor i vrijeme), *prožimanje* (promjene u jednom dijelu odražavaju se na cijeli sustav) i *centralnost* (samoregulirajuća je). Interakcija prema teoriji posredovanog iskustva učenja se definira kao proces u kojem se roditelj ili neka druga odrasla osoba (odgojitelj, voditelj odgojne mjere) „ubacuje“ između određenih stimulusa i djeteta/mlade osobe (korisnika) te modificira navedene podražaje u korist razvoja korisnika (Feuerstein i sur., 1979, 1980, 1987, 1988., prema Tzuriel, 2000).

Posredovano iskustvo učenja (MLE) se može opisati kao poseban model interakcije između korisnika i odgojitelja (voditelja), onoga koga nazivamo „medijator“. Medijator je drukčiji od uobičajenog edukatora (na primjer nastavnika) što se može ilustrativno predstaviti slikama 2. i 3.

Slika 2: Model odgojitelj-korisnik (Feuerstein, 2000)

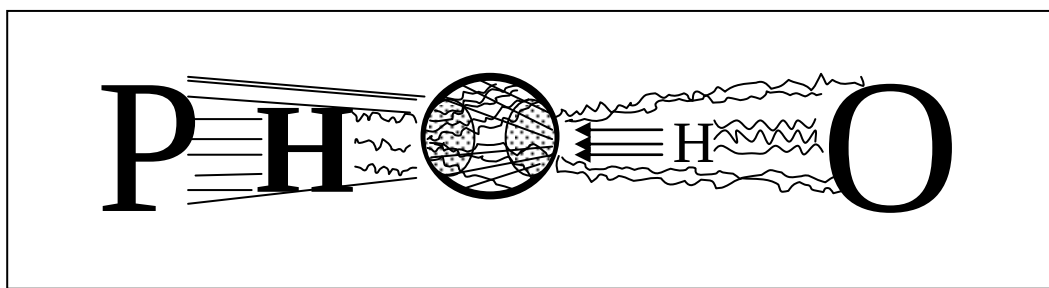

Po ovom modelu (slika 2) uobičajenog odgojnog procesa, odgojitelj daje određeni podražaj (P) (na primjer neki zadatak) i tada promatra odgovor koji korisnik daje na taj podražaj. Temeljeno na odgovoru, odgojitelj dalje komunicira s korisnikom (na primjer

nagrada, kritika, ohrabrivanje, novi zadatak...) i proces se nastavlja sve dok odgojitelj nije zadovoljan ili dok korisniku ne istekne vrijeme. Odgojitelj razvija svoj vlastiti repertoar metoda u odnosu na korisnikove potrebe.

Po Feuersteinovom modelu (slika 3) obje figure se naizmjenično dopunjuju jedna drugom, ali upotpunjeno toplom humanom komunikacijom (H). Označeno „H“ u dijagramu intervenira u procesu, stavljajući se između korisnika ili podražaja, i između korisnika i odgovora. Voljnost (intencionalnost) medijatora je drukčija od odgojitelja u uobičajenom odgojnom procesu. Medijator nije zadužen riješiti problem, nego ima zadatak pomoći korisniku u pristupima rješavanja problema. Problem je razlog, ili kako neki navode „izgovor“, da se medijator uključuje u korisnikov proces razmišljanja (Feuerstein, 2000).

Slika 3: Model medijator-korisnik (Feuerstein, 2000)

P-podražaj; H-humana komunikacija; O-odgovor

Možemo reći da je ovaj model zapravo vođena komunikacija i intervencijski proces koji naglašava potencijal za promjenom u korisniku i njegovu mogućnost da sam traži rješenja. To je vođena intervencija. Primjenjeno na predmet istraživanja zadatak voditelja odgojne mjere je vođenje maloljetnika prema dobrim ishodima, čineći to u neposredno angažiranoj komunikaciji vodeći ga zapravo prema postupnom oblikovanju željenog ponašanja.

Voditelj odgojne mjere je također značajan u motivacijskom aspektu u smislu da hrabri korisnika, da ga zainteresira i da ga izazove. Iz kognitivne perspektive voditelj pokušava poboljšati i/ili kreirati korisnikovo kognitivno funkcioniranje koje je neophodno za trenutne, uzročno-posljedične odnose. Proces prema teoriji posredovanog iskustva učenja se postupno internalizira u korisniku i postaje integrirani mehanizam za mijenjanje korisnika. Primjerene interakcije posredovanog iskustva učenja omogućavaju razvoj različitih kognitivnih funkcija, učenja, intelektualnih operacija, strategija, reflektivnog razmišljanja. Usvojeni i internalizirani procesi učenja na ovaj način pospješuju razvoj korisnika, on ih koristi za svoju neovisnost. Strategije teorije posredovanog iskustva učenja pomažu voditelju

da olakša korisnikov proces učenja, identificira deficitarno kognitivno funkcioniranje i omogućuju mu davanje specifičnih preporuka za razvoj kognitivnih struktura.

Kobolt (1998) također piše kako kognitivne terapijske modele možemo shvatiti na tri sličnim razinama koje su međusobno tijesno povezane. Kao prvu razinu navodi temeljnu teorijsku premisu kako je prerada informacija od osnovnog značaja za opstanak i položaj čovjeka u interaktivnom socijalnom svijetu. Ta premissa je nadopunjena s teorijom, koja nastoji što koherentnije i znanstveno dosljednije uvažavati dosadašnje spoznaje o procesima prerade informacija i o kognitivno - emocionalnim procesima uopće. U slučaju emocionalnih opterećenja, velike emocionalne uznemirenosti ili krizne situacije, mijenja se percepcija pojedinca. Na njegove misaone i integrativne procese jako utječe njegovo emocionalno stanje, što dovodi do selektivnosti i preoblikovanja „objektivnih informacija“. Kao posljedica toga dolazi do promjena kod generalizacije, pogrešnih misaonih sinteza, pa tako i do učvršćivanja „pogrešnih“ kognitivnih shema. Takve promjene i preoblikovane generalizacije utječu na postupanje pojedinca, uzrokuju misaone i emocionalne smetnje koje se odražavaju na postupke pojedinaca u budućnosti. Iz ovakvih spoznaja o socijalnoj percepciji i kogniciji u posebnim okolnostima proizlaze različite strategije i serije tehnika kojima stručnjak nastoji intervenirati u intermedijalne procese pojedinca, te tako utjecati na njegovo doživljavanje, misaone zaključke i ponašanje, s ciljem usklađivanja tih procesa sa stvarnošću.

O značaju emotivne komponente pisali su Feuerstein, Feuerstein i Falik (2010) naglašavajući da kognicija neposredno utječe na prilagodbu i kontrolu emocija, te da praktično nema ponašanja u kojem nisu zastupljeni i kognitivni i emotivni elementi. Ono što je posebno značajno je, da kognitivni čimbenik ima važnu funkciju u nastanku viših nadređenih emocija i dubljih moralnih i etičkih diferencijacija. Autori vjeruju da kognitivni procesi mogu biti veoma moćni u mijenjanju emotivnih determinanti ponašanja.

Glasser (2000) vrlo slično definira ponašanje - kao način na koji netko vlada sobom kroz četiri nedjeljive komponente cjelokupnog ponašanja. Prva je komponenta aktivnost, druga je mišljenje, treća osjećaji, a četvrta je komponenta fiziologija. Budući da sve četiri komponente djeluju istodobno, autor naglašava cjelokupno ponašanje ističući da je osoba u pojedinom trenutku svjesnija jedne komponente svoga ponašanja nego ostalih, te da zbog toga o toj komponenti razmišlja kao o posebnom ponašanju, ne uzimajući u obzir da je ona samo dio cjelokupnog ponašanja. Četiri komponente međusobno su povezane, te promjena u jednoj komponenti ponašanja, izaziva promjene u cjelokupnom ponašanju.

U procesu preodgoja maloljetnih počinitelja kaznenih djela potrebno je uzeti u obzir međuovisnost svih struktura (bioloških, psiholoških i socioloških) jer su međusobno u

dinamičkom i interaktivnom odnosu i ishod odgojnog procesa ovisit će o usklađenosti djelovanja svih struktura.

Socijalnopedagoški proces bi se trebao temeljiti na postojanju zadovoljavajuće emocionalne komponente u odnosu između osoba koje u njemu sudjeluju.

Uzmemo li u obzir da su najvažniji i elementarni aspekti svakog socijalnopedagoškog procesa kvaliteta odnosa između osoba koje u njemu sudjeluju i pozitivni stavovi, vrijednosti i osjećaji sudionika prema ciljevima procesa (Bašić i Žižak, 1992), čini se primjerenim očekivati da će komunikacijski aspekti i načela teorije posredovanog iskustva učenja biti sadržani u brojnim socijalnopedagoškim intervencijama. Tim više, kad su suvremene socijalnopedagoške intervencije usmjerene zadovoljavajućim i kvalitetnim načinima komunikacije i uspostavljanju boljih odnosa, poglavito putem unošenja prirodnosti i životnosti u taj proces. Polazi se od temeljne pretpostavke prema kojoj je svaka pedagoška djelatnost ponajprije motivirana jednim integralnim pristupom kojim se omogućuje pojedincu da zadovolji vlastite potrebe sukladno normama društvene zajednice. Prema tome, odgajanje je pomoć u orijentaciji koja će mladom čovjeku omogućiti samoodređenje, odgovornost i relativnu autonomiju (Bašić, 2005) imajući na umu promjenjive društvene norme, ali i permanentnu potrebu zaštite prava drugih pojedinaca (Bouillet i Uzelac, 2007).

Nastojeći obuhvatiti komunikacijski i odnosni aspekt u savjetovanju, prema teoriji posredovanog iskustva učenja, detaljno ćemo opisati 12 komponenti teorije posredovanog iskustva učenja koje su međusobno povezane.

Komponente procesa posredovanog iskustva učenja autori najprije kategoriziraju u tri općenite i široke skupine kriterija (Feuerstein, Klein i Tannenbaum, 1994). To su:

- 1. univerzalni kriteriji** - odnose se na intencionalnost i reciprocitet, transcedenciju i značenje;
- 2. situacijski kriteriji** – kompetencija (ponašanja medijatora kojima se ističu i pojačavaju specifični procesi koji vode ka uspjehu), što uključuje kontrolu ponašanja, osjećaj kompetentnosti, zajedničke aktivnosti, individualnu i psihološku diferencijaciju, postavljanje ciljeva, kretanje ka ciljevima, ostvarivanje ciljeva i praćenje ostvarivanja ciljeva, izazov i kompleksnost;
- 3. kriteriji integrirane orijentacije sustava uvjerenja** – regulacija zadatka (modeliranje, naglašavanje i podržavanje uporabe kognitivnih i metakognitivnih strategija) što uključuje svijest o promjenljivosti, potragu za optimističnim alternativama i osjećaj pripadanja.

Premda se univerzalni kriteriji (intencionalnost i reciprocitet, transcendencija i značenje) tumače kao neophodni u interakciji koju klasificiramo kao posredovano iskustvo učenja, svih 12 komponenti ne treba promatrati izolirano jedne od drugih, jer se one međusobno nadopunjavaju i čine jedan balans (Haywood i Tzuriel, 1992).

U ovom dijelu disertacije opisat ćemo svaku od dvanaest komponenti pojedinačno (Feuerstein, Feuerstein i Falik, 2010), kako bi se dobio cjelovit uvid u ključne elemente teorije posredovanog iskustva učenja i postavki na kojima autori objašnjavaju kvalitetnu intervenciju, odnosno komunikaciju, a to su:

Intencionalnost podrazumijeva svjesno i namjerno postupanje, pri čemu posrednik (voditelj odgojne mjere) primjenjuje određene postupke kako bi postigao svoj cilj. Posredovanje intencionalnosti se događa kada voditelj promišljeno vodi interakciju u odabranom smjeru, selekcioniranjem, oblikovanjem i interpretiranjem određenih podražaja. Posredovanje je u ovoj prvoj komponenti svrsishodna i namjerna aktivnost u kojoj voditelj aktivno djeluje na „pridobivanju“ korisnika, tj. njegove pozornosti. Ako ovu komponentu promatramo u kontekstu odgojne mjere PNNOSZ voditelj ima cilj da djeluje namjerno i svjesno u određenom smjeru, da za svaku provedenu aktivnost mora znati zašto je radi. Tada voditeljevi postupci imaju smisao, vođeni su nekom idejom i nisu rezultat slučajnih misli koje su mu se javile u tom trenutku. U početnoj fazi voditelj ima namjeru zainteresirati maloljetnika i potaknuti na sudjelovanje u intervencijskom procesu.

Reciprocitet (uzajamnost) je temeljna suradnja koja podrazumijeva postojanje osnovne suradnje (motivacije) korisnika za sudjelovanjem u osmišljenom odgojnom procesu. Reciprocitet se događa kada postoji odgovor od korisnika i kada se nazire indikacija da je susretljiv i uključen u proces. To znači da korisnik otvoreno sudjeluje s voditeljem i da pokazuje suradnju.

Intencionalnost i reciprocitet su karakterizirani kao naponi da se korisniku potakne pozornost i omogući efikasna percepcija informacija (faza inputa), da adekvatno procesuirati (faza elaboracije) te da ispravno odgovori (faza outputa). Komponenta reciprociteta je od ključne važnosti za kvalitetu i nastavak medijacije (posredovanja). Intencionalnost i reciprocitet prisutni su npr. kada se voditelj usmjerava samo na korisnikovu pozornost ka nečemu, te ga potiče na pokušaj prilagodbe svog ponašanja danoj situaciji.

Prelaz na višu razinu (transcedencija) možemo nazvati i generalizacija, a podrazumijeva poticanje korisnika da s konkretnih i vidljivih situacija pređe na apstraktniju i općenitiju razinu predodžbi. Transcedencija označava nastojanja voditelja (medijatora) da situacija učenja ne bude ograničena na „sada i ovdje“, već da se širi ka generalnim konceptualizacijama koje će biti primjenjive i u drugim situacijama. Umjesto usmjeravanja na rješavanje aktualnog problema ili davanje neke informacije, voditelj sadašnje iskustvo povezuje s nekom cjelinom ili drugim područjima spoznavanja. Proces učenja je organiziran tako da sadašnje iskustvo nadilazi neposrednu situaciju i prenosi se u drugo vrijeme (prošlost ili budućnost) ili na druga mjesta (obitelj, škola, grupa vršnjaka). Na taj način se jačaju korisnikove sposobnosti da povezuje prošlost, sadašnjost i budućnost, odnosno da shvaća uzročno-posljedične veze između prošlih, sadašnjih i budućih događaja.

Ovu komponentu možemo promatrati kao generalizaciju učenja, zapravo da ono što se nauči u jednom kontekstu se može primjenjivati i u drugom. Samim tim, ako voditelj povezuje specifično pitanje ili aktivnost s drugim situacijama, on izdiže korisnika preko neposredne i izravne potrebe izazvane međudjelovanjem i premoštava je ka povezanim pitanjima i aktivnostima.

Značenje (svrhovitost) se odnosi na motivacijske aspekte interakcije i davanje važnosti njezinim različitim aspektima. Medijacija ove komponente se događa kada voditelj prenosi značenje i svrhu aktivnosti (npr. značenje, odnosno svrhu neke specifične aktivnosti ili postupka). On također pokazuje interes i emocionalnu uključenost, diskutira s korisnikom o važnosti aktivnosti koje će se provoditi te nastoji da korisnik razumije zašto se te aktivnosti provode. Proces davanja značaja podražaju često uključuje objašnjavanje etičkih i socijalnih vrijednosti.

Značenje se posreduje davanjem važnosti i na kognitivnoj (intelektualnoj) i na afektivnoj (emocionalnoj) razini:

- pozitivne vrijednosti i uvjerenja se potiču na kognitivnoj razini,
- pozitivna energija i entuzijazam se potiču na afektivnoj razini.

Značenje odgovara interakciji u kojoj voditelj pokušava pojačati prezentirajući podražaj, predstavljajući ga izuzetno važnim, imenujući ga i vrednujući. Neverbalno, to može biti popraćeno facijalnom ekspresijom, tonom glasa, posebnim ritualom i ponavljanjem aktivnosti. Verbalno, to može biti izraženo poučavanjem o sadašnjim zbivanjima,

aktivnostima, učenjem konteksta, povezujući ga s prošlim i sadašnjim zbivanjima uz istodobno davanje značaja i vrijednosti tim zbivanjima.

Posredovanje osjećaja kompetentnosti vezano je uz jačanje takvog osjećaja kod korisnika uključenih u proces, odnosno uključuje pozitivne povratne informacije. Posredovanje kompetentnosti se događa kada medijator (voditelj) pomaže korisniku da razvije samopouzdanje kako bi se uspješno uključio u zadanim aktivnostima. Pri tome, nije toliko važan uspješan ishod aktivnosti, koliko korisnikova percepcija o tome da se on potruži da bude uspješan. Samopouzdanje je moćno, olakšava nezavisno razmišljanje, ohrabruje korisnika u aktivnostima i ima veliki značaj u realizaciji ciljeva. Kao takvo, posredovanje osjećaja kompetentnosti je neprocjenjiva komponenta posredovanog iskustva učenja. Posredovanje kompetentnosti uključuje internaliziranje kod korisnika:

- pozitivnog uvjerenja u vlastite sposobnosti,
- motivacije za pokušajem učenja novih ponašanja,
- determiniranosti ka ustrajnosti.

Načini na koje se osjećaj kompetentnosti može posredovati uključuju:

- odabir stimulusa na razini korisnikovih mogućnosti,
- nagrađivanje korisnikovog odgovora na podražaj,
- dogovaranje jasnih strategija koristeći se korisnikovim pozitivnim rezultatima, tj. uspješnim iskustvima,
- usmjeravanje na uspješne dijelove provedenih aktivnosti, iako je možda aktivnost u konačnici bila neuspješna.

Korisnici koji razviju pozitivna uvjerenja o tome da su sposobni za uspjeh i vjeruju u svoje kompetentnosti imaju mogućnost lakše izvršiti zadane aktivnosti i imaju više uspjeha u ostvarivanju promjena.

Ovdje se radi o poticanju i ohrabrivanju, s naglašavanjem autonomije kod korisnika. Kompetentnost podrazumijeva osjećanje koje se povezuje s korisnikovom percepcijom vlastitog uspjeha. Posredovanje kompetentnosti se događa kada voditelj pomaže maloljetniku da razvije samopouzdanje, kako bi se uspješno uključio u proces. Pri tome je manje važan ishod i uspjeh, a više maloljetnikova percepcija uspješnosti. Samopouzdanje osnažuje, ono olakšava neovisnu misao, ohrabruje motiviranu akciju i pridonosi ispunjenju ciljeva.

Samo-regulacija i kontrola ponašanja se događa kada voditelj intervenira s ciljem da korisnik postane svjestan potreba da kontrolira i prilagođava svoje ponašanje. Brzina i intenzitet mentalnih aktivnosti se modificiraju sukladno karakteristikama podražaja i okolnostima. Feuerstein slikovito opisuje posredovanje samoregulacije i kontrolu ponašanja kao „usađivanje semafora“ u korisnika, gdje crveno svjetlo zaustavlja korisnika u naletu impulzivnosti prilikom obavljanja nekih zadataka ili određenih situacija (zaustavlja maloljetnika od impulzivne jurnjave u aktivnost ili situaciju), žuto svjetlo će ga upozoriti da se upusti u refleksivno razmišljanje o aktivnosti, a zeleno svjetlo će ga ohrabriti da sustavno i na odgovarajući način reagira na situaciju ili zadatak koji treba izvršiti (da prođe kroz aktivnost sustavno i umjesno). Ova komponenta također ohrabruje korisnika da preuzme odgovornost za svoje ponašanje i učenje. Uključuje podučavanje korisnika da misli o svojim razmišljanjima (metakognicija) i ponašanju, te da odabire prikladne odzive na određene podražaje ili situacije. To podrazumijeva da korisnik mora savladati i naučiti kako predviđati posljedice, razmišljati o posljedicama, strategijama i alternativama vlastitog ponašanja.

Individualizacija i psihološka diferencijacija podrazumijeva podržavanje razvoja autonomije korisnika u ukupnom odgojnom procesu. Individualizacija se događa kada voditelj gaji osjećaj jedinstvenosti i različitosti kod korisnika. Primjena ove komponente ohrabruje autonomiju i nezavisnost od drugih i naglašava različitost ljudi, te je Feuerstein povezuje s otiskom prsta koji je jedinstven i drukčiji za svaku individuu. Voditeljevo poznavanje različitosti među ljudima seže u prošla iskustva, individualne sposobnosti, stilove ponašanja, motivaciju, emocije i druge karakteristike, te također ohrabruje korisnika da obogati svoja osobna iskustva.

Razmjena (dijeljenje) uključuje potrebu za korisniku primjerenim objašnjavanjem životnih situacija. Ovom komponentom se razvija empatija kroz socijalnu interakciju i predstavlja obostranu potrebu za suradnjom i na kognitivnoj i emotivnoj razini. Sukladno biološkim promjenama i kronološkoj dobi, djeca i mladi percipiraju sebe, ali i svoje okruženje. Točno prema percepciji sebe i okruženja biraju svoje ciljeve, razmišljanja i određena ponašanja. Reakcije voditelja na određena ponašanja trebaju biti razumljive korisniku kako bi on prihvatio i razumio samu situaciju.

Kroz ovu komponentu voditelj bi trebao naglašavati suradnju korisnika s drugim individuuama. Dijeljenje razvija empatiju putem socijalnih interakcija. Primjena ove komponente podrazumijeva da voditelj i maloljetnik usmjere pozornost na aktivnost zajedno i

zajedno odgovaraju. Voditelj dijeli ideje i osjećanja i ohrabruje korisnika da čini isto. Rezultat je promoviranje kompetencije u društvenim interakcijama putem:

- razvijanja okoline povjerenja s uzajamnim dijeljenjem koncepta „sebe“ koji se osnažuje kada se dijeli uspjeh, a neuspjeh se prorađuje s empatičnim sugovornikom,
- dijeljenja ideja verbalno i u pisanom obliku, što utječe na razvoj procesa razmišljanja i razjašnjava zbunjeno razmišljanje.

Postavljanje i postizanje ciljeva podrazumijeva da posrednik uključi, vodi i usmjerava korisnika u procesu postavljanja, planiranja i postizanja ciljeva. Elaboracija procesa u ponašanju koje je orijentirano prema postizanju ciljeva je jednako značajno kao i izvršavanje zadatka. Kod korisnika se tada jača internalna motivacija za promjenom, te on postaje aktivnim sudionikom (participativno) u procesu planiranja, što jača njegovo preuzimanje inicijative u ostvarivanje potrebnih ciljeva.

Ova komponenta uključuje ohrabrivanje i vođenje korisnika da postavi ciljeve i raspravlja na koji način će postići ostvarivanje postavljenih ciljeva. Korisnik treba preuzeti inicijativu u postavljanju, tražiti način za ostvarenje i postizanje ciljeva. Ciljevi koji se smatraju učinkovitim i svrhovitim trebali bi imati sljedeće karakteristike, da su:

- razumljivi - korisnik bi trebao imati sposobnosti da konceptualizira, razumije i identificira cilj,
- vjerodostojni - teško je vjerovati u cilj ukoliko korisnik nikad nije vidio da je netko drugi postigao takvo što,
- dostizljivi - da ih korisnik spozna kao takve,
- ostvarljivi - unutar njegovih mogućnosti,
- promjenljivi - da je korisnik sposoban pratiti ih i prilagođavati,
- poželjni - korisnik mora iskreno željeti da ispuni cilj, prije nego da samo to shvati kao dužnost ili obvezu.

Korisnici mogu biti impulzivni i imati želju za trenutnim ostvarenjem cilja, na što lakši način, ali to može biti kontraproduktivno, da nerealna očekivanja dovedu do depriviranja korisnika. Kada se voditelj nađe pred korisnikom s ovakvim scenarijem, mora mu pomoći razvijanjem sposobnosti za odlaganje zadovoljavanja, te da osjeti kako on upravlja postizanjem ciljeva putem razumijevanja procesa koji se događaju. To će dovesti do povećanja samopouzdanja kod korisnika, autonomije i pozitivnijih promjena.

Promjena razvija korisnikovu odgovornost za kontinuirano mijenjanje sebe. Ovo se mora dogoditi ukoliko želimo da korisnik postane neovisan i autonoman. Primjena ove komponente podrazumijeva da voditelj ohrabruje korisnika da bude svjestan dinamičkog potencijala za promjenu i da prepozna njegov značaj i vrijednost.

Odnosi se na posredovanje osjećaja kompetentnosti kroz povratnu informaciju koju korisnik o svojim postignućima dobiva od voditelja, dovodi ga do spoznaje da se mijenja i postaje sposobniji. Ljudska bića imaju sposobnost prilagodbe na promjenu, bez obzira događa li se ona svjesno ili ne. Međutim, neke osobe su u otporu prema promjeni. Za njih je lakše boraviti u „svojoj zaštićenoj zoni“, bez ikakvog izazova, odnosno kritičnosti o primjerenosti vlastitog ponašanja.

Svijest o samo-promjeni uključuje:

- prepoznavanje promjena – promjena dolazi iznutra,
- napredovanje – da se razina kompetentnosti uvijek mijenja i unapređuje,
- praćenje promjena – bilježenje promjena koje se dešavaju,
- prihvatanje promjena – ljudska biće se trebaju mijenjati.

Izazov podrazumijeva buđenje motivacije u korisniku da pokuša nešto novo i odlučnosti da se u tome ustraje. Također uključuje očekivanje optimističnih ishoda, poticanje znatiželje, spremnost na učenje i samu promjenu. Posredovanje izazova se događa kada voditelj „ulijeva“ u korisnika osjećaj odlučnosti i entuzijazma da se nosi s novim, i za njega teškim zadacima. Identificiranjem koraka koji su potrebni da bi se postigao neki uspjeh, osigurava se motivacijom za suprotstavljanje budućim izazovima. Posredovanje izazova se može postići na nekoliko načina:

- modeliranjem otvorenih i uzbuđljivih stavova kada se korisnik susretne s novim i teškim situacijama,
- kreiranjem prilika da se korisnik suoči s novim i teškim zadacima,
- ohrabrivanjem kreativnosti, znatiželje i originalnosti prilikom konfrontiranja korisnika s novim zadacima,
- nagrađivanjem uspjeha i reflektiranjem korisnikovih osjećaja zadovoljstva i uzbuđenja,
- ohrabrivanjem prihvatljivih rizika u odnosu na različite situacije i zadatke.

Posredovanje osjećaja pripadnosti (privrženost) vezano je uz osjećaj pripadnosti određenoj sredini koja korisniku pruža osjećaj sigurnosti, a istodobno mu pomaže u nalaženju

ravnoteže između prava na privatnost i njegove individualnosti. Posredovanje osjećaja pripadanja događa se kada medijator (voditelj) objašnjava korisniku vrijednost pripadanja obitelji, grupi, zajednici i kulturi. Svi ljudi imaju instiktivnu potrebu znati kome pripadaju, da osjećaju povezanost i podršku. Posredovanje ove komponente je posljednji kriterij. Kod korisnika je često prisutna kulturalna deprivacija i oni često nemaju razvijeno razumijevanje o postavljenim normama i standardima u društvu u kojem žive. Kada postoji ovakva deprivacija, nema razvijenih neophodnih socio-kognitivnih vještina za učinkovito funkcioniranje u društvu. Korisnici imaju iskustva nedostatka razumijevanja, osjećaja izoliranosti i osjećaja da nigdje ne pripadaju.

Zapravo možemo reći da je ova komponenta slična konceptu osobe u okruženju. Svaka razina sadrži pravila i norme koji oblikuju razvoj individue. Odnos čovjeka prema njegovoj neposrednoj okolini je važan za razvoj kvalitete njegova življenja, pa tako i praktičari ne smiju biti usmjereni samo na intervencije prema pojedincu, što znači da ne smiju zanemariti mogućnost intervencija prema njegovom okruženju.

Osobnost, opći stil ponašanja, način i kvaliteta zadovoljenja potreba, sposobnost samokontrole i samoevaluacije, izgradnja odnosa s drugima, percipiranje i doživljavanje realiteta, u značajnoj mjeri ovise o socioemocionalnoj dimenziji kao temeljnom segmentu općeg razvoja neke osobe. Iz literature je poznato da se takav razvoj najbolje ostvaruje kroz doživljavanje osjećaja sigurnosti, pripadnosti, ljubavi, brige i sličnog, ali i kroz uvažavanje osobnosti, slobode, iskazivanje povjerenja, omogućavanje biranja, donošenje odluka i kroz traženje vlastitoga puta (Koller-Trbović, 1993).

U teoriji komunikacijskog djelovanja razvijen je pojam komunikacijske kompetencije, čime se označava sposobnost čovjeka da kompetentno raspravlja o svom pravu na integritet, slobodu i ravnopravnost. U tom smislu Tillmann (1994) u centar pozornosti stavlja razvoj aktivnog subjekta i međuovisnost razvoja subjekta i “nadređenih” razina u procesu socijalizacije. Radi se o procesu sve veće demokratizacije i emancipacije pojedinaca u društvu, što neminovno podrazumijeva slobodan dijalog različitih osoba, a odražava stanje “uspjelog života” (Rosić i Zloković, 2002).

Teorije su praksi odgojnog djelovanja neophodne jer posreduju između stvarnosti i metoda kojima se pokušava utjecati na tu stvarnost, kako bi ih se moglo upoznati, razumjeti i mijenjati (Žižak i Koller-Trbović, 1999). Teorijsko utemeljenje intervencije prepoznaje se kroz elaboriranje ideja o uzrocima i obilježjima problema te njihovog odnosa s ciljevima intervencije i načinima/metodama kojima se ti ciljevi mogu postići (Žižak, 2010:74). Upravo

teorijske podloge daju smisao socijalnopedagoškim intervencijama jer omogućuju postavljanje očekivanja o opravdanosti njihovog poduzimanja.

Kazdin (1999; 2001, prema Žižak, 2010) smatra da je neophodno razlikovati dva tipa teorija:

1. Teorije o disfunkciji (prezentiraju hipoteze o mogućim činiteljima koji su doveli do problema, oblicima disfunkcionalnosti i drugim procesima i mehanizmima povezanim sa specifičnim problemima). Ove teorije su zapravo etiološke teorije koje daju podlogu za bolje razumijevanje uzroka javljanja delinkventnog ponašanja kroz skupove mnogobrojnih prediktora (npr. osobnih obilježja kao što su temperament, inteligencija, agresivnost ili okolinskih čimbenika kao što su obiteljske prilike, vršnjaci, socioekonomski status, susjedstvo i slično) i
2. Teorije promjene pod utjecajem tretmana (uključuju hipoteze o procesima mijenjanja tijekom tretmana). Isti autor, navodi tri ključna razloga za utemeljenje intervencija usmjerenih na promjenu ponašanja prema teoriji. Prvi je razlog povezan s vjerojatnošću veće učinkovitosti intervencija ukoliko su one povezane sa saznanjima o razumijevanju (zadatak teorije) različitih determinanti ponašanja i promjene ponašanja. Drugi se razlog povezuje s činjenicom da se znanstveno utemeljena evaluacija intervencija može provoditi samo ukoliko su intervencije i evaluacija teorijski utemeljene, što sekundarno omogućava testiranje ili razvijanje teorije. I kao treći razlog spominje se da teorijski utemeljene intervencije omogućavaju razumijevanje zašto je neki postupak, odnosno intervencija, učinkovita, što posljedično omogućava daljnji razvoj i teorije i intervencije, te njihovu primjenu u različitim kontekstima i s različitim populacijama.

Dosadašnja istraživanja teorije posredovanog iskustva učenja upućuju na zaključak da primjena strategija koje se u njoj obrazlažu uvelike potiču kognitivni razvoj korisnika intervencija, koji može pridonijeti poboljšanju kvalitete odnosa koju korisnici grade u svojim sredinama (Klein, Wider i Greenspan, 1987; Isman i Tzuriel, 2008).

Istraživanja koja dokazuju primjenjivost i učinkovitost strategija teorije posredovanog iskustva učenja u intervencijama su bila kvalitativna i uglavnom su se odnosila na učenike s teškoćama učenja (Collins, 2001). Hopkins (1996, prema Collins, 2001) je prikazala primjenu MLE strategija na uzorku od 72 učenika eksperimentalne skupine i 25 učenika kontrolne skupine, koji su sudjelovali u trogodišnjoj longitudinalnoj studiji. Rezultati studije su pokazali

da učenici s teškoćama učenja su značajno poboljšali i verbalno i neverbalno kognitivno funkcioniranje primjenom MLE strategija u tretmanu.

S obzirom da se naše istraživanje odnosi na tretman maloljetnih delinkvenata, što predstavlja specifično područje, metode i pristupi prema ovoj populaciji su bitno različiti. O učinkovitosti primjene programa temeljenog na MLE strategijama u području rizičnog ponašanja interesantna je studija slučaja 14-godišnje djevojčice (Feuerstain, Feuerstein i Falik, 2010). Djevojčici je dijagnosticiran ADHD, ali je pored loših akademskih postignuća i smanjene pozornosti imala izraženo impulzivno ponašanje, što je rezultiralo nepohađanjem škole i povezivalo je s delinkventnim vršnjacima (a neki od njih su bili ovisnici o drogama). Djevojčica je podvrgavana različitim oblicima tretmana, psihološkim i medicinskim što nije davalo pozitivne rezultate. Primjenom programa temeljenog na strategijama posredovanog iskustva učenja uspjelo se značajno ojačati njezina pozornost, poboljšala se koordinacija njezinih mentalnih aktivnosti što je pomoglo u promjeni njezina ponašanja. Djevojčica se mogla uključiti u školske aktivnosti i stekla je kompetencije kojima kontrolira svoje ponašanje, s entuzijazmom da odabire ciljeve i načine na koje ih postiže, a sve se postiglo strategijama posredovanog iskustva učenja .

Primjena strategija posredovanog iskustva učenja u ovom slučaju govori u prilog da sustavna, pozitivna i aktivna intervencija može promijeniti ponašanje u pozitivnom smjeru, što se može iskoristiti u aktivnostima voditelja odgojne mjere PNNOSZ koje primjenjuje u svrhu promjene ponašanja kod maloljetnika.

Kada je riječ o neposrednom provođenju odgojne mjere PNNOSZ, stručnjaci koji su nosioci tretmana trebali bi imati na umu važna saznanja koja se odnose na teorijske perspektive. Praktičan pristup temeljen na dobroj teoriji može utjecati na kvalitetu planiranja i provođenja ove mjere. Feuersteinova teorija posredovanog iskustva učenja se dobrim dijelom oslanja na ekosistemsku perspektivu koja nedvojbeno ukazuje da se rad s maloljetnikom treba koncipirati u kontekstu potpunog uvažavanja te uočavanja njegove ekologije i sustava u kojima se kreće, a samim tim pomoći mu i olakšati funkcioniranje u okruženju. Nažalost, ovakva teorijska utemeljenja intervencija nedovoljno su zastupljena u praksi provođenja odgojne mjere PNNOSZ u Bosni i Hercegovini, a čemu bi se trebala posvetiti pozornost kroz edukacije i jačanje specifičnih kompetencija stručnjaka.

3. ČIMBENICI UČINKOVITOSTI PROBACIJSKIH SANKCIJA PREMA MALOLJETNIM POČINITELJIMA KAZNENIH DJELA

Pod pojmom „sankcije u zajednici“ obuhvaćene se sve sankcije koje se izvršavaju bez izdvajanja počinitelja iz primarne socijalne sredine, odnosno sve one sankcije koje su alternativa institucionalizaciji. Stoga se ove sankcije još nazivaju i alternativne sankcije.

Probacija je jedna od sankcija u zajednici koja se izriče počiniteljima kaznenih djela. Latessa i Allen (2003) navode četiri kriterija koja moraju biti zadovoljena da bismo neku sankciju mogli nazvati „probacijskom“. To su:

1. činjenica da je manifestirano ponašanje kažnjivo, odnosno da je u ingerenciji pravosudnog sustava (državnog odvjetništva i/ili suda),
2. uvjetovanje daljne slobode počinitelja kaznenog djela (komponenta uvjeta i nadzora),
3. određivanje intervencija koje će mu pomoći da zadovolji tim uvjetima (komponenta brige, podrške, odnosno tretmana i intervencije), te
4. određivanje stupnja do kojeg se počinitelj mora pridržavati pravila, odnosno roka u kojem mora ispuniti obveze.

Ako neka sankcija koja se provodi prema maloljetnom počinitelju kaznenih djela sadrži ove elemente, onda možemo govoriti o probaciji za maloljetnike ili maloljetničkoj probaciji. Probacija time podrazumijeva davanje pozitivne potpore i pomoći maloljetniku za prilagodbu u zajednici, odnosno za poštivanje društvenih normi.

O principima učinkovitih intervencija i o tome „što funkcionira“, odnosno što pokazuje uspjeh i pozitivne rezultate u probaciji govorili su i pisali mnogi autori u proteklih 25 godina (Andrews, Bonta i Hoge, 1990; Gendreau, 1996; Lipsey, 1992, 2000; Barton i Butts, 1990; Champion, 1990; Gendreau, Cullen i Bonta, 1994; Sieh, 1993; Panzarella, 2002).

U tablici 3. prikazane su neke ključne komponente, odnosno neki ključni elementi učinkovitih intervencija općenito, zajedno s referencama autora.

Tablica 3: Prikaz ključnih komponenti učinkovitih intervencija

Komponenta	Referenca / rezultat istraživanja	
Teorijsko utemeljenje	Kvalitetu intervencije povećava temeljenost na nekoj multidimenzionalnoj teoriji koja objašnjava rizično ponašanje djece i mladih (Hoge, 2001).	Flores i sur. (2005) razmatrajući brojne strategije i vrste intervencija koje se koriste prema maloljetnicima, kao temeljne elemente učinkovitih rehabilitacijskih programa navode: utemeljenost na teorijskom konceptu rizičnosti i potreba maloljetnika, tretmansku orijentaciju i usklađenost tih dviju dimenzija.
Komunikacija	Kvalifikacije osoblja (u smislu jačanja intrapersonalne osjetljivosti, nepokolebljivosti, konzistentnosti), stavovi osoblja (npr. vjerovanje u rehabilitaciju) i učinkovite terapijske metode (praksa zasnovana na dobrom odnosu između voditelja i korisnika i motivirajući razgovori) su značajni čimbenici u postizanju pozitivnog mijenjanja ponašanja (Matthews i Hubbard, 2007:105-122).	Poticajan pristup korisniku od strane stručnjaka, kvalitetna komunikacija u smislu profesionalnosti u odnosu prema korisnicima temeljena na profesionalnim vještinama pomagača, postupnost u prevladavanju neprihvatljiva ponašanja su komponente koje su sadržane u učinkovitim intervencijama (Lyman i Campbell, 1996; prema Koller-Trbović, Žižak i Bašić, 2001)
Kompetencije (znanja i vještine)	Istraživanje koje su provele Lopez i Russell (2008) pokazuje da voditelj odgojne mjere ima ključnu ulogu u rehabilitaciji mlade osobe. Autorice ističu da u intervencijama prema maloljetnicima bolje rezultate postižu voditelji starije životne dobi i oni koji su više educirani.	Dodig i Ricijaš (2011) su u svojem istraživanju pokazali da s većom razinom edukacije socijalnih pedagoga se povećava i njihova samoprocjena kompetentnosti.
Metode/Pedagoški postupci	Meta-analizom koju su proveli Sambrano i sur. (2005) je utvrđeno da su za pozitivnu evaluaciju intervencije potrebna sljedeća obilježja: unapređenje vještina ponašanja korisnika; uporaba introspektivnog učenja, jačanje suradničkog odnosa, koherentni program praktičnog djelovanja i visoka razina usluga.	Prema Žunić-Pavlović (2004), učinkovitost intervencije uobičajeno ovisi o usklađenosti sadržaja intervencije s potrebama tretmana (razinom rizičnosti), kvaliteti ostvarene komunikacije između stručnjaka i korisnika te zadovoljstvu korisnika intervencijom. Tretman bi se trebao temeljiti na korisnikovim snagama (<i>strenght based practice</i>²) i voditelj umjesto da se usmjerava na sam nastanak problema treba se usmjeriti na korisnikove sposobnosti i mogućnosti ka rješavanju problema (Katherine Van Wormer, 1999., prema Kurtz i Linnemann, 2006).

² Praksa zasnovana na korisnikovim snagama je pristup koji se razvio u socijalnom radu i drugim pomažućim profesijama, a ističe pomicanje usmjerenosti tretmana s korisnikovih slabih strana prema usmjeravanju na korisnikove mogućnosti i sposobnosti

Okruženje u kojem se provodi tretman	Fabry, Reitz i Luster (2002) upućuju na zaključak da su intervencije prema maloljetnicima znatno uspješnije kad se provode u izvaninstitucionalnim uvjetima, kroz odnos s kompetentnim odraslim osobama. (Međutim, treba uzeti u obzir da će izvaninstitucionalni tretman češće biti izrečen počiniteljima nižeg stupnja rizika, dok će visokorizični maloljetnici češće biti sankcionirani institucionalnim tretmanom. Sukladno tome, pozitivan ishod tretmana je tada lakše, odnosno teže ostvariti. Op. autora)	Postoje teorijski i praktični razlozi zbog čega se preferira tretman u zajednici umjesto institucionalnog tretmana. Rizični i zaštitni čimbenici egzistiraju u okruženju maloljetnika (dom, škola, susjedstvo) i čini se smislenim da će se najveća učinkovitost postići ukoliko se tretman provodi u tom okruženju. Kao i to da su intervencije u zajednici financijski značajno jeftinije (Hoge, 2001).	Žunić-Pavlović (2003), analizirajući inozemnu literaturu, zaključuje da izvaninstitucionalne sankcije ne sadrže samo intenzivniji nadzor ili kažnjavanje, već i neke forme tretmana te da je postignuto smanjivanje recidivizma u izvaninstitucionalnim sankcijama veća ili jednaka razini zabilježenoj kod drugih sankcija. Resursi lokalne zajednice, u smislu organiziranosti svih društvenih faktora (obitelj, škola, zdravstvo, socijalna skrb, pravosuđe, mediji i dr.) mogu značajno pridonijeti u pružanju brige i pomoći mladim osobama kojima je takva pomoć potrebna.
--	--	--	---

Lyman i Campbell (1996, prema Koller-Trbović, Žižak i Bašić, 2001) ističu sljedeće elemente kvalitetnog okruženja intervencija za maloljetnike s poremećajima u ponašanju:

- sigurnost – jamstvo tjelesne i psihološke sigurnosti,
- zastupanje korisnika – promicanje i zaštita prava djeteta,
- pozitivan razvoj – poticajan pristup korisniku od strane stručnjaka,
- normalizacija – omogućiti što više uobičajenih životnih iskustava,
- individualizacija i fleksibilnost u pristupu,
- razvojna usklađenost – rad s adolescentima se razlikuje od rada s djecom,
- strukturiranost – najznačajnije forme adekvatne strukturiranosti tretmanskog okruženja su pravila međusobnog ponašanja djece, granice u odnosima i odgovornostima te dnevna rutina,
- konzistentnost i predvidljivost ponašanja,
- kvalitetna komunikacija – profesionalnost u odnosu prema korisnicima temeljena na profesionalnim vještinama pomagača,

- postupnost u prevladavanju neprihvatljiva ponašanja,
- usmjerenost na obitelj.

Elementima kvalitetnog provođenja maloljetničke probacije posvećeno je i istraživanje “Socijalnopedagoški model izvršenja odgojne mjere Pojačana briga i nadzor” koje se provodilo na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Uzelac, 1990). Pokazalo se da većina mladih smatra da je mjera dobro odabrana, da je ona trajala upravo onoliko koliko je bilo potrebno te da je bila korisna. Istraživanje metoda socijalnopedagoškog rada pokazalo je kako je različito intenzivna primjena određenih pedagoških postupaka povezana s uspješnošću mjere (Uzelac, 1996).

Analizom 9 srodnih studija, Bijedić (2010) zaključuje da postoje zajednička obilježja uspješnih izvaninstitucionalnih intervencija usmjerenih djeci i mladima rizičnog ponašanja. Kao zajednička obilježja uspješnih izvaninstitucionalnih intervencija osobito se ističu:

- visoka strukturiranost intervencije koja sadrži dosljednu primjenu neke savjetodavne tehnike rada (najčešće je evaluirana kognitivno-bihevioralna tehnika),
- omogućavanje prilagodbe intervencije konkretnim potrebama korisnika (kao što su, primjerice, izrada individualnih planova, širok spektar programa kako bi korisnik izabrao one koji su primjereni njegovim potrebama, individualni/grupni savjetodavni rad i sl.) te,
- usmjerenost na ublažavanje djelovanja rizičnih čimbenika u okruženju korisnika koji etiološki doprinose razvoju poremećaja u ponašanju kod djece i mladih (primjerice, uključivanjem roditelja i učitelja u intervenciju, učenje nenasilnog rješavanja sukoba, kontroliranje ljutnje i dr.).

U analizi sustava interventnih mjera Žižak, Nikolić i Koller-Trbović (2001) su utvrdili da je intervencije poželjno usmjeriti prema perspektivi samih korisnika (u pogledu njihovih prava i potreba), od preorijentacije s pretežito negativne percepcije korisnika od strane stručnjaka, k većoj orijentaciji prema korisnikovim očuvanim prednostima, otpornostima i očekivanjima. Autorice su također ukazale na postojanje potreba ponovnog stručnog promišljanja postojećeg pristupa obitelji, školi i drugim životnim sredinama korisnika. Na obitelj se može gledati kao na mogućnost, a ne problem i s time u vezi izgrađivati sustav interventnih mjera.

Naravno, učinkovitost intervencije bit će veća što je ona u većoj mjeri usklađena s intervencijskim potrebama korisnika. Princip potreba nalaže da intervenciju treba usmjeriti na promjenu poznatih prediktora kriminalnog ponašanja i recidivizma. Takvi prediktori mogu

biti statični (npr. povijest kriminalnog ponašanja), koji se ne mogu promijeniti, i dinamični (npr. prokriminalni stavovi, agresivno ponašanje i sl.), koji su podložni promjenama. Imajući to u vidu, ciljevi intervencije trebaju biti usmjereni na dinamička obilježja ličnosti i životne situacije, koje su neposredno povezane s kriminalnim ponašanjem. Kao na primjer: promjena antisocijalnih stavova, antisocijalnih interakcija s vršnjacima, unapređivanje obiteljske povezanosti u kombinaciji s antikriminalnim/prosocijalnim modeliranjem, unapređivanje vještina samokontrole itd. (Žunić-Pavlović, 2004). Za učinkovitost intervencija važna je procjena rizičnih čimbenika (Hoge, 2001; Hoge, Guerra i Boxer, 2008; Howell, 2009), jer otkrivanje značajnih razlika u prevalenciji budućeg kriminalnog ponašanja moguće je putem sustavnog ispitivanja broja i različitosti čimbenika rizika koji su prisutni u pojedinom slučaju.

U tom pogledu, identifikacija čimbenika rizika koji su znanstveno dokazani, praktičarima služi kao „materijal“ za planiranje intervencija – kako na individualnoj, tako i na široj društvenoj razini (Ricijaš, 2009). „Kontinuum intervencija prema razinama rizika počiva na ideji da rizici kojima su djeca i mladi izloženi čine svojevrsni kontinuum. Slijedom toga, smatra se da intervencije treba razvijati i povezivati sa složenošću i intenzitetom rizika, te da složeniji i dugotrajniji problemi trebaju i kompleksne intervencije“ (Žižak, 2010:94).

Koller-Trbović, Nikolić i Dugandžić (2009:37) ističu kako na našim prostorima uglavnom nedostaju empirijski dokazi o tome koja vrsta pomoći/intervencije najbolje odgovara određenoj skupini korisnika s poremećajima u ponašanju. Isti autori proveli su istraživanje kojim je utvrđeno da, bez obzira provodi li se prema maloljetnicima institucionalna, polu-institucionalna ili van-institucionalna intervencija, najveći broj rizika prisutan je u području rizičnih osobina, a potom u području škole. Zaključili su, nadalje, da ispitanici uključeni u van i polu-institucionalne intervencije, u odnosu na one iz institucionalnih, imaju značajno manji broj ukupnih rizika.

Hoge i Andrews (1986, prema Hoge, 2001) su analizirajući učinkovitost tretmana, predložili elemente učinkovitosti, zapravo opisni okvir toga što je učinkovito u konceptualiziranju dinamike intervencijskih procesa. Elementi učinkovitosti uključuju različite interaktivne varijable koje su relevantne za samu intervenciju i korisnika. To podrazumijeva:

- okvir tretmana (čimbenici unutar šireg okruženja u kojem osoba funkcionira),
- obilježja korisnika (demografske karakteristike kao što su spol ili dob, specifični rizični čimbenici, kriminogene potrebe i trenutni problemi),
- obilježja tretmana (visoko standardizirana intervencija, terapijski stil),

- obilježja programa (čimbenici koji se odnose na pravila institucije u kojoj se provodi tretman) i
- procesne čimbenike (aspekti aktualne intervencije koja se pruža korisniku).

Ishodi se mogu promatrati kao trenutni (kratkoročni) ili kao krajnji (odnosno dugoročni). Autori smatraju da intervencijski procesi ne mogu biti u potpunosti učinkoviti ukoliko se sve ove varijable ne usklade.

Sukladno specifičnostima ovog istraživanja, detaljnije će biti opisani čimbenici učinkovitosti koji su vezani uz značaj kvalitete odnosa između voditelja mjere i maloljetnika, njegovu motivaciju za promjenu, metode i tehnika rada te intenzitet, odnosno trajanje intervencije.

3.1. Kvaliteta odnosa između voditelja mjere i maloljetnika kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija

Uspostavljanje kvalitetnog odnosa voditelja odgojne mjere s korisnicima uključenima u intervenciju od velikog je značaja, kako za njezin početak, tako i za njezin tijek, te predstavlja podlogu svih intervencija. Žižak (2010:153) naglašava da „sve vrste interpersonalnih odnosa, kao vrlo specifičnih načina međusobnog susretanja ljudi u socijalnim situacijama, počivaju na interpersonalnoj komunikaciji.“ Ona ima dvije dimenzije: logičku (koja uključuje kognitivne procese) i odnosnu (koja uključuje emocionalne procese). U pogledu funkcija profesionalnih interpersonalnih odnosa u radu s djecom i mladima, Žižak, (2010:159) ističe:

- odnos kao preduvjet uspješnoj primjeni profesionalnih postupaka,
- odnos kao preduvjet procjenjivanja (potencijala, ponašanja, rizika, napretka tijekom intervencije),
- činitelj osnaživanja i utjecanja te
- činitelj uključivanja i participacije djeteta u intervenciji.

U intervencijskom procesu jasno su podijeljene uloge, s jedne strane je voditelj odgojne mjere kao nosilac socijalnopedagoškog rada, a s druge strane je maloljetnik koji je sudionik, ali i nosilac procesa transformacije vlastite ličnosti. Između voditelja i maloljetnika nužno dolazi do interakcije u kojoj bi oba sudionika procesa trebala imati ravnopravnu ulogu tijekom iznalaženja načina za savladavanje teškoća.

Hoge (2001) kategorizira ključna obilježja voditelja koja su potencijalno relevantna za ishod tretmana, a to su:

- demografski čimbenici kao što su dob, spol ili etnička pripadnost,
- edukacija i profesionalno iskustvo (školska sprema, dodatno stručno osposobljavanje, radni status, iskustvo),
- dimenzije komunikacijskog stila (topao a ne distanciran, podržavajući a ne kritizirajući).

Autor također pridaje značaj korisnikovim uvjerenjima o tretmanu i načinu provođenja tretmana što podrazumijeva orijentaciju u provođenju tretmana (orijentacija ka uspostavljanju dobrih odnosa, ka nadzoru, ka promjeni i aktivnosti).

Dobre rezultate u radu postižu voditelji koji poštuju principe učinkovitih intervencija (princip rizika, potreba i responsivnosti), održavaju terapijski integritet, uz razvijenu osjetljivost za individualnost svakog korisnika, za moral i etiku, za legalna i ekonomska ograničenja (Gendreau, 1996).

Značaj uspostavljanja kvalitetnog odnosa između korisnika i voditelja socijalnopedagoške intervencije proizlazi i iz činjenice da se znatan sadržaj te intervencije odnosi na razumijevanje i poboljšanje kvalitete odnosa korisnika s njegovom/njezinom okolinom. Na to upućuju Hudina i Žižak (1984, prema Bašić i Žižak, 1992) koji navode da su socijalnopedagoške intervencije određene posrednom sredinom ili posrednikom, tj. osobom koja se interpolira u prostor između primarne sredine i osobe, odnosno osoba kojima je pomoć, tj. intervencija, potrebna. Takvo poimanje uvažava i Kobolt (1997, prema Žižak, 2010) kad kaže da intervenirati znači (dobronamjerno) posredovati, zahvaćati (u nečiji život) ili pomagati.

Walters i sur. (2007), među ostalim, naglašavaju da će se korisnici lakše motivirati na promjenu ponašanja ako ih voditelj intervencije jasnije podržava, što je također sadržano u kvaliteti njihova međusobnog odnosa. Isti autori navode da kvalitetan profesionalni odnos voditelja prema korisniku intervencije značajno pridonosi učinkovitosti i djelotvornosti intervencije, što potkrepljuju rezultatima jedne meta-analize kojom je utvrđeno da kvaliteta tog odnosa ima značajniju ulogu u pozitivnim rezultatima intervencije, od specifičnosti samih metoda/tehnika rada (Hubble i sur., 1999, prema Walters i sur., 2007).

Kadushin (1990, prema Urbanc, 2006:96) navodi argumente važnosti ulaganja u kvalitetu odnosa tijekom cjelokupnog procesa rada s korisnikom. Neki od njih su:

- dobar odnos pomaže korisniku da se otvori jer obećava prihvaćanje, razumijevanje i mogućnost iskazivanja vlastitog stava,
- umanjuje korisnikovu potrebu za defenzivnim ponašanjem jer ga sugovornik ne kažnjava, ne kritizira, ne okrivljuje, ne odustaje i ne odbija,
- čak i neugodnije intervencije sugovornika doživljene su blaže, te nastaje mogućnost korektivnog iskustva,
- korisnik percipira sugovornika kao privlačnu osobu, kompetentnu u svom poslu i vrijednu njegova povjerenja.

Sukladno promjenama koje su se događale etapno kroz povijest, sva novija literatura, a naročito ona koja zagovara probaciju, poziva voditelje na pozitivan, suradnički odnos s počiniteljima kaznenih djela (Clark, 2006, prema Walters i sur., 2007).

S time se slaže i Livers (2009) tvrdeći da se učinkovitost probacijskih intervencija može povećati ako maloljetnik razvije povjerljiv odnos s osobljem koje je primarno odgovorno za provođenje odgojne mjere, a posebice sa samim voditeljem. Maloljetnik upoznaje svog voditelja veoma brzo po ulasku u sustav izricanja i izvršenja sankcije. Voditelj treba uspostaviti odnos s maloljetnikom i njegovom obitelji, osiguravajući kontinuitet i dosljednost susreta tijekom cijelog provođenja mjere, te prati maloljetnika do isteka mjere. U cijeli tretman voditelj mora uključivati obitelj i osoblje relevantnih institucija (kao što je na primjer škola, institucije za profesionalno osposobljavanje) i to je jedini način koji će zasigurno dati dobar rezultat da maloljetnik uspješno izađe iz sustava izvršenja sankcije.

Žižak (2010:163) navodi kako je u području vrlo specifičnih pomažućih odnosa s korisnicima (kao što je i rad s maloljetnim delinkventima), za izgradnju odnosa od izuzetne važnosti potreba da voditelj mjere bude na općenitoj razini percipiran kao pozitivna osoba. Autorica naglašava da pomagač treba promišljeno i aktivno djelovati kako bi poticao pozitivnu percepciju svoje: iskrenosti, poštenja, pravednosti, brižnosti, odgovornosti, te sposobnosti usklađenog zajedničkog djelovanja s korisnicima, njihovim roditeljima i timom stručnjaka. Veći broj studija potvrdilo je da je dobar odnos tijekom provođenja intervencije u značajnoj korelaciji s rezultatima intervencije (Walters i sur., 2007; Baer, 2001, prema Žižak, 2010), a najznačajniju povezanost s ishodima intervencije postižu sljedeće dimenzije odnosa: toplina, razumijevanje, pomaganje, zaštita, potvrda korisnika te pozitivna orijentacija.

Značaj voditeljeve uloge je analizirao Tomaiano (1975, prema Latessa i Allen, 2003) u nastojanima da opiše karakteristike voditelja te dovodeći u vezu neke karakteristike s uspjehom probacije. Prema njemu, najučinkovitije intervencije imaju voditelji koji će

raditi/intervenirati sukladno s maloljetnikovim potrebama, koji su otvoreni, ali i čvrsti, te koji su usmjereni na sadržaj intervencije. Pitanjem; „Što su karakteristike učinkovite probacije i dobrog voditelja?“, bavio se i Andrews (1979, prema Latessa i Allen, 2003), sugerirajući da dobri voditelji imaju nekoliko karakteristika. Prvo, sposobni su razviti kvalitetnu interpersonalnu komunikaciju s korisnikom. Takvu komunikaciju karakteriziraju toplina, iskrenost i fleksibilnost. Drugo, sposobni su modelirati ponašanje na konkretan i vidljiv način. Treće, oni jesu generator kažnjavanja, ali na način da jačaju pozitivna ponašanja. I na kraju, voditelj koji daje visoku učinkovitost probacije strogo osuđuje, s empatičnim stavom neslaganja s maloljetnikovim negativnim stavovima i ponašanjima. Tome u prilog govore i noviji radovi Andrews i Bonte (2006), koji ističu da uspješnost voditelja u radu s korisnikom prije svega ovisi o: uspostavljenom kvalitetnom odnosu s korisnikom; pokazivanju antikriminalnog izričaja (modeliranje); odobravanju korisnikovog antikriminalnog izražavanja (osnaživanje) i neodobravanja korisnikovog prokriminialnog izražavanja, dok u isto vrijeme nudi alternative.

Pored svih navedenih karakteristika voditelja koje su poželjne u smislu komunikacije i uspostavljanja odnosa s korisnikom, ne smije se zanemariti činjenica da učinkovite intervencije zahtijevaju planiranje sa specifičnim zadacima i strukturiranim praćenjem. Postoji tendencija (Roberts, 2000) da stručnjaci u praksi primjenjuju izvjesne oblike rada temeljem osobnog izbora. Voditelj bi ponajprije trebao imati znanja o tremanu temeljena na nekoj teoriji te ovladavati specifičnim vještinama potrebnim za učinkovitu praksu. K tome, potrebna je i stalna motivacija i odgovornost voditelja prema radu, odnosno poslu kojeg obavlja.

3.2. Motivacija za promjenu kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija

Kada su u pitanju maloljetni počinitelji kaznenih djela, kako navodi Žižak (2010:159), može se reći da oni „u pravilu pripadaju skupini nedobrovoljnih ili nemotiviranih korisnika, a promjene koje trebaju postići tijekom intervencije su u pravilu vrlo zahtjevne (prestati s ponašanjima koja su im lagodna, zabavna, ne traže odgovornost i sl.). Stoga se stručne osobe uključene u te intervencije na početku suočavaju s posebno jakim otporima i nezainteresiranošću maloljetnika. Uvažavati korisnika takvim kakav jest i graditi odnos s njim, oslanjajući se na njegove potencijale, jedino je što se na početku može. Zato se i kaže da stvarne promjene neće započeti dok se ne ostvari dobar i odgovarajući, pomažući odnos.“ Međutim, prilikom ostvarivanja odnosa s nedobrovoljnim korisnikom, potrebno je utjecati na rješavanje otpora i nezainteresiranost, te intervenirati na način da se jača internalna motivacija za promjenom.

Motivacija je vrlo snažan prediktor ishoda intervencije i zauzima značajno mjesto u istraživanjima i praksi tretmana počinitelja kaznenih djela (Watson i sur., 2007). Kako bismo razumjeli razvoj motivacije, potrebno je poznavati sljedeća obilježja motivacije kao konstrukta:

- **Motivacija predviđa ponašanje.** Stupanj motivacije za određeno ponašanje u visokoj je korelaciji s realizacijom takvog ponašanja. Motivacija predstavlja kognitivnu i emocionalnu podlogu za uključivanjem u takvo ponašanje, odnosno govori o težnji i nastojanju da se cilj ostvari.
- **Motivacija je ponašajno specifična.** Govoriti o korisnicima kao o općenito „nemotiviranim“ nije primjereno, budući da ljudi imaju različite odgovore u različitim ponašanjima, odnosno različito su motivirani za specifične ciljeve. Na primjer, korisnik može biti spreman na obiteljsko savjetovanje (zbog toga što misli da će mu to pomoći u njegovim odnosima), ali možda neće biti spreman na savjetovanje za odvikavanje od psihoaktivnih supstanci ili alkohola (zbog toga što tu ne vidi problem). Zbog toga što se ljudi drukčije osjećaju u različitim ponašanjima, svako ponašanje treba biti odvojeno (samostalno) prepoznato.
- **Motivacija je promjenljiva.** Motivacija nije fiksirana osobina, ona može biti veća i manja tijekom vremena, te se ljudi često mijenjaju ovisno o okolnostima koje na njih utječu.

- **Motivacija je interaktivna.** Razgovor s voditeljem može povećati ili umanjiti korisnikovu motivaciju i promijeniti smjer korisnikovog razmišljanja. Motivacija može biti internalna ili eksternalna, ali mijenjanje internalnom motivacijom obično se duže zadržava, jer uključuje aktivnosti koje osoba poduzima da bi mijenjala svoje vrijednosti i ciljeve. U području tretmana počinitelja kaznenih djela potrebne su i internalne i eksternalne snage kako bi se potaknula promjena.

Otpor i slaba motivacija korisnika ne trebaju biti razlog za njegovo isključenje iz tretmana, već tretman treba osmisлити tako da potiče na aktivno sudjelovanje i usmjeriti ga prema jačanju motivacije za promjenom.

Važan dio novijih modela nadzora je unapređivanje internalne motivacije putem komunikacijskih vještina koje se mogu naći u motivacijskom intervjuu, kao specifičnoj metodi rada koja ima svoje tehnike. Motivacijski intervju pokazuje veliki uspjeh u mijenjanju problematičnih oblika ponašanja kod osoba koje ispoljavaju takva ponašanja.

Kada govorimo o motivacijskom intervjuu tijekom provođenja intervencija prema počiniteljima kaznenih djela, ne promatramo motivaciju kao kognitivnu komponentu, već nas interesira motivacijski intervju kao metoda rada, zapravo promatramo ga kao skup specifičnih tehnika komunikacije.

Clark i sur. (2006), obrazlažući značaj motivacijskog intervjuja, navode 8 razloga koji idu u prilog njegovoj učinkovitosti:

1. zasnovan je na pokazateljima uspješnosti,
2. pomaže voditelju da „uđe u igru“ mijenjanja ponašanja,
3. može predstavljati učinkovito oruđe za rad s otporima,
4. motivira voditelja da radi što je moguće bolje i da usmjerava interakciju na promjenu, npr.:
 - interakcija je više usmjerena na promjenu, ako voditelj zna odakle ta promjena dolazi,
 - interakcija usmjerena na promjenu stavlja odgovornost za promjenu ponašanja na korisnika,
 - interakcija osnažuje motivaciju za promjenu kod korisnika jačanjem njegove ambivalentnosti.
5. motivacijski intervju mijenja onog tko govori,
6. pomaže da se korisnik pripremi za promjenu, pitanjima koja pobuđuju interes,
7. potiče kod korisnika samo-motivirajući govor,

8. dopušta voditelju da uključi probacijska pravila.

Uzroci određenih ponašanja maloljetnika leže u unutarnjim psihološkim pokretačima koji ga tjeraju na neku aktivnost, tako će i mijenjanje maloljetnika u pozitivnom smjeru uveliko ovisiti o njegovoj motivaciji. Zadatak voditelja je da ovisno o specifičnim okolnostima izabere i primijeni tehnike za jačanje motivacije. Kombiniranjem različitih oblika stimuliranja maloljetnika postiže se njegova angažiranost u intervenciji, što će se svakako odraziti na učinkovitost provedene intervencije, odnosno ostvarivanje postavljenih ciljeva.

3.3. Obilježja sankcije i metode rada kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija

Intervencije usmjerene na mijenjanje ponašanja maloljetnih počinitelja kaznenih djela podrazumijevaju primjenu savjetodavnih metoda, sredstava i tehnika, kojima je moguće, s obzirom na potencijale ličnosti maloljetnika, stvoriti preduvjete i šanse za ostvarenje cilja, tj. pozitivan ishod u konačnici.

Prilikom primjene specifičnih intervencija, kao što je slučaj odgojne mjere PNNOSZ, neizostavan aspekt je prinudni karakter intervencije, jer primjena mjere ne ovisi od volje maloljetnika. Uvažavajući potrebe korisnika za osjećajem uzajamnosti da ne osjeća da mu je „rješenje“ nametnuto, kako bi bio motiviran i doživio stručnjaka kao osobu koja mu pomaže, i predložene intervencije korisnima za sebe, istovremeno ne smije se zanemariti da je intervencija u kaznenopravnim okvirima zbog izvršenog kaznenog djela, što može predstavljati ograničenja za postizanje ciljeva rehabilitacije. U odnosu na retributivne mjere specifičnost rehabilitacije maloljetnika je u tome da se uzimaju u obzir čimbenici koji su doveli do delinkventnog ponašanja, te se nastoje poboljšati sposobnosti i vještine maloljetnika. Sukladno tome pristupa se primijeni određenog pristupa i metoda rada.

Povijesno gledano, u području korektivnog djelovanja prema počiniteljima kaznenih djela su dva osnovna pristupa promjeni njihova ponašanja (McGuire, 1996):

Strategije zastrašivanja i odvrćanja, koje koriste negativne posljedice za smanjenje nepoželjnih ponašanja. Metode uključuju zatvaranje, kaznene sankcije (npr. naknada, ograničavanje kretanja u zajednici, elektronski nadzor) i „teške“ programe kojima se nastoji prijestupnike poučiti strukturi i disciplini (npr. *boot kampovi*);

Konstruktivske strategije ističu smanjenje nepoželjnih ponašanja kroz učenje novih vještina i pružanjem mogućnosti za korištenje novostečenih vještina. Takve metode uključuju povećanje osobnih mogućnosti i sposobnost za pozitivno djelovanje (npr. trening vještina, obrazovanje, zapošljavanje) ili pomoć osobi da uspije u nekim novim ponašanjima (npr. liječenje).

Pregledom literature i metaanalizom istraživanja, grupa autora (Andrews i Bonta, 1998; Andrews i sur., 1990, prema Hoge 2001) formulirala je tri principa učinkovitih tretmanskih intervencija koje obuhvaćaju ključne elemente u postupanju prema prijestupnicima: princip rizika, princip potreba i princip responsivnosti.

Princip rizika sugerira da intenzivan tretman treba rezervirati za osobe kod kojih postoji visoka razina rizika za kriminalno ponašanje, dok je za niskorizične slučajeve najbolje predvidjeti minimalne usluge. Suprotno tradicionalnom uvjerenju autori su mišljenja da je kod visokorizičnih prijestupnika moguće ostvariti značajne promjene.

Princip potreba se zasniva na stajalištu da pojedini čimbenici predstavljaju prediktore kriminalnog ponašanja i ujedno, potencijalne uzroke kriminaliteta. Princip potreba nalaže da je tretman potrebno usmjeriti na promjenu poznatih prediktora kriminalnog ponašanja i recidivizma.

Princip responsivnosti se odnosi na stilove i modele usluga koji trebaju: a) imati snagu utjecati na postavljene specifične ciljeve i b) biti usklađene sa stilovima učenja prijestupnika.

Uvažavajući identificiranje kriminogenih potreba, Andrews (1989, prema Rutter, Giller i Hagell, 1998) razlikuje dvije skupine (manje ili više) obećavajućih ciljeva s obzirom na vjerojatnost budućeg recidivizma (tablica 4):

Tablica 4: Dvije skupine više/manje obećavajućih ciljeva s obzirom na vjerojatnost budućeg recidivizma (Andrews 1989, prema Rutter, Giller i Hagell, 1998)

Ciljevi koji daju veću učinkovitost	Manje obećavajući ciljevi
mijenjanje antisocijalnih stavova	jačanje samopoštovanja (bez stimulacije reduciranja antisocijalnih razmišljanja i vršnjačkog povezivanja)
mijenjanje antisocijalnih osjećanja	usmjeravanje na nejasne (neodređene) osobne pritužbe koje nisu povezane s kriminalnim ponašanjem
reduciranje druženja s osobama antisocijalnog ponašanja	jačanje kohezivnosti antisocijalnih vršnjačkih grupa
promoviranje privrženosti obitelji i pozitivne komunikacije u obitelji	poboljšanje uvjeta življenja u susjedstvu bez doticanja kriminogenih potreba visoko rizičnih

	maloljetnika
promoviranje obiteljskog monitoringa i supervizije	uvažavanje antisocijalnih razmišljanja utemeljenih na vrijednostima jedne kulture koje su jednake validnim vrijednostima druge kulture
promoviranje identifikacije povezanosti s prosocijalnim modelima	povećanje konvencionalnih ambicija u području školovanja i zaposlenja bez konkretne pomoći i podrške u realiziranju tih ambicija
jačanje samokontrole i vještina rješavanja problema	pokušaj da se korisnik promjeni u „bolju osobu“ pri čemu obilježja utjecanja nisu povezana s recidivizmom
mijenjanje vještina laganja, krađe i agresivnosti s više prosocijalnim alternativama	
reduciranje ovisnosti o psihoaktivnim supstancama	
suzbijanje osobnih, interpersonalnih i drugih nagrada i davanja za kriminalne i nekriminalne aktivnosti u obitelji, školskom, obrazovnom, rekreativnom i drugim oblicima ponašanja, tako da nekriminalne alternative budu favorizirane	
mijenjanje drugih obilježja korisnika i njegovih okolnosti, na način da kroz individualiziranu procjenu rizika i potreba, bude razumno povezan s kriminalnim ponašanjem	
jamstvo da će korisnik biti sposoban prepoznati rizične situacije i imati konkretne planove kako da se nosi s takvim situacijama	

Kada govorimo o stilovima i modelima tretmana oni bi trebali imati snagu da utječu na postavljene specifične ciljeve i da su usklađeni sa stilovima učenja maloljetnika. Ti stilovi i modeli se posebno odnose na sljedeće elemente (Žunić-Pavlović, 2004):

- **Autoritet:** Stručnjak u korektivnom tretmanu čini eksplicitnom uporabu formalnih pravila povezanih s korektivnim okruženjem, tako da formalne zakonske sankcije postaju mnogo životnije, razumljivije i pouzdanije u svakoj primjeni. To podrazumijeva „čvrst, ali fer“ pristup, a nikako interpersonalnu dominaciju i zlouporabu;
- **Antikriminalno modeliranje i pojačavanje:** Stručnjak se ponaša kao model i izvor socijalnog potkrepljenja, kako bi unaprijedio stjecanje prosocijalnih i antikriminalnih stavova, kognitivnih i bihevioralnih obrazaca;
- **Rješavanje problema:** Stručnjak može angažirati korisnika u procesu rješavanja problema na osobnoj i interpersonalnoj razini, kao i na razini društvene zajednice;

- Uporaba resursa zajednice: Ovaj izdvojeni skup elemenata, često označen kao zastupanje i posredovanje, ima veliki značaj za rješavanje problema. Njegova vrijednost zavisi od toga koliko su resursi na koje je korisnik upućen stvarno u mogućnosti pružiti uslugu;
- Kvaliteta interpersonalnih odnosa: Ovaj set se odnosi na socijalno-emocionalnu razinu prakse, stvaranje uvjeta za povjerenje i otvorenu komunikaciju.

Većina probacijskog tretmana nije izravno povezana s istaknutim teorijskim postavkama koje su usmjerene korektivnoj ideologiji, tradiciji i pretpostavkama. Cilj velikog dijela programa koji se provode u zajednici je samo pojačani nadzor počinitelja kaznenog djela smatrajući kako će to utjecati na budući recidivizam (Kurtz i Linnemann, 2006). I ovi autori također navode da važan aspekt u intervenciji ima voditelj, te se njegov utjecaj ne smije zanemariti kada se govori o uspješnosti provedene intervencije. Voditelji imaju dvije osnovne zadaće u nadzoru: društvenu kontrolu i rehabilitaciju.

Metode socijalnopedagoškog rada s maloljetnicima u dosadašnjim istraživanjima detaljno su analizirane, te su rezultati pokazali kako je različito intenzivna primjena određenih pedagoških postupaka povezana s uspješnošću mjere (Uzelac, 1996). Žižak (1990) naglašava kako dominacija, odnosno isključiva primjena samo jednog tipa pedagoških postupaka ne daje garanciju uspješnosti tretmana niti stvaranja adekvatnih odnosa na relaciji voditelj – maloljetnik, te da isključiva primjena aktivirajućih postupaka također ne omogućava, odnosno ne olakšava stvaranje adekvatnih međuljudskih odnosa. Đurek (1989) dolazi do rezultata kako su permissivni odgojni postupci, i primarno poticajna sredstva odgoja, pozitivno povezana s razvijanjem iskrenog odnosa između voditelja mjere i maloljetnika. Ista autorica analizom odnosa varijabli koje definiraju učestalost primjene pedagoških metoda i sredstava, s uspjehom odgojne mjere, navodi kako je uspjeh tretmana povezan s objašnjavanjem, pohvalom i dogovorom, dok se represivni odgojni postupci nisu pokazali povezani s uspjehom tretmana.

Uzelac (1998) kao negativna obilježja mjere navodi suviše učestalo korištenje savjeta kao odgojnog sredstva te posebno naglašava činjenicu da voditelji nisu uvijek u dovoljnoj mjeri svjesni koliko se tom metodom koriste.

Učinkovite intervencije su one koje, prije svega, ciljaju na kriminogene potrebe, a posebice su učinkovite one u kojima su zastupljene kognitivno-bihevioralne tehnike (Alexander i Van Benschoten, 2008). Istraživanja koja su proveli Dowden i Andrews (1999, prema Alexander i Van Benschoten, 2008) su pokazala da intervencije koje uključuju

kognitivno-bihevioralne komponente mogu smanjiti recidivizam do 25%, u odnosu na nebihevioralne tehnike koje smanjuju recidivizam za samo 4%.

I još mnoga druga istraživanja i teorijska razmatranja o učinkovitosti tretmana u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela ističu kognitivno-bihevioralne modele ponajviše stoga što uključuju ulogu korisnikovog mišljenja/kognicije i percepcije situacije, a ne samo situacije, pa se takav model usmjerava na promjenu rizične kognicije i preispitivanje sustava vjerovanja maloljetnika. Na primjer, često se navodi da delinkventi ne razmišljaju o posljedicama prije delinkventnog djelovanja, da vjeruju da ono što im se događa ima veze s okolnostima prije nego s njihovim akcijama, pogrešno interpretiraju socijalne čimbenike, odlikuju ih slabo razvijene interpersonalne vještine potrebne za učinkovitu komunikaciju i slično. Kombiniranjem kognitivnih i bihevioralnih tehnika nastoji se djelovati i u smjeru promjene neposrednog ponašanja i u smjeru generalizacije tih promjena. Na našim prostorima još uvijek nemamo specifičnih kognitivno-bihevioralnih programa koji u maloljetničkoj probaciji rade sustavno sa delinkventima, a metode rada u praksi su poprilično neujednačene.

Lipsey, Wilson i Cothorn (2000) su metaanalizom 117 studija o učinkovitosti izvaninstitucionalnih intervencija došli do zaključka da su programi zasnovani na individualnom savjetovanju (jedan na jedan savjetovanje, savjetovanje kroz realitetnu terapiju i kroz multisistemsku terapiju), interpersonalnim vještinama (treninzi koji koriste dramu, video i igranje uloga) i bihevioralni programi (koji uključuju maloljetnika kojima je sud odredio programe obiteljskog savjetovanja kao uvjet probacije) pokazali smanjenu stopu recidivizma za oko 40%, što se smatra značajnim uspjehom u kaznenopravnim intervencijama.

Princip odnosa i princip strukture predstavljaju temelj bihevioralnog utjecaja u radu s počiniteljima kaznenih djela (Andrews, 1980, prema Andrews i Bonta, 2006):

1. Princip odnosa: Interpersonalni utjecaj u tretmanskom procesu je najbolji u situacijama koje su karakterizirane otvorenim, toplom, entuzijastičnom i podržavajućom komunikacijom i kada se uspostavi međusobno poštovanje. Ovaj princip je također poznat kao socio-emocionalni princip.
2. Princip strukture: Prokriminalni u odnosu na antikriminalni smjer interpersonalnog utjecaja je determiniran prokriminalnim/antikriminalnim sadržajem poruka iskomunicarnih prokriminalnom/antikriminalnom prirodom modela ponašanja koji su modelirani, uvježbani i subjekt su učvršćivanja i okolnosti kažnjavanja. Ovaj princip je također poznat kao okolnost, kontrola i trening princip. Strukturiranje dimenzije se ogleda u korištenju prakse učinkovitosti autoriteta, antikriminalnog

modeliranja, različitih pohvala i kažnjavanja, rješavanja problema, jačanja vještina, obrane i zastupanja (Andrews i Bonta, 2006).

Intervencije koje se pružaju maloljetnim počiniteljima kaznenih djela su obično usmjerene na dugoročne ciljeve jačanja socijalnog, emocionalnog i bihevioralnog funkcioniranja maloljetnika (Hoge, 2001).

U ovom dijelu disertacije osvrnut ćemo se na učinkovite tretmanske programe za maloljetne počinitelje kaznenih djela predložene od Hoge, Guera i Boxer (2008), a to su:

1. **Multisistemska terapija:** odnosi se na tretmanske intervencije usmjerene na obitelj maloljetnika, kojima se nastoji pomoći obitelji da prevlada probleme u ponašanju kod svoje djece, ali i djelovati na rizične čimbenike koji su pridonijeli razvoju delinkventnog ponašanja. Rizični čimbenici, najčešće se odnose na nisku razinu roditeljskog nadzora, povezanost s delinkventnim vršnjacima i nisku razinu akademskih postignuća. Nekoliko studija je pokazalo da multisistemska terapija daje dobre rezultate u tretmanu za maloljetne počinitelje kaznenih djela koji su na visokoj razini rizika i njihove obitelji (Honggeler i sur., 1998, Schaeffer i Bordin, 2005, prema Hoge, Guerra i Boxer, 2008).

2. **Funkcionalna obiteljska terapija:** podrazumijeva obiteljsku bihevioralnu intervenciju koja je kreirana u svrhu tretmana maloljetnika koji su na umjerenoj razini rizika i uopće mlađe počinitelje kaznenih djela. To je strukturirana intervencija koja kombinira obiteljske koncepte, teoriju socijalnog učenja, modifikaciju ponašanja i kognitivne procese. Nastoji se poboljšati obiteljsko funkcioniranje kroz jačanje vještina rješavanja problema, jačanje emotivnih veza između članova obitelji, te jačanje roditeljskih vještina. Tretman je relativno kratkotrajan i odvija se izvan institucija, obično se provodi u obitelji. Pozitivni učinci u reduciranju delinkvencije i recidivizma su dokazani na različitim razinama djelovanja unutar pravnog sustava, uključujući programe diverzije, probaciju i alternativne mjere (Gordon i Graves, 1995, Sexton i Alexander, 2000, prema Hoge, Guerra i Boxer, 2008).

3. **Multidimenzionalni tretman:** razlikuje se od prethodne dvije terapijske metode po tome što se maloljetnik izdvaja iz obitelji i smješta se da živi u terapijskom okruženju s drugim skrbnicima. Ovaj vid tretmana se primjenjuje za delinkvente koji su u visokoj razini rizika i koje je neophodno izdvojiti iz okruženja u kojem žive. Program se provodi na način da se regrutiraju obitelji iz zajednice i na poseban način educiraju kako bi djelovali na ponašanje maloljetnika, a u isto vrijeme provodi se obiteljska terapija za maloljetnikovu biološku obitelj. Premda ovaj vid tretmana ima pozitivne učinke, smatra se manje učinkovitim u odnosu na

programe u zajednici koji ne zahtijevaju izdvajanje maloljetnika iz obitelji (Lipsey, 2006, prema Hoge, Guerra i Boxer, 2008).

4. Trening preusmjeravanja agresivnosti: predstavlja multimodalni tretman za maloljetne počinitelje kaznenih djela koji ispoljavaju agresivno ponašanje. Usmjeren je na vještine kontrole ljutnje i razvoj moralnog rasuđivanja. Prikladan je za starije maloljetnike, a često se koristi zbog lakoće primjene u zajednici. Pokazao se izuzetno učinkovitim u reduciranju recidivizma.

Suvremena praksa poznaje brojne metode i tehnike tretmana maloljetnih počinitelja kaznenih djela, koje su povezane s teorijskim konceptima od kojih se polazi, s iskustvima voditelja koji provodi intervenciju i njegovim vrednovanjem pojedinih oblika i metoda tretmana, kao i nizom drugih okolnosti. Prilikom provođenja bilo kakvih tretmanskih programa važno je poticati osobni razvoj maloljetnika i aktivirati njegove vlastite potencijale. Voditelj bi trebao biti u dovoljnoj mjeri fleksibilan i pomoći maloljetniku da postojeću situaciju sagleda iz drugog kuta i doživi je na način koji će mu omogućiti pozitivnu promjenu.

3.4. Intenzitet i trajanje sankcije kao čimbenik učinkovitosti probacijskih intervencija

Jedan od važnih aspekata tretmana u smislu učinkovitosti i krajnjeg ishoda intervencije je njezin intenzitet i trajanje. U osnovi, dulji i intenzivniji tretman, u smislu kontakata daje pozitivnije rezultate u smanjenju recidivizma (Hoge, 2001). Isti autor upozorava, da se kod određivanja intenziteta tretmana mora obratiti pozornost na rizičnost prijestupnika. Najveća razina smanjivanja recidivizma postiže se intenzivnim tretmanom visokorizičnih prijestupnika. Primjena intenzivnog tretmana na niskorizične prijestupnike ne samo da predstavlja nerazumno trošenje ograničenih resursa, već pod izvjesnim uvjetima može dovesti do povećanja recidivizma.

Intenzitet tretmana uglavnom se odnosi na učestalost kontakata voditelja s korisnikom. Temeljem brojnih studija doima se da su dva kontakta mjesečno univerzalna frekvencija za počinitelje niskog do umjerenog rizika, a dva kontakta tjedno za visokorizične počinitelje kaznenih djela (Palmer, 1992). Kada govorimo o trajanju tretmana teško je unaprijed odgovoriti koliko dugo treba trajati intervencija da bi bila učinkovita. Ipak, temeljem studija i evaluacija tretmanskih programa (Palmer, 1992) može se reći da se 12 mjeseci trajanja tretmana smatra standardom za umjereno rizične počinitelje, a 18 mjeseci za visokorizične.

Cohen (1995, prema Hoge 2001) je, analizirajući učinkovitost sankcija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, istakao trajanje tretmana kao konstitutivnu dimenziju. Ono će svakako ovisiti o individualnim potrebama korisnika, pri čemu neki oblici tretmana zahtijevaju dulji, a neki kraći vremenski period. Većina terapijskih modela koji su orijentirani na osobine korisnika su osmišljeni za duži vremenski period tretmana, kao što je na primjer psiho-analitički temeljen tretman. S druge strane, mnogi od bihevioralnih i obiteljski usmjerenih tretmana koncipirani su za relativno kratak vremenski period, zapravo dok se ne postignu konkretni bihevioralni ciljevi. Tretman koji se provodi za trenutno rješavanje nekog problema je dizajniran da se primjeni samo unutar dvije do tri seanse. Isti autor navodi da se ne smije zanemariti učestalost kontakata između voditelja i korisnika, stavljajući naglasak da prilikom primjene bihevioralnih strategija kontakti moraju biti učestaliji (minimalno jedan do dva puta tjedno) zbog kontinuiranog nadzora korisnikovog ponašanja.

Greenwood (1996) je svojim istraživanjem potvrdio da pored multimodalnih tretmana i visoke razine strukturiranosti, učinkoviti programi imaju visoku razinu intenziteta i trajanja tretmana. Pozivajući se na metaanalizu koju je proveo Lipsey (1995, prema Greenwood,

1996), autor je potvrdio rezultate do kojih je došao u svom istraživanju navodeći da intenzivnije bihevioralne i na vještinama orijentirane intervencije mogu biti učinkovitije od rutinski provedene probacije, posebno ako se intenzivira rješavanje problema maloljetnika i njegove obitelji.

Lipsey, Wilson i Cothorn (2000) navodeći rezultate meta-analize koju su proveli, ističu da je za trening socijalnih vještina maloljetnika tijekom probacije potrebno 6 tjedana s najmanje 12 seansi u trajanju od jednog sata; za maloljetnike na tretmanu agresivnog ponašanja potrebno je 30 seansi u trajanju od 1 sata, koje će se provoditi najmanje 10 tjedana. Autori navode da je kod bihevioralnih programa potrebno 12 tjedana treninga.

Cjelokupan tretman prilikom provođenja odgojne mjere PNNOSZ mogao bi se podijeliti u četiri faze (Žunić-Pavlović, 2003). Prva faza bi bila upoznavanje i uspostavljanje odnosa, stjecanje povjerenja te dogovaranje o pravilima. Druga faza bi trebala biti usmjerena na rješavanje važnih pitanja, kao što su: uključivanje u školovanje, profesionalno osposobljavanje ili rad; osiguravanje socijalno-ekonomskog statusa; uključivanje na liječenje; odmjeravanje kapaciteta za promjenu svakog od sudionika. U trećoj fazi pozornost bi se trebala usmjeriti na "readaptaciju", odnosno, mijenjanje stavova i usvajanje novih, promjenu motivacije i sustava vrijednosti, stabilizaciju pozitivnih relacija, adekvatnije rješavanje problema. U četvrtoj fazi postupno bi trebalo slabiti prisustvo i utjecaj voditelja tretmana, trebalo bi analizirati postignuća i službeni odnos s maloljetnikom bi trebao slabiti. Intenzitet tretmana trebao bi biti najjači u prvih šest mjeseci, a potom bi trebao postupno opadati, sukladno postignutim rezultatima. Točnije, period od 12-18 meseci rada trebao bi biti dovoljan za donošenje pouzdane procjene o valjanosti izabrane mjere, uspješnosti tretmana i budućem ponašanju korisnika.

* * *

Kada govorimo o izvaninstitucionalnim intervencijama koje se provode prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela posljednjih godina na prostoru Bosne i Hercegovine, ne postoje znanstveno utemeljene evaluacije o učinkovitosti ovakvih intervencija. Naime, praćenje ishoda u smislu recidivizma tijekom i nakon sankcije nije bilo istraživano, zbog čega ne možemo zaključivati u prilog jasnoj učinkovitosti i opravdanosti pojedinih mjera i metoda koje se prilikom njezina izvršavanja primjenjuju. Navedeno predstavlja veliki nedostatak sustava intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela i otvara potrebu za

osmišljavanjem praćenja ponašanja maloljetnika, odnosno njegovog recidivizma nakon izvršene neke sankcije.

Stručnjaci koji rade u sustavu državne skrbi te interventno djeluju prema korisnicima najčešće stvaraju svoje konstrukcije i ideje o uzročnosti njihova neprihvatljivog ponašanja. Sukladno svojim pretpostavkama također i tretmanski djeluju prema korisnicima. Međutim, malo je istraživano o tome kako korisnici percipiraju intervencije koje se provode, te nisu poznate razlike u doživljaju sadržaja intervencija od strane korisnika i voditelja intervencije.

Ukratko, ranije prikazane spoznaje o elementima učinkovitosti izvaninstitucionalnih intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela omogućuju zaključak da su odnosni aspekti intervencija i njihova usklađenost s obilježjima samih korisnika, važni čimbenici njihove učinkovitosti, što je usko vezano uz socijalnopedagoške (odgojno-korektivne) sadržaje.

Slijedom navedenog, nastojanje ovog istraživanja je pružiti znanstveni uvid u ključne komponente socijalnopedagoškog profesionalnog rada prilikom izvršavanja odgojne mjere pojačanog nadzora nadležnog organa socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini, kao primjera intervencije koja se prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela provodi u zajednici.

4. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Temeljni ciljevi ovog istraživanja su (1) opisati socijalnopedagoška obilježja odgojne mjere PNNOSZ iz perspektive voditelja mjere i maloljetnika kroz procjenu odgojne mjere, procjenu primjene pedagoških sredstava i kvalitete komunikacije, te (2) utvrditi doprinos mjerenih obilježja u objašnjavanju pozitivnije procjene odgojne mjere kod voditelja mjere i maloljetnika.

U skladu s ciljevima, oblikovani su sljedeći istraživački problemi:

1. Utvrditi kako voditelji mjere i maloljetnici procjenjuju odgojnu mjeru PNNOSZ, te postoje li razlike u njihovoj procjeni.
2. Utvrditi primjenu pedagoških sredstava tijekom izvršavanja PNNOSZ, te istražiti postoje li razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika.
3. Utvrditi kako voditelji mjere i maloljetnici procjenjuju kvalitetu međusobne komunikacije, te postoje li razlike u njihovoj procjeni.
4. Utvrditi doprinos sociodemografskih i kriminoloških varijabli, procjene intervencijskih aspekata odgojne mjere, komunikacije i rizičnosti maloljetnika na procjenu odgojne mjere (iz perspektive voditelja mjere).
5. Utvrditi doprinos sociodemografskih i kriminoloških varijabli, procjene intervencijskih aspekata odgojne mjere, komunikacije i rizičnosti maloljetnika na procjenu odgojne mjere (iz perspektive maloljetnika).

Temeljem definiranih istraživačkih problema, sastavljene su sljedeće hipoteze:

- H1:** Postoje razlike u procjeni odgojne mjere PNNOSZ između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere pozitivnijim procjenjuju elemente odgojne mjere.
- H2:** Postoje razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere procjenjuju veću zastupljenost primjene svih pedagoških sredstava.

H3: Postoje razlike u procjeni kvalitete komunikacije između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere pozitivnijom procjenjuju kvalitetu komunikacije.

H4: Povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, pozitivnija procjena primjene pedagoških sredstava i komunikacije, te manja razina rizičnosti maloljetnika povezani su s pozitivnijom procjenom odgojne mjere (iz perspektive voditelja mjere).

H5: Povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, pozitivnija procjena primjene pedagoških sredstava i komunikacije, te manja razina rizičnosti maloljetnika povezani su s pozitivnijom procjenom odgojne mjere (iz perspektive maloljetnika / korisnika).

Polazišta u kreiranju navedenih hipoteza ponajprije proizlaze iz činjenice da maloljetnici i voditelji imaju različite potrebe, interese i očekivanja u pogledu intervencije, što se odražava na njihovu percepciju svih elemenata mjere jer „obveze, pripadnost i motivacija utječu na ono što se percipira“ (Pennington, 2001:140), a ono što se percipira i način komunikacije u odnosu je djelomično uvjetovano načinom percepcije osoba u komunikaciji. Istodobno, vrlo izražene razlike u kvaliteti komunikacije i korisnosti same mjere između voditelja i maloljetnika ukazuju na različite teškoće u realizaciji same mjere (npr. intervencija nije usmjerena ka ključnim potrebama korisnika, intervencija nije dobro prihvaćena od strane korisnika i sl.).

Nadalje, u profesionalnim pomažućim odnosima bitno je da je stručnjak senzibiliziran za stanje i osjećaje osobe kojoj pomaže, da joj pruža konstantnost i pouzdanost, prihvaćanje, neugrožavajuću kritičnost, da je usmjeren na njene potrebe, da barem povremeno bolje procjenjuje njenu unutarnju realnost od same osobe (Žižak, 2010:161). Upravo su ovi elementi sadržani u teoriji posredovanog iskustva učenja, a ujedno bi mogli biti sadržaj socijalnopedagoških intervencija.

Kada je u pitanju područje vrlo specifičnih pomažućih odnosa u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, voditelji bi trebali biti glavni „nosioci“ komunikacijskog procesa i primjene pedagoških sredstava, te je stoga opravdano očekivati da će oni sebe pozitivnije procjenjivati u smislu primjene pojedinih pedagoških sredstava. No, budući da se u pravilu radi o nedobrovoljnim korisnicima, a i zbog razlika u dobi, znanju, iskustvu i očekivanjima,

nije sigurno da će maloljetnici ovaj trud voditelja uistinu i prepoznati, što se može reflektirati na percepciju odgojne mjere od strane maloljetnika. Ipak, radi li se o istinski kvalitetnoj komunikaciji između voditelja i maloljetnika, ti bi nerazmjeri trebali biti manji, a usklađenost procjena voditelja i maloljetnika veća. Arambašić (2005), primjerice, kao važan element uspješnog odnosa u savjetodavnom procesu ističe korisnikovo povjerenje u savjetovatelja, što se ostvaruje posredstvom kvalitetne komunikacije. Slično je i u odnosima koji se između voditelja i maloljetnika razvijaju tijekom PNNOSZ-a. U tom smislu, jednako je važno da voditelj mjere primjereno reagira na eventualne znakove nedobrovoljnosti maloljetnika. Naime, čak i dobrovoljni korisnici intervencija, koji odmah osjećaju povjerenje prema voditelju, katkada iskazuju otpor, nevoljkost, nesklonost za rad na vlastitim problemima. To se događa kad korisnik: osjeti da se njegovi ciljevi razlikuju od voditeljevih, smatra da voditelj ne poštuje njegova prava već mu nameće vlastite stavove, mišljenja i reakcije, kada osjeti strah zbog promjene, ima izrazitu potrebu za moći i snagom pa je nalazi u opiranju voditelju itd. (Arambašić, 2005:55). Iz tog razloga očekujemo da će upravo kvaliteta komunikacije najviše pridonositi procjeni odgojne mjere.

5. METODOLOGIJA

5.1. Uzorak sudionika istraživanja

Uzorak sudionika u ovom istraživanju čine maloljetnici muškog spola kojima je izrečena odgojna mjera Pojačan nadzor nadležnog organa socijalne zaštite (PNNOSZ) i voditelji te odgojne mjere s područja Tuzlanskog, Zeničko-Dobojskog, Sarajevskog i Posavskog kantona u Bosni i Hercegovini.

Možemo reći da se uzorak sudionika istraživanja (N=121) sastoji od dva subuzorka, a to su:

1. subuzorak maloljetnika muškog spola kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ (N=100);
2. subuzorak voditelja odgojne mjere (N=21).

S obzirom da voditelji mjere rade s nekoliko maloljetnika, a upitnike su ispunjavali za sve maloljetnike koji su sudjelovali u istraživanju, ukupan broj ispunjenih upitnika od strane voditelja mjere je N=100.

A) Subuzorak maloljetnika

Prvi subuzorak čine muški maloljetnici prema kojima se mjera provodi najmanje tri mjeseca. Istraživanjem su obuhvaćeni gotovo svi maloljetnici prema kojima se u vrijeme prikupljanja informacija provodila odgojna mjera PNNOSZ u navedena četiri kantona, a da udovoljavaju kriteriju o najmanje tri mjeseca njezina trajanja, te da su dobrovoljno pristali sudjelovati u istraživanju.

U vrijeme provođenja istraživanja, u centrima za socijalni rad (u ova četiri kantona), odgojna mjera PNNOSZ provodila se prema 156 maloljetnika, pri čemu je ona trajala dulje od tri mjeseca kod 102. Anketni upitnik ispunili su svi maloljetnici (N=102), međutim upitnike za 2 sudionika smo odstranili iz uzorka zbog nepravilnosti u ispunjavanju, te smo na taj način dobili ukupan uzorak od N=100 sudionika što čini 98,04% ukupne populacije maloljetnika prema kojima se provodi mjera najmanje 3 mjeseca, odnosno 64,10% populacije svih maloljetnika kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ u ovim kantonima.

Dob maloljetnika kreće se u rasponu od 15 do 20 godina života, a prosječna dob je $M=17,73$ godina ($SD=1,12$). Iako je vidljivo da je određeni dio sudionika punoljetan, u tekstu ćemo koristiti pojam „maloljetnik“ zbog jednostavnosti izražavanja u odnosu na pojam „maloljetnik i mlađi punoljetnik“.

Duljina trajanja odgojne mjere kreće se u rasponu od 3 do 36 mjeseci, a prosječna duljina trajanja iznosi $M=16,48$ mjeseci ($SD=8,31$).

Raspodjelu sudionika s obzirom na kanton i općinu prikazali smo u tablici 5.

Tablica 5: Apsolutne i relativne frekvencije maloljetnika s obzirom na kanton i općinu (N=100)

Kanton	Općina	N	%	Kanton %
Zeničko-Dobojski	Kakanj	5	5,0	25,0
	Zenica	20	20,0	
Sarajevski	Stari grad	12	12,0	39,0
	Ilijaš	3	3,0	
	Vogošća	3	3,0	
	Novi grad	11	11,0	
	Ilidža	3	3,0	
	Novo Sarajevo	7	7,0	
Tuzlanski	Čelić	2	2,0	22,0
	Banovići	5	5,0	
	Srebrenik	2	2,0	
	Gradačac	4	4,0	
	Kalesija	2	2,0	
	Lukavac	1	1,0	
	Tuzla	3	3,0	
	Olovo	3	3,0	
Posavski	Domaljevac-Šamac	5	5,0	14,0
	Odžak	3	3,0	
	Orašje	6	6,0	
Ukupno		100	100,0	100,0

Iz tablice 5 je vidljivo da je najveći broj sudionika iz Sarajevskog kantona (39,0%), što je bilo i za očekivati jer grad Sarajevo ima tri Centra za socijalni rad, a i prigradske općine broje mnogo stanovnika. Navedeno nije slučaj s ostalim kantonima koji se sastoje od manjih općina. Iz Zeničko-Dobojskog kantona je 25,0% sudionika, a neophodno je naglasiti da je od tog broja 20,0% sudionika iz grada Zenice. Iako je iz Tuzlanskog kantona istraživanjem obuhvaćeno 8 općina, imali smo 22,0% sudionika koji su udovoljili kriterijima za sudjelovanje u istraživanju iz ovog kantona, a 14,0% sudionika je bilo iz tri općine Posavskog kantona.

B) Subuzorak voditelja mjere

U drugi subuzorak su uključeni djelatnici Centara za socijalni rad s područja Tuzlanskog, Zeničko-Dobojskog, Sarajevskog i Posavskog kantona koji su u vrijeme istraživanja provodili odgojnu mjeru PNNOSZ za maloljetnike koji su ispunili uvjete za sudjelovanje u istraživanju.

Dob voditelja mjere kreće se u rasponu od 26 do 60 godina života, a prosječna dob je $M=44,5$ godina ($SD=9,28$).

Godine staža u struci voditelja mjere kreću se u rasponu od 1 do 37 godina, a prosječne godine staža iznose $M=16,97$ godina ($SD=8,82$).

Promatrajući raspodjelu sudionika prema spolu uočili smo da u subuzorku kojeg čine voditelji mjere 20 sudionika (95,3%) je ženskog spola, a samo 1 sudionik (4,7%) je muškog spola.

Raspodjelu voditelja mjere prema kantonu, općini i struci prikazali smo u tablici 6.

Tablica 6: Apsolutne i relativne frekvencije voditelja mjere s obzirom na kanton, općinu i struku (N=21)

Kanton	Općina	Struka			N	%
		Socijalni radnik	Pedagog-psiholog	Ostalo		
Zeničko-Dobojski	Kakanj	1	-	-	2	9,5
	Zenica	-	-	1		
Sarajevski	Stari grad	-	1	-	6	28,6
	Ilijaš	-	1	-		
	Vogošća	1	-	-		
	Novi grad	-	1	-		
	Ilidža	-	1	-		
	Novo Sarajevo	1	-	-		
Tuzlanski	Čelić	-	-	1	10	47,6
	Banovići	-	1	-		
	Srebrenik	2	-	-		
	Gradačac	2	-	-		
	Kalesija	-	1	-		
	Lukavac	1	-	-		
	Tuzla	-	1	-		
	Olovo	1	-	-		
Posavski	Domaljevac-Šamac	-	1	-	3	4,3
	Odžak	1	-	-		
	Orašje	1	-	-		
Ukupno	N	11	8	2	21	100,0
	%	52,4	38,0	9,5		

Iz tablice 6 je vidljivo da je najveći broj voditelja iz Tuzlanskog kantona (47,6%), a razlog tome je veći broj općina u kantonu. Svaka općina ima Centar za socijalni rad, a u nekim centrima za socijalni rad za provođenje odgojnih mjera je zaposleno više stručnjaka. Potrebno je naglasiti da u tablici nisu prikazane sve općine u kojima su i Centri za socijalni rad, jer u vrijeme provođenja istraživanja u pojedinim općinama nije bilo maloljetnika s izrečenom odgojnom mjerom koji bi udovoljavali kriterijima za sudjelovanjem u istraživanju. Iz Sarajevskog kantona uključene su sve općine s pripadajućim Centrima za socijalni rad i vidljivo je da je iz ovog kantona u istraživanju sudjelovalo 6 voditelja mjere (28,6% sudionika drugog subuzorka). Iz Zeničko-Dobojskog kantona u istraživanju je sudjelovalo 9,5% sudionika, a iz tablice 6 je vidljivo da se radi o dvije općine. Iz Posavskog kantona u istraživanju su sudjelovali voditelji mjere (4,3%) iz tri općine koje su imale Centar za socijalni rad, a ujedno su imali i maloljetnike na izvršenju odgojne mjere PNNOSZ.

Promatramo li iz tablice 6 raspodjelu sudionika u odnosu na struku, uočljivo je da je najveći broj socijalnih radnika (52,4%), a potom pedagoga-psihologa (38,0%), dok su dva sudionika (9,5%) u kategoriji ostalo, a zapravo se radi o jednom profesoru razredne nastave i jednom voditelju sa srednjom stručnom spremom (završena Gimnazija).

5.2. Instrumentarij

Instrumentarij, odnosno anketni upitnik koji se primijenio u ovom istraživanju, sastoji se od nekoliko dijelova, pri čemu kod nekih upitnika postoje paralelne forme – jedna za voditelja mjere, a jedna za maloljetnika. U tablici 7 napravljen je shematski prikaz dijelova anketnih upitnika prema sudionicima i konstruktima koji se ispituje (svi upitnici nalaze se u Prilogu 1. i 2.).

Tablica 7: Shematski prikaz anketnih upitnika za voditelja mjere i maloljetnika s pripadajućim mjernim instrumentima i konstruktima koji se mjere s obzirom na sudionike

Voditelj mjere	Maloljetnik	Konstrukt
Opća pitanja o voditelju mjere		Opći podaci o voditelju mjere kao što su dob, spol, godine života, godine staža, struka i sl.
Opća socio-demografska pitanja o maloljetniku		Opći osobni podaci o maloljetniku, te o njegovim obiteljskim prilikama i školovanju.
Opća kriminološka pitanja o		Opći podaci o kaznenom djelu i

maloljetniku, te procjena osobnosti i ponašanja		obilježjima delinkventne aktivnosti (sadašnje i prošle), kao i prije poduzimanim intervencijama, procjena načina i učestalosti kontakata te generalna procjena osobnosti i ponašanja.
Upitnik procjene odgojne mjere (Ricijaš, 2006)	Upitnik procjene odgojne mjere (Ricijaš, 2006)	Procjena odgojne mjere kroz 5 područja: 1. procjena korisnosti odgojne mjere za maloljetnika, 2. procjena maloljetnikova ponašanja tijekom odgojne mjere, 3. procjena maloljetnikovog zadovoljstva odnosom s voditeljem mjere, 4. procjena ponašanja maloljetnikovih roditelja tijekom odgojne mjere, 5(a). procjena odnosa s maloljetnikom, 5 (b). procjena rada voditelja mjere.
Upitnik procjene primjene pedagoških sredstava (konstruiran za potrebe ovog istraživanja)	Upitnik procjene primjene pedagoških sredstava (konstruiran za potrebe ovog istraživanja)	Procjena u kojoj se mjeri primjena pedagoških postupaka: Postupaka participativnog i transparentnog pristupa, Postupaka afirmativnog pristupa i Postupaka razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti. Temelji se na teoriji posredovanog iskustva učenja.
Upitnik komunikacije u međuljudskim odnosima (Burgoon i Hale, 1987)	Upitnik komunikacije u međuljudskim odnosima (Burgoon i Hale, 1987)	Procjena 8 aspekata komunikacije: 1. Neposrednost / Naklonost 2. Sličnost / Bliskost 3. Zainteresiranost / Povjerljivost 4. Smirenost 5. Formalnost 6. Dominantnost 7. Ravnopravnost 8. Usmjerenost na zadatak
Upitnik o rizičnim čimbenicima (Scholte, 1998)		Procjena 18 kategorija rizičnih čimbenika maloljetnika: depresija, tjeskoba, socijalna tjeskoba, hiperaktivnost, agresija, antisocijalnost, ego kontrola, lokus kontrole, nošenje s problemima, obiteljski sukobi, nadzor, privrženost, motivacija, školsko postignuće, odnosi s nastavnicima, rizične aktivnosti, odnosi s vršnjacima, vršnjačke grupe.

1. Opća pitanja o voditelju mjere

Ovaj dio anketnog upitnika se odnosi na dob, spol, godine staža u struci voditelja odgojne mjere. Radi se primarno o kategorijalnim varijablama kojima se dobivaju opće informacije potrebne za opis voditelja mjere.

2. Opća socio-demografska pitanja o maloljetniku

U ovom dijelu upitnika obuhvaćena su pitanja koja se odnose na opće osobne podatke o maloljetniku, kao što su: godine života maloljetnika, mjesto i grad u kojem živi. Također se nalaze pitanja o obiteljskim prilikama maloljetnika (struktura obitelji, obrazovanje članova obitelji, sociopatološke pojave u obitelji i slično). Posljednji skup pitanja vezan je uz obilježja školovanja maloljetnika.

3. Opća kriminološka pitanja o maloljetniku, te procjena osobnosti i ponašanja

Prilikom procjene maloljetnika smatrali smo važnim uključiti pitanja koja se odnose na njegovu kriminalnu aktivnost, te različita rizična ponašanja. Stoga su u ovom dijelu upitnika sadržana pitanja o vrsti kaznenih djela koje je maloljetnik počinio, modalitetima izvršenja kaznenih djela, recidivizmu, ranijim intervencijama i slično.

Također je uključena generalna procjena osobnosti i ponašanja kroz informacije o postojećim psihijatrijskim oboljenjima, rizičnim aspektima osobnosti i ponašanja te konzumiranju psihoaktivnih tvari.

4. Upitnik procjene odgojne mjere

Ovaj je upitnik konstruiran za potrebe istraživanja evaluacije odgojne mjere Pojačana briga i nadzor u Republici Hrvatskoj (Ricijaš, 2006). Kako navedeno istraživanje nije bilo provedeno, ne postoje podaci na tom uzorku ispitanika, međutim upitnik je korišten s ciljem procjene nekih drugih izvaninstitucionalnih oblika intervencija prema djeci i mladima.

Upitnik se sastoji od 18 čestica koje su raspoređene u 5 kategorija, odnosno mjeri 5 područja procjene odgojne mjere, paralelno u formi za voditelja mjere i maloljetnika. Četiri kategorije (od ukupno 18 čestica) jednake su za voditelja mjere i maloljetnika, dok je jedna

kategorija (4 čestice) posebno definirana za voditelja mjere, odnosno za maloljetnika. U tablici 8 prikazane su kategorije s pripadajućim česticama u Upitniku.

Tablica 8: Prikaz kategorija s pripadajućim česticama u Upitniku za procjenu odgojne mjere

VODITELJ MJERE Kategorija	MALOLJETNIK Kategorija	Čestice	Čestice Σ
1. procjena korisnosti odgojne mjere za maloljetnika	1. procjena korisnosti odgojne mjere za mene	1,17,21	3
2. procjena maloljetnikova ponašanja tijekom odgojne mjere	2. procjena vlastitog ponašanja tijekom odgojne mjere	2,7,8,9,14,15	6
3. procjena maloljetnikovog zadovoljstva odnosom s voditeljem mjere	3. procjena vlastitog odnosa s voditeljem mjere	5,6,10,18	4
4. procjena ponašanja maloljetnikovih roditelja tijekom odgojne mjere	4. procjena ponašanja vlastitih roditelja tijekom odgojne mjere	4,11,12,16,20	5
5. procjena odnosa s maloljetnikom	5. procjena rada voditelja mjere	3,13,19,22	4

U prilogu ovog rada upitnik je prikazan s obzirom na kategorije, međutim prije primjene upitnika, pomoću generatora slučajnih brojeva, čestice su nasumično raspoređene, pri čemu se vodilo računa o sadržajnom pripadanju čestice pojedinoj kategoriji.

U tablicama 9 i 10 prikazane su kategorije s brojem čestica, prosječne inter-item korelacije, te Cronbachov alfa koeficijenti pouzdanosti.

Tablica 9: Kategorije Upitnika procjene odgojne mjere za voditelja, broj čestica, prosječne inter-item korelacije i Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti

r.b.	Kategorija – voditelji mjere	Br. čestica	$\bar{r}$	α- Cronbach
1.	Procjena korisnosti odgojne mjere za maloljetnika	3	,702	,876
2.	Procjena maloljetnikova ponašanja tijekom odgojne mjere	6	,678	,920
3.	Procjena maloljetnikovog zadovoljstva odnosom s voditeljem mjere	4	,519	,812
4.	Procjena ponašanja maloljetnikovih roditelja tijekom odgojne mjere	5	,644	,899
5.	Procjena odnosa s maloljetnikom	4	,360	,698

Tablica 10: Kategorije Upitnika procjene odgojne mjere za maloljetnika, broj čestica prosječne inter-item korelacije i Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti

r.b.	Kategorija - maloljetnici	Br. čestica	$\bar{r}$	α- Cronbach
1.	Procjena korisnosti odgojne mjere za mene	3	,715	,881
2.	Procjena vlastitog ponašanja tijekom mjere	6	,703	,933
3.	Procjena vlastitog odnosa s voditeljem mjere	4	,779	,930
4.	Procjena ponašanja vlastitih roditelja tijekom odgojne mjere	5	,682	,913
5.	Procjena rada voditelja mjere	4	,603	,837

Rezultati prikazani u tablicama 9 i 10 na svim kategorijama pokazuju zadovoljavajuće inter-item korelacije. Raspon se kreće od $r=,360$ do $r=,779$, što govori u prilog homogenosti kategorija. Najniža vrijednost je na kategoriji Procjena odnosa s maloljetnikom iz tablice 9 na

upitniku za voditelje mjere ($r=,360$) što se može objasniti time da sve čestice iz ostalih kategorija procjenjuju maloljetnika i voditeljev odnos s maloljetnikom. Generalno možemo zaključiti da su Cronbachovi-alfa koeficijenti pouzdanosti na svim kategorijama zadovoljavajuće visoki, od $\alpha=,698$ do $\alpha=,920$ za voditelje odgojne mjere, odnosno od $\alpha=,837$ do $\alpha=,933$ za maloljetnike, te da se metrijske karakteristike upitnika mogu smatrati primjerenim.

5. Upitnik procjene primjene pedagoških sredstava (konstruiran za potrebe ovog istraživanja)

Upitnik se odnosi na procjenu aspekata odgojne mjere vezanih uz teoriju posredovanog iskustva učenja. Osmišljen je po modelu teorije posredovanog iskustva učenja kojeg je razradila Lidz 2002. godine (u članku *Mediated Learning Experience as a Basis for an Alternative Approach to Assessment*, School Psychology International).

Upitnik procjene primjene pedagoških sredstava je pripremljen na način da se najprije 12 kategorija prema Feuerstainovoj teoriji (MLE) operacionaliziralo u vrijednosnu skalu. Feuerstain i sur. (1987, prema Lidz, 2002) su opisali MLE kao način da se sumiraju najjači čimbenici u interakciji koji direktno utječu na razvoj višeg mentalnog funkcioniranja. Lidz je koristila rezultate preglednih radova kako bi kreirala skalu procjene koja operacionalizira MLE u sljedeće kategorije: intencija, reciprocitet, transcedencija, značenje, posredovanje osjećaja kompetentnosti, regulacija ponašanja, psihološka diferencijacija, razumijevanje, postavljanje i postizanje ciljeva, promjena, izazov, posredovanje osjećaja pripadnosti.

Sukladno tome smo odabrali po dvije tvrdnje za svaku kategoriju koje najbolje opisuju interakciju između sudionika unutar intervencijskog procesa i to na način da smo najprije za svaku kategoriju načinili pet tvrdnji (od one koja opisuje nepostojanje iskustva posredovanog iskustva učenja do tvrdnje koja najbolje opisuje postojanje posredovanog iskustva učenja za svaku od 12 kategorija). Na taj način su dobivene 24 čestice na koje ispitanik odgovora ljestvicom odgovora od četiri stupnja (nikada, rijetko, ponekad i često). Stupnjevi se pretvaraju u proizvoljni brojevi iznos, gdje najmanji broj (1) predstavlja nepostojanje primjene pedagoškog postupka prema kategoriji posredovanog iskustva učenja (tj. da nema posredovanja), a najveći broj (4) označava da je često prisutna primjena pedagoškog postupka iz određene kategorije posredovanog iskustva učenja u interakciji između voditelja i maloljetnika (tj. izražen visok stupanj posredovanja). Prilikom konstruiranja upitnika pazilo se da numerički izražen stupanj slaganja logički predstavlja odgovor na pitanje. Upitnik je

potom prilagođen u paralelnim formama za voditelja odgojne mjere i maloljetnika, kako bi se mogla utvrditi percepcija interakcije od strane oba sudionika procesa. Upitnik sa pripadajućim česticama po kategorijama, nalazi se u prilogu rada.

Provedenom faktorskom analizom provjerili smo faktorsku strukturu upitnika koja je prema *Scree plotu* i vrijednostima karakterističnog korijena upućivala na interpretabilno trofaktorsko rješenje. U tom postupku izbacili smo ukupno sedam čestica koje su imale podjednake saturacije u više faktora (to su čestica 4, 8, 9, 16, 17, 18 i 23). Nakon izbacivanja tih čestica (dakle ukupno je zadržano 17 originalnih čestica), ponovo smo proveli faktorsku analizu prema metodi glavnih komponenti, uz tri zadana faktora i varimax rotaciju, pri čemu su zadovoljeni svi statistički preduvjeti (Keiser-Meyer-Olikova mjera (,816); Bartlettov test sfericiteta ($\chi^2=882,27$; $df=136$; $p<,001$). Dobivene faktore nazvali smo: (F1) Postupci participativnog i transparentnog pristupa; (F2) Postupci afirmativnog pristupa i (F3) Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti.

Matrica faktorske strukture Upitnika procjene primjene pedagoških sredstava prikazana je u tablici 11.

Tablica 11: Faktorska struktura Upitnika procjene primjene pedagoških sredstava, varimax rotacija, metoda glavnih komponenti

Čestice*	F1	F2	F3
6. Obrazlažem maloljetniku razloge zadataka/obveza koje mu zadajem.	,832		
7. Maloljetnik sudjeluje u planiranju sadržaja i postavljanju ciljeva naših susreta.	,823		
11. Potičem maloljetnika da sam iznese područja na kojima želi raditi.	,807		
1. Objašnjavam maloljetniku ciljeve ove odgojne mjere.	,772		,354
14. Pokušavam objasniti maloljetniku razloge svojih odluka.	,764		
12. Provjeravam da li je maloljetnik zadovoljan načinima na koje mu pomažem.	,728		
3. Pitanjima provjeravam da li je maloljetnik motiviran za naše susrete.	,566		,452
19. Pohvaljujem maloljetnika kad napravi nešto dobro.		,837	
13. Primjećujem maloljetnikove napore da se promijeni.		,799	
20. Jasno pokazujem maloljetniku da vjerujem u mogućnosti njegovog napretka.		,658	,364
24. Komuniciram s maloljetnikom s jasnim poštovanjem prema njemu.		,598	
10. Jasno izražavam zadovoljstvo trudom kojeg maloljetnik ulaže u promjene.		,595	,373
15. Moji razgovori s maloljetnikom mu pomažu da bolje razumije svoje ponašanje.	,342	,586	
5. Pomažem maloljetniku da jasnije sagleda posljedice svog ponašanja na njegovu budućnost.			,753
2. Pomažem maloljetniku da preuzme odgovornost za vlastito ponašanje.			,728
22. Pitanjima provjeravam je li maloljetnik svjestan promjena u svom ponašanju.		,329	,603
21. Provjeravam je li maloljetnik spreman ispuniti moje zahtjeve.			,592

Legenda:

* u tablici su prikazane samo saturacije čestica koje su veće od >,300

F1 = Postupci participativnog i transparentnog pristupa

F2 = Postupci afirmativnog pristupa

F3 = Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti

Iz tablice 11 vidljivo je kako su čestice koje pripadaju prvom faktoru vezane uz participativan pristup prema maloljetniku u smislu da on sudjeluje u planiranju sadržaja i postavljanju ciljeva intervencije, da ga se potiče da sam iznese područja na kojima želi raditi i slično, kao i postupci usmjereni na transparentnost, odnosno otvorenu komunikaciju u kojoj su jasna očekivanja između voditelja mjere i maloljetnika. Na primjer, činjenica da se maloljetniku obrazlažu razlozi zadataka, odnosno obaveza, da mu se objašnjavaju ciljevi kao i razlozi pojedinih odluka. Drugi faktor predstavlja afirmativni pristup u smislu davanja pohvala, poticaja i uvažavanja maloljetnika i njegovih potreba. Tako se u ovom faktoru nalaze čestice koje govore o tome da voditelj mjere pohvali maloljetnika kada napravi nešto dobro, da voditelj primjećuje maloljetnikove napore prema promjeni, da mu pokazuje vjeru u mogućnost promjene i slično. Treći faktor, vrlo zanimljivo, sažima čestice koje su vezane uz razvijanje uvida i preuzimanja odgovornosti. To je područje rada koje je neizostavan dio svakog rada s počiniteljima kaznenih djela. Iako čestica broj 21 „Provjeravam da li je maloljetnik spreman ispuniti moje zahtjeve“ naizgled sadržajno pripada prvom faktoru koji obuhvaća transparentnu, odnosno otvorenu komunikaciju, očito je kako se provjera vezana uz spremnost ispunjavanja zahtjeva veže uz preuzimanje odgovornosti, te da je ona svojevrsna podloga za postupke preuzimanja odgovornosti maloljetnika.

U tablici 12 prikazane su metrijske karakteristike Upitnika, s udjelom objašnjene varijance. Vidljivo je kako svaki faktor objašnjava podjednak postotak varijance (naravno ovisno i o broju čestica koje mu pripadaju), te da je ovim upitnikom ukupno objašnjeno visokih 60,42% varijance konstrukta. Mjera homogenosti faktora mjerena prosječnom korelacijom između čestica pokazuje vrlo visoke koeficijente, kao što su visoki i Cronbachovi alfa koeficijenti pouzdanosti. S obzirom na navedeno, možemo zaključiti u prilog dobrim metrijskim karakteristikama Upitnika.

Tablica 12: Upitnik procjene primjene pedagoških sredstava – postotak objašnjene varijance, prosječna inter-item korelacija, Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti

Faktori	Br. čestica	% varijance	r	α – Cronbach
F1 - Postupci participativnog i transparentnog pristupa	7	26,08	,697	,940
F2 - Postupci afirmativnog pristupa	6	19,00	,692	,929
F3 - Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti	4	15,34	,629	,871
Ukupno	17	60,42	,602	,960

6. Upitnik komunikacije u međuljudskim odnosima (Burgoon i Hale, 1987)

Autori ove skale su Burgoon, J.K. i Hale, J.L., a originalni engleski naziv skale je *Relational Communication Scale (1987)*. Skala je namijenjena ispitivanju komunikacije u interpersonalnim odnosima koju autori konceptualiziraju kroz teme koje se javljaju u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji između dvoje ljudi (Graham, 1994). Temeljem takve konceptualizacije sastavljena je prva verzija skale koja se sastojala od dvanaest dimenzija, da bi daljnjim provjerama i revidiranjem autori sastavili konačnu verziju skale koja se sastoji od osam dimenzija odnosa. To su:

1. Neposrednost / Naklonost (Intimnost I.)
2. Sličnost / Bliskost (Intimnost II.)
3. Zainteresiranost / Povjerljivost (Intimnost III.)
4. Smirenost
5. Formalnost
6. Dominantnost
7. Jednakost
8. Usmjerenost na zadatak

Skala se sastoji od 40 čestica na kojima ispitanici na skali od 5 stupnjeva (1 = uopće se ne slažem, 5 = u potpunosti se slažem), procjenjuju svoj doživljaj odnosa i komunikacije s drugom osobom.

Autori navode kako se Cronbachov-alfa koeficijent pouzdanosti skale kreće od .42 do .88 (Burgoon i Hale, 1987, prema Graham, 1994).

Graham (1994) navodi kako ova skala dobro može razlikovati:

1. neposredna od posrednih ponašanja,
2. duge od kratkih kontakata očima,
3. ugodne od neprijateljskih intonacija,
4. pojedince koji više i one koji manje potiču komunikaciju,
5. muške od ženskih sugovornika,
6. dimenzije povjerenja,
7. dimenzije osobnosti.

S obzirom da ovaj instrument nije bio u primjeni ranije na našem području (Hrvatske i Bosne i Hercegovine), bilo je neophodno provjeriti njegove metrijske karakteristike.

U tablicama 13 i 14 prikazane su kategorije (dimenzije) s brojem čestica, prosječne inter-item korelacije, te Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti odvojeno za uzorak maloljetnika i voditelja mjere.

Tablica 13: Kategorije Upitnika komunikacije u međuljudskim odnosima za voditelja, broj čestica prosječne inter-item korelacije i Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti

r.b.	Kategorija	Br.čestica	$\bar{r}$	α - Cronbach
1.	Neposrednost / Naklonost (Intimnost I.)	9	,342	,796
2.	Sličnost / Bliskost (Intimnost II.)	5	,419	,776
3.	Zainteresiranost / Povjerljivost (Intimnost III.)	6	,329	,690
4.	Smirenost	5	,235	,578
5.	Formalnost	3	,664	,848
6.	Dominantnost	6	,202	,530
7.	Jednakost	3	,314	,644
8.	Usmjerenost na zadatak	4	,416	,721

Rezultati prikazani u tablici 13, a odnose se na voditelja mjere, na kategorijama jednakost, zainteresiranost/povjerenje, neposrednost/naklonjenost, sličnost, usmjerenost na zadatak i formalnost pokazuju zadovoljavajuće inter-item korelacije, a raspon se kreće od $r=,314$ do $r=,664$, korelacija između čestica unutar kategorija je također zadovoljavajuća, kao i vrijednosti Cronbachovog alfa koeficijenta pouzdanosti, koje se kreću u rasponu od $\alpha=,530$ do $\alpha=,848$. Niske vrijednosti homogenosti dobivene su na kategorijama Dominantnost ($r=,202$) i Smirenost ($r=,235$), što je naravno utjecalo i na Cronbachov alfa koeficijent. S obzirom da se radi o prvoj primjeni ovog instrumenta na našim prostorima, razloge za nešto slabije metrijske karakteristike moguće je s jedne strane pripisati kulturološkom aspektu, kao i primjerenosti korištenja ove skale u mjerenju kvalitete komunikacije specifično za ovakav profesionalan odnos u radu s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, jer je to opći upitnik o komunikacijskim odnosima a ne specifično za profesionalni tretmanski odnos. Svakako se radi o području koje je vrijedno i potrebno dalje ispitivati, odnosno provjeravati.

Tablica 14: Kategorije Upitnika komunikacije u međuljudskim odnosima za maloljetnika, broj čestica prosječne inter-item korelacije i Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti

r.b.	Kategorija	Br.čestica	$\bar{r}$	α - Cronbach
1.	Neposrednost / Naklonost (Intimnost I.)	9	,454	,878
2.	Sličnost / Bliskost (Intimnost II.)	5	,632	,894
3.	Zainteresiranost / Povjerljivost (Intimnost III.)	6	,642	,910
4.	Smirenost	5	,547	,850
5.	Formalnost	3	,566	,794
6.	Dominantnost	6	,117	,314
7.	Jednakost	3	,593	,813
8.	Usmjerenost na zadatak	4	,242	,539

Rezultati prikazani u tablici 14 odnose se na maloljetnika, te pokazuju vrlo slične rezultate kao i na uzorku voditelja mjere. Mjera homogenosti na kategoriji Dominantnost (uz niski koeficijent Cronbachove alfe) vrlo je interesantna, posebno uzmemo li u obzir prirodu ovog profesionalnog odnosa. Još jedna zanimljiva činjenica jest da kategorija Smirenost na subuzorku maloljetnika postiže zadovoljavajuće metrijske karakteristike, u odnosu na subuzorak voditelja mjere, a da su na ovom uzorku nešto niže vrijednosti metrijskih karakteristika dobivene na kategoriji Usmjerenost na zadatak.

Kao što je ranije navedeno, u budućim istraživanjima moguće je revidirati ovaj instrument specifično za naše uvjete i za potrebe ispitivanja odnosa između maloljetnika i voditelja mjere u pomagačkom odnosu koji je formalan i nametnut.

7. Upitnik o rizičnim čimbenicima (Scholte, 1998)

Procjena vrste i razine rizičnosti maloljetnika mjerena je Upitnikom o rizičnim čimbenicima (*Risk Factor Questionnaire*, Scholte, 1998) koji služi za procjenu čimbenika rizika kod maloljetnika i u njegovom okruženju. Upitnik pripada trećoj i četvrtoj generaciji instrumenata za procjenu potreba, potencijala i rizika (Mejovšek, 2002, prema Koller-Trbović, Nikolić i Dugandžić, 2009) koji mjere dinamičke čimbenike rizika i potreba te identificiraju ključne elemente usklađenosti obilježja korisnika s potencijalnim/odabranim intervencijama. Svrha je upitnika omogućiti znanstveno utemeljeno i adekvatno planiranje intervencija. Upitnik sadrži 89 čestica raspoređenih u 18 dimenzija, odnosno sumarnih varijabli. Po tri dimenzije definiraju određeno područje, odnosno sindrome. Ukupno je 6 takvih područja. Četiri opisuju ključne čimbenike socijalno-ekološkog modela (maloljetnik, obitelj, škola, vršnjaci), a dva poremećaje u ponašanju (eksternalizirane i internalizirane). Upitnik je pogodan za uzrast od 4 do 18 godina.

Ovaj upitnik je ranije bio primijenjen u Hrvatskoj te je pokazao dobru valjanost i metrijske karakteristike. Za provjeru metrijskih karakteristika Upitnika o rizičnim čimbenicima bio je korišten program RTT. stb (Dizdar, 1999, prema Koller-Trbović, Nikolić i Dugandžić, 2009) pomoću kojeg su dobivene mjere pouzdanosti, reprezentativnosti i homogenosti (Guttman-Nicewanderova mjera pouzdanosti .993; Donja granica pouzdanosti .984; Donja granica pouzdanosti pod image modelom .985; Donja granica pouzdanosti pod mirror image modelom .939; Cronbach-Kaiser-Caffreyeva mjera pouzdanosti .980; Standardna mjera pouzdanosti - Cronbachov alpha .979; Koeficijent reprezentativnosti testa .992; Standardna mjera homogenosti .345). Mjerne karakteristike Upitnika o rizičnim

čimbenicima su zadovoljavajuće, stoga se upitnik može smatrati adekvatnim i vrijednim instrumentom za potrebe znanstvene i praktične primjene s ciljem procjene psihosocijalnih rizičnih čimbenika kod maloljetnika i u njegovu okruženju.

Za primjenu upitnika u ovom istraživanju za područje Bosne i Hercegovine najprije se tražila suglasnost za korištenje instrumenta od prof.dr.sc. Antonije Žižak, voditeljice projekta pod nazivom „Usklađenost intervencija s potrebama djece i mladih u riziku: izrada modela“³, u okviru kojeg je upitnik standardiziran za potrebe primjene u Republici Hrvatskoj uz dozvolu autora.

U tablici 15 prikazane su metrijske karakteristike upitnika na ovom uzorku prema dimenzijama, s brojem pripadajućih čestica, prosječnim inter-item korelacijama, te Cronbachovim alfa koeficijentom pouzdanosti za svaku dimenziju.

Tablica 15: Dimenzije Upitnika o rizičnim čimbenicima, broj čestica, prosječne inter-item korelacije i Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti

r.b.	Dimenzije	Br.čestica	$\bar{r}$	α - Cronbach
1.	Depresija	5	,640	,896
2.	Tjeskoba	5	,336	,697
3.	Socijalna tjeskoba	5	,599	,866
4.	Hiperaktivnost	5	,752	,939
5.	Agresija	5	,716	,925
6.	Antisocijalnost	5	,423	,781
7.	Ego kontrola	5	,628	,896
8.	Lokus kontrole	5	,440	,768
9.	Nošenje s problemima	5	,458	,825
10.	Obiteljski sukobi	5	,587	,874
11.	Nadzor	5	,716	,927
12.	Privrženost	5	,685	,915
13.	Motivacija	5	,779	,946
14.	Školsko postignuće	5	,755	,939
15.	Odnos s nastavnicima	5	,847	,965
16.	Rizične aktivnosti	5	,684	,918
17.	Odnosi s vršnjacima	5	,402	,737
18.	Vršnjačke grupe	4	,294	,607

Iz tablice 15 vidljivo je da su Cronbachov-alfa koeficijenti pouzdanosti svih područja veoma visoki, kreću se od $\alpha=,607$ do $\alpha=,965$. Prosječne *inter-item* korelacije također su visoke, te govore u prilog dobroj homogenosti svih dimenzija. Općenito je moguće zaključiti kako su mjerne karakteristike Upitnika o rizičnim čimbenicima koji je upotrijebljen za istraživanje u Bosni i Hercegovini zadovoljavajuće, te stoga možemo potvrditi da je upitnik adekvatan za teritorijalni prostor u kojem je provedeno istraživanje, odnosno da je kvalitetan

³ Projekt odobren od Ministarstva znanosti obrazovanja i športa RH, a koji je realiziran na Odsjeku za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

instrument za procjenu psihosocijalnih rizičnih čimbenika kod maloljetnika s delinkventnim ponašanjima.

5.3. Metode prikupljanja i obrade podataka

Podatke je prikupila autorica osobno tijekom svibnja i lipnja 2011. godine u centrima za socijalni rad s područja 4 kantona u Bosni i Hercegovini (Tuzlanskog, Zeničko-Dobojskog, Sarajevskog i Posavskog kantona).

Podaci su prikupljeni uz osiguravanje anonimnosti ispitanika. Ta je anonimnost osigurana šifriranjem (kodiranjem) mjernih instrumenata pojedinih maloljetnika, a povezivanje šifri sa stvarnim identitetom maloljetnika izvršeno je naknadno kako bi maloljetnici bili sigurni da voditelji mjere neće imati uvid u njihove odgovore.

Za obradu podataka korišten je statistički program SPSS 16.0 za operativni sistem *Microsoft Windows*.

Uz deskriptivne i univarijatne metode obrade podataka (t-test za nezavisne uzorke), za testiranje hipoteza postavljenih u ovom istraživanju korištene su diskriminacijska i hijerarhijska regresijska analiza kao multivarijatne metode. Diskriminacijskom analizom utvrđene su razlike u percepciji pojedinih obilježja između voditelja mjere i maloljetnika, dok je hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđen doprinos pojedinih varijabli u objašnjavanju procjene odgojne mjere voditelja mjere i maloljetnika.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

6.1. Obilježja rizičnog i delinkventnog ponašanja maloljetnika

Specifičnosti maloljetničkog kriminaliteta ogledaju se u osobitosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela kroz njihovu dob, spol, obiteljsku strukturu, te specifičnosti u fenomenologiji i etiologiji takvog ponašanja. Stoga ćemo, prije prikaza rezultata istraživanja vezanih uz konkretne istraživačke ciljeve, analizirati obilježja rizičnog i delinkventnog ponašanja maloljetnika u ovom uzorku, kako bismo dobili uvid u strukturu maloljetnika kojima je izrečena mjera PNNOSZ.

S kriminalno-prognostičkog stanovišta, godine života u vrijeme počinjenja prvog kaznenog djela dobar su prediktor budućeg delinkventnog ponašanja (Klevens i sur., 2000; Farington, 2005; Andrews i Bonta, 2006; Hoge, 2001). Činjenica da li je maloljetnik počinio prvo kazneno djelo s 14 ili sa 17 godina može biti razvojno različita.

Istraživanja pokazuju kako je veća vjerojatnost da će maloljetnici koji su počeli ranije s delinkventnim ponašanjem tijekom cijelog života zadržati takvo ponašanje. Zapravo, što se ranije kreće s počinjenjem kaznenih djela postoji veća vjerojatnost da će mlada osoba manifestirati ozbiljnije oblike poremećaja u ponašanju, da će imati više kaznenih djela i da će ih dulje činiti, te samim tim to govori u prilog da oni pripadaju rizičnijoj skupini maloljetnika. Ukoliko maloljetnici delinkventna ponašanja počnu ispoljavati u razdoblju adolescencije, općenito govoreći, imaju bolju prognozu i takva su ponašanja češće ograničena samo u razdoblju adolescencije (Moffit, 1993, White, Bates i Buyske, 2001, Carroll i sur., 2009).

Ono što smo sa sigurnošću znali je da će svi maloljetnici kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ u našem uzorku imati najmanje 14 godina života budući da je to donja granica kaznene odgovornosti. Dob maloljetnika u vrijeme počinjenja kaznenog djela zbog kojeg im je izrečena ova mjera kreće se u rasponu od 14 do 17 godina života, a prosječna dob je $M=16,10$ godina ($SD=,785$).

Iz tablice 16 je vidljivo da je preko polovice maloljetnika obuhvaćenih ovim istraživanjem, počinilo kazneno djelo u dobi od 16 godina, a trećina maloljetnika je počinilo kazneno djelo u dobi od 17 godina, a manji broj maloljetnika (16,0%) počinilo je kazneno djelo s 14, odnosno 15 godina.

Tablica 16: Kriminološki podaci o maloljetnicima kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ (N=100)

	N	%		N	%
Navršene godine života maloljetnika u vrijeme počinjenja kaznenog djela (N=100)			Broj sudionika prilikom počinjenja kaznenog djela (N=73)		
14 godina	5	5,0	1	20	27,4
15 godina	11	11,0	2	32	43,8
16 godina	53	53,0	3	13	17,8
17 godina	31	31,0	4	1	1,4
Vrsta kaznenog djela zbog kojeg je izrečena odgojna mjera PNNOSZ (N=100)			5	5	6,8
Imovinski delikti	43	43,0	6	2	2,7
Razbojništva	26	26,0	Broj ranijih evidentiranosti maloljetnika kao počinitelja kaznenih djela (N=39)		
Nanošenje tjelesnih ozljeda	11	11,0	1	19	48,7
Pokušaj ubojstva	1	1,0	2	11	28,2
Iznuda	1	1,0	3	2	5,12
Krivotvorenja	1	1,0	4	2	5,12
Neovlašteno posjedovanje oružja	1	1,0	5	4	10,3
Droge	9	9,0	10	1	2,56
Računalne prijevare	2	2,0	Vrsta kaznenog djela zbog kojeg su ranije evidentirani (N=39)		
Seksualni delikti	1	1,0	Imovinski delikti	27	69,23
Prikrivanje	1	1,0	Razbojništva	9	23,07
Zločin protiv čovječnosti	2	2,0	Nasilna kaznena djela	2	5,12
Unošenje opasnih materija u BiH	1	1,0	Droge	1	2,56
Vrsta kaznenog djela počinjenog u produljenom stjecaju (N=20)			Intervencije koje su poduzete za ranije počinjena kaznena djela (N=39)		
Imovinski delikti	9	45,0	Nije bilo intervencije	7	17,9
Razbojništva	8	40,0	Upućen u Disciplinski centar	12	30,8
Nasilna kaznena djela	1	5,0	Odgojna mjera pojačan nadzor roditelja	19	48,7
Računalne prijevare	1	5,0	Obustavljen postupak	1	2,6
Seksualni delikti	1	5,0			

Analizirali smo vrste kaznenih djela zbog kojih je maloljetnicima izrečena odgojna mjera PNNOSZ (tablica 16). Vidljivo je da su imovinski delikti najčešća kaznena djela koja su počinili maloljetnici, tu se još mogu dodati djela razbojništva.

Ranija istraživanja govore o tome da se maloljetnici često upuštaju u izvršenje imovinskog delikta zbog želje za uzbudljivim doživljajima, potrebe za samopotvrđivanjem, stjecanjem odgovarajućeg standarda u sredini u kojoj se kreću i drugih motiva koji često nisu

u izravnoj vezi sa stjecanjem određenog predmeta (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993; Singer, 1998; Poldrugač, 2004). Međutim, novije istraživanje koje je proveo Ricijaš (2009) o pripisivanju uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih, na uzorku maloljetnih delinkvenata s područja cijele Hrvatske, govori o tome da određena skupina maloljetnika čini kaznena djela radi stjecanja materijalne dobiti. Posebno se radi o maloljetnicima koji češće i duže čine kaznena djela, te koji pokazuju i druge aspekte rizičnog načina razmišljanja. Ukoliko maloljetnik čini kaznena djela kako bih njima zarađivao, radi se o posebno značajnom riziku, te ga je potrebno uzeti u obzir za sve tretmanske intervencije koje su tada vrlo zahtjevne.

Kod analize kaznenih djela počinjenih u produljenom stjecaju, rezultati pokazuju sličnost u odnosu na glavno kazneno djelo zbog kojeg je maloljetnik sankcioniran. Najzastupljeniji su imovinski delikti (9 maloljetnika) i razbojništva (8 maloljetnika).

Sudioništvo je važan aspekt modaliteta počinjenja kaznenog djela i može se smatrati značajnim indikatorom za pozitivniju kriminološku prognozu. Kada maloljetnik počinji kazneno djelo u grupi često se smatra da su elementi utjecaja i pritiska vršnjaka, te osjećaja sigurnosti u grupi, pridonijeli počinjenju djela. S druge strane, ako maloljetnik sam čini kaznena djela tada je prognoza negativnija, posebno u kontekstu ako ih samostalno priprema i planira. U tom smislu je i jako opasno ako se maloljetnik sam upusti u delinkventne aktivnosti jer tada je i motiv znatno kompleksniji od tek obične želje za dokazivanjem i samopotvrđivanjem. Rezultati pokazuju da je najveći broj maloljetnika počinilo kazneno djelo u sudioništvu.

Recidivizam pripada među najvažnije i najaktualnije probleme svih znanosti i stručnjaka koji se bave kriminalitetom. Stoga smo voditelje mjere pitali je li maloljetnik već prije evidentiran kao počinitelj kaznenog djela. Rezultati koje smo dobili pokazuju da je skoro jedna trećina maloljetnika već ranije bila evidentirana, a pola od tih maloljetnika (od onih koji su recidivirali) bili su evidentirani dva puta ili više. Kaznena djela zbog kojih su maloljetnici već i ranije bili evidentirani su imovinski delikti, razbojništva i nasilna kaznena djela.

Rezultati prikazani u tablici 16 govore u prilog da je odgojna mjera pojačan nadzor roditelja najzastupljenija intervencija koja je poduzeta za ranije činjenje kaznenih djela (kod 19 maloljetnika).

Pored svega do sada navedenog, još jedan aspekt koji smo željeli istražiti, odnosi se na obilježja rizičnog ponašanja maloljetnika, koja su procjenjivali voditelji mjere za svakog maloljetnika pojedinačno (tablica 17). Rizična ponašanja maloljetnika moguće je promatrati s

obzirom na njihovu fenomenologiju i njihovu problematiku u širem smislu koja je izrazito složena.

Tablica 17: Relativne frekvencije rizičnog ponašanja maloljetnika (N=100)

	NIKAD	PONEKAD	ČESTO		NIKAD	PONEKAD	ČESTO
	%	%	%		%	%	%
Obilježja rizičnih ponašanja maloljetnika				Puši cigarete	34,0	10,0	56,0
Impulzivnost	30,0	44,0	26,0	Prekomjerno konzumira alkohol	48,0	47,0	5,0
Laganje	26,0	47,0	27,0	Konzumiranje drugih psihoaktivnih tvari	60,0	30,0	10,0
Fizička agresija u kući	65,0	21,0	14,0	Kockanje	70,0	19,0	11,0
Fizička agresija u školi	60,0	24,0	16,0	Cyber kriminal	94,0	3,0	3,0
Fizička agresija na javnom mjestu	55,0	28,0	17,0	Pretjerano igranje igrica i pretjerano korištenje interneta	50,0	24,0	26,0
Verbalna agresija u kući	42,0	38,0	20,0	Konzumiranje psihoaktivnih supstanci			
Verbalna agresija u školi	54,0	28,0	18,0	Marihuana	59,0	18,0	23,0
Verbalna agresija na javnom mjestu	55,0	29,0	16,0	Hašiš	85,0	8,0	7,0
Druženje s osobama asocijalnog ponašanja	7,0	36,0	57,0	Ecstasy	86,0	8,0	6,0
Skitnja	61,0	21,0	18,0	LSD	89,0	6,0	5,0
Prosjačenje	88,0	6,0	6,0	Amfetamini	91,0	4,0	5,0
Bježanje od kuće	62,0	21,0	17,0	Kokain	93,0	3,0	4,0
				Heroin	96,0	-	4,0
				Ljepilo i druge ishlapljive supstance	85,0	3,0	12,0

Promatramo li tablicu 17 u kojoj su prikazana neka rizična ponašanja prema kategorijama nikada, ponekad i često, onda možemo vidjeti da se polovica maloljetnika često druži s osobama asocijalnog ponašanja, kao i da jednak broj često puši cigarete, dok jedna četvrtina maloljetnika često iskazuje impulzivnost i pretjerano igraju igrice i koriste internet. U tablici smo posebno označili ove oblike ponašanje jer su oni „ponekad“ ili „često“ prisutni kod 70% ili više maloljetnika. Takvi rezultati u skladu su i s mnogim integrativnim etiološkim teorijama kriminaliteta koje naglašavaju značaj impulzivnosti i druženja s antisocijalnim vršnjacima kao ključnog rizičnog čimbenika za delikventno ponašanje (Ricijaš, 2009).

Rezultati pokazuju i da veliki broj maloljetnika ponekad konzumira alkohol i lažu, trećina maloljetnika je verbalno agresivno u kući, a jedna trećina ponekad konzumira droge.

S obzirom da je konzumiranje droga pojava koja ozbiljno narušava zdravlje i mogućnosti uravnoteženoga socijalnog funkcioniranja, i da se pod utjecajem droga smanjuju mogućnosti za kontroliranje postupaka, te da u takvim situacijama maloljetnik može počiniti i teža kaznena djela, prikazali smo i vrste droga koje maloljetnici koriste. Najzastupljenija je marihuana koju maloljetnici ponekad ili često koriste u najvećem broju slučajeva, te ljepilo i druge ishlapljive supstance.

Prilikom uvida u sve podatke prikazane u ovom poglavlju, neophodno je istaknuti da su oni dobiveni procjenom koju su voditelji napravili i njihovim saznanjima o pojedinim oblicima ponašanja. To nije mjera samoiskaza, kojim bi se dobili drukčiji podaci, međutim sve mjere imaju svoje prednosti i nedostatke. I mjere samoiskaza i mjere procjene imaju nedostatke i podložne su pogreškama. Ručević, Ajduković i Šincek (2009) navode da iako podaci dobiveni od službenih osoba pružaju obilje informacija, može se dogoditi da se ponekad podcijene podaci koji su važni ili na njihovo mišljenje mogu utjecati promjene u zakonodavstvu (npr. kriminalizacija određenih ponašanja) povećanje osjetljivosti javnosti, te medijska popraćenost i spremnost pravosudnih organa da penaliziraju mlade za određena ponašanja.

Da bismo dobili bar približnu sliku o maloljetnicima koji sudjeluju u ovom istraživanju, opisali smo ih iz perspektive voditelja odgojne mjere. Maloljetnici kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ su uglavnom starosne dobi oko 16 godina. Određen broj maloljetnika s obzirom na recidivizam, konzumiranje sredstava ovisnosti te neke teže oblike rizičnog ponašanja, pokazuje tendenciju prema većem riziku.

U najvećem broju slučajeva maloljetnici su počinili imovinska kaznena djela. Prilikom počinjenja kaznenih djela, u većini slučajeva počinili su kaznena djela u sudioništvu i to

najvećim dijelom s još dvije osobe. Ono što je zabrinjavajuće je da se u uzorku maloljetnika pokazao značajan broj slučajeva koji su ranije sankcionirani za počinjenje kaznenih djela, što je iznenađujuće jer se radi o odgojnoj mjeri PNNOSZ, još ako se uzmu u obzir neka rizična ponašanja maloljetnika i negativna obiteljska obilježja, dovodi nas u sumnju adekvatnost izricanja ove odgojne mjere za pojedine maloljetnike. Nekim drugim istraživanjima bi svakako trebalo ispitati jesu li ove sumnje vezane uz ograničenja u procedurama koje se provode prilikom izricanja sankcija ili u institucionalnim ograničenjima koja su prisutna u Bosni i Hercegovini u smislu nepostojanja adekvatnih institucija u odnosu na razinu rizičnosti i potrebe maloljetnika.

6.2. Obilježja obiteljskih prilika maloljetnika

Obiteljsko okruženje je osnovni prostor za procese socijalizacije i identifikacije, te sigurno predstavlja najvažniju prirodnu (primarnu/mikrosocijalnu) mrežu koja utječe na razvoj i život maloljetnika. Stoga se obiteljske prilike maloljetnih delinkvenata najčešće izučavaju kao etiološki čimbenik razvoja neprihvatljivog, antisocijalnog odnosno delinkventnog ponašanja djece i maloljetnika. Pri tome se polazi od socijalizacijskih funkcija obitelji u razvoju ličnosti, odgoju, učenju ponašanja te pružanju mogućnosti djeci za pravilan razvoj (Mikšaj-Todorović, Ricijaš i Singer, 2006).

Delinkventno ponašanje maloljetnika u literaturi često se povezuje s varijablama kao što su nepotpune obitelji, poremećeni obiteljski odnosi, veliki broj djece u obitelji, nepovoljan generacijski sastav obitelji, niska obrazovna i kulturna razina roditelja, nepovoljni stambeni uvjeti i drugo (Williams, McShane, 2003; Wagner, 2008). Snažni rizični čimbenici vezani uz obitelj ipak se ponajviše odnose na roditelje i uključuju nedostatak roditeljskog nadzora, roditeljsko odbacivanje, nedostatak roditeljske uključenosti, kriminalitet roditelja, zdravlje i roditeljsku odsutnost (Andrews i Bonta, 2006; Hoeve i sur, 2006).

Kako bismo se bolje upoznali s maloljetnikovom najužom okolinom te dobili osnovni uvid u okolnosti u kojima je maloljetnik odrastao, odnosno u kojima živi, analizirali smo, i na deskriptivnoj razini opisali najvažnija obilježja obiteljskih prilika maloljetnika. Podaci su dobiveni od voditelja mjere, zapravo prema voditeljevoj procjeni (tablica 18).

S obzirom na različite uloge oca i majke, strukturalna cjelovitost obitelji trebala bi biti temelj za mogućnost pravilnog razvoja mlade osobe, pa smo u našoj analizi obiteljskih prilika maloljetnika krenuli od toga da li su maloljetniku oba roditelja živa. Došli smo do saznanja da su kod više od polovice maloljetnika živa oba roditelja. Kod jedne trećine slučajeva živa je samo majka, dok je kod malog broja maloljetnika (u 7 slučajeva) živ samo otac. Kod 3 maloljetnika oba roditelja su umrla. Rezultati koje smo dobili su nam značajni jer se u razjašnjavanju kriminogenih ponašanja maloljetnika pozornost pridaje pojmu nepotpune obitelji, s obzirom na činjenicu da nedostatak jednog roditelja može oslabiti cjelokupno funkcioniranje obitelji.

Gubitak roditelja smrću, razvodom ili duljom odsutnošću iz obitelji može stvarati poteškoće i ometati uspješno dovršenje procesa identifikacije djetata s roditeljem, slabiti razvoj njegovog samopouzdanja i činiti ga manje otpornim u odnosu na različite druge negativne utjecaje (Singer, Mikšaj-Todorović, 1993). Ali isto tako, jednoroditeljska obitelj ne mora uvijek predstavljati rizični čimbenik. Rezultati inozemnih istraživanja pokazuju da

kvaliteta komunikacije između roditelja i djece može imati ulogu zaštitnog čimbenika, ukoliko je prožeta topline, bliskosti i privrženosti. Privrženost između roditelja i djece govori i o tome koliki utjecaj može imati roditelj na dijete, dok neiskrena komunikacija, nedostatak zajedništva i omalovažavanje su karakteristike članova obitelji s rizičnim ponašanjima (Ricijaš, 2009).

Tablica 18: Frekvencije odgovora vezane za obiteljsku strukturu maloljetnika (N=100)

	%		%
Jesu li roditelji maloljetnika živi?		S kim maloljetnik živi?	
Oba roditelja	61,0	S oba roditelja	48,0
Samo majka	29,0	S majkom	36,0
Samo otac	7,0	S ocem	8,0
Oba umrla	3,0	S drugim osobama	3,0
Položaj djeteta u obitelji		U domu	2,0
Jedinac	21,0	Ostalo (s tetkom; s djedom; s bakom)	3,0
Najstarije	31,0		
Srednje	19,0		
Najmlađe	29,0		

Položaj djeteta u obitelji, odnosno red njegova rođenja te broj braće i sestara su varijable koje su se često ispitivale u kriminološkim istraživanjima, kako na našim prostorima, tako i u inozemstvu. Međutim, rezultati novijih istraživanja u ovom području nisu jednoznačni, te nije sasvim jasno je li položaj djeteta u obitelji jedan od prediktora delinkventnog ponašanja ili nije (Hoge, 2001; Petrosino, Derzon i Lavenberg, 2009).

Kod opisa obiteljskih prilika maloljetnika, važno nam je znati i s kim maloljetnik živi. Iz tablice 18 vidljivo je da najveći broj maloljetnika živi s oba roditelja, ili samo s jednim roditeljem (u tom slučaju samo s majkom).

Istraživanje koje su proveli Oman, Vesely i Aspy (2005) je pokazalo da mladi koji žive s jednim roditeljem imaju veću vjerojatnost za sudjelovanje u rizičnim ponašanjima. Mladi koji su živjeli s jednim roditeljem imali su značajno veću vjerojatnost za ispoljavanje pojedinih oblika poremećaja u ponašanju kao što su bježanje iz škole, zlouporaba droga, hapšenja, nasilna ponašanja u odnosu na mlade koji dolaze iz obitelji u kojima su prisutna oba roditelja. Međutim, potrebno je ponovo vratiti se na ranije opisane rezultate složenijih istraživanja koja ukazuju na značaj komunikacije između roditelja i djece, te kvalitete njihove privrženosti, u kontekstu prediktivnosti za delinkventno ponašanje (Ricijaš, 2009).

Necjelovitost obitelji može biti rizični čimbenik za lošiji ishod u ponašanju, zbog toga što obitelji s jednim roditeljem češće imaju slabiji socioekonomski status što je također značajno povezano s obrazovanjem roditelja i njihovom zaposlenosti (Wasserman, 2003). Oba roditelja osiguravaju kako biološki razvoj djeteta tako i stvaraju materijalne mogućnosti za život. Iz tog razloga smo opisali na razini frekvencija distribuciju maloljetnika u odnosu na školsku spremu roditelja, zaposlenost (tablica 19).

Tablica 19: Frekvencije odgovora vezano za obrazovanje i zaposlenost maloljetnikovih roditelja (N=100)

Školska sprema roditelja	OTAC	MAJKA	Zaposlenost roditelja	OTAC	MAJKA
	%	%		%	%
Bez škole	3,0	3,0	Da	35,0	29,0
Nepotpuna osnovna	8,0	16,0	Ne	28,0	59,0
Osnovna	16,0	36,0	Nepoznato	7,0	2,0
Srednja	35,0	31,0	Roditelj je preminuo/la	30,0	10,0
Viša/visoka	4,0	4,0			
Roditelj nepoznat	3,0	-			
Roditelj preminuo/la	30,0	10,0			
Ostalo (roditelj napustio obitelj)	1,0	-			

Iz tablice 19 je vidljivo da i kod oca i kod majke prevladava niža do srednja razina obrazovanja, dok je viša i visoka rijetko prisutna (samo 4 oca i 4 majke).

Također smo prikazali podatke o zaposlenosti roditelja maloljetnika. Dobiveni podaci pokazuju da je puno više majki nezaposleno nego zaposlenih, dok je kod očeva taj omjer podjednak, mada ipak nešto više u odnosu na zaposlene.

Većina autora koji se bave ovom problematikom (Singer i Mikšaj-Todorović, 1993) ističu kvalitetu međuljudskih odnosa u obitelji kao vrlo značajan čimbenik za razumijevanje poremećenog i delinkventnog ponašanja mladih, naglašavajući pri tome da nije toliko bitna formalna, strukturalna i ekonomika problematika, koliko unutarnje, emocionalno, međuljudsko stanje u obitelji. Djeca koja odrastaju u obiteljskom okruženju u kojem su poremećeni odnosi su u visokom riziku za zlouporabu psihoaktivnih tvari, delinkvenciju, nasilje, napuštanje škole

i druge probleme, a krajnji ishod njihovog razvoja može biti negativan (Hawkins, Catalano, Miller, 1992; Magdol, 2001; Ferić, 2002; Harrison, Bach-Harrison, Gisseman, 2003).

S obzirom na navedeno i naše polazište je bilo da poremećeni odnosi u obitelji imaju veliku ulogu u predikciji delinkventnog ponašanja te smo analizirali tko se pretežno bavi odgojem maloljetnika i da li su i u kojoj mjeri poremećeni odnosi u obitelji maloljetnika kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ (tablica 20).

Tablica 20: Frekvencije odgovora vezano uz odgoj maloljetnika, odnose u obitelji maloljetnika te sociopatološka obilježja roditelja (N=100)

		%			OTAC	MAJKA	
Tko se pretežno bavi odgojem maloljetnika					%	%	
Oba roditelja		29,0		Nikad	52,0	76,0	
Majka		50,0		Sklonost promiskuitetno m ponašanju	Ponekad	5,0	
Otac		7,0					
Baka ili djed		10,0			Često	9,0	
Druga rodbina		1,0					
Druge osobe izvan obitelji		2,0		Nije živ/a	30,0	10,0	
Nitko		1,0					
Poremećeni su od prije 14.-te godine maloljetnikova života		11,0		Roditelj nepoznat	4,0	-	
Poremećeni su od prije 7. godine maloljetnikova života		23,0		Nikad	35,0	79,0	
Sociopatološka obilježja roditelja		OTAC	MAJKA	Ponekad	18,0	10,0	
		%	%	Sklonost agresivnom ponašanju	Često	13,0	
Prekomjerno konzumiranje alkohola	Nikad	31,0	79,0				Nije živ/a
	Ponekad	14,0	9,0				
	Često	21,0	2,0		Roditelj nepoznat	4,0	
	Nije živ/a	30,0	10,0				
	Roditelj nepoznat	4,0	-				
Sklonost skitnji	Nikad	46,0	80,0	Roditelji evidentirani kao počinitelji kaznenih djela			
	Ponekad	10,0	5,0	Ne			
	Često	10,0	5,0	Da			
	Nije živ/a	30,0	10,0	Nije živ			
	Roditelj nepoznat	4,0	-	Roditelj nepoznat			
Konzumiranje ilegalnih droga	Nikad	62,0	85,0	Vrste kaznenih djela za koja su roditelji evidentirani			
	Ponekad	1,0	3,0	N	%	N	%
	Često	3,0	2,0	Krađa			
	Nije živ/a	30,0	10,0	4	66,0	1	33,3
	Roditelj nepoznat	4,0	-	1	16,6	-	-
				1	16,6	2	66,6
				Posjedovanje i preprodaja droge			

Za nas je značajno obilježje tko se bavi odgojem maloljetnika. Iako maloljetnici u većini slučajeva žive s oba roditelja, ne mora značiti da se i odgojem bave oba roditelja ili da se njegovim odgojem uopće bave roditelji.

Prema rezultatima prikazanim u tablici 20 uočljivo je da se odgojem maloljetnika pretežito bavi samo majka, u trećini slučajeva odgojem se bave oba roditelja, dok se u malom broju slučajeva (kod 10 maloljetnika) odgojem bave djed ili baka.

Podaci nam govore u prilog tome da očevi provode manje vremena s djecom i da odgoj prepuštaju majkama, iako u većini slučajeva maloljetnici žive s oba roditelja. U odgoju je poželjna uključenost oba roditelja jer prije svega djeca razvijaju snažnu emocionalnu privrženost i prema ocu, kao i prema majci, što je povoljna komponenta za izgradnju autoriteta. Djeca stvaraju različit odnos prema ocu, a drukčiji prema majci i na različite načine ih doživljavaju u smislu autoriteta. Djeca u ocu traže sigurnost, a u majci ljubav i privrženost te se u odnosu na to razvijaju i dalje grade svoje socijalne veze. U obiteljima iz kojih potiču maloljetni počinitelji kaznenih djela, nerijetko je slučaj da su očevi izvor negativnog utjecaja u smislu alkoholiziranja, zlostavljanja i drugih sociopatoloških oblika ponašanja gdje se ne može očekivati njihovo sudjelovanje u odgoju.

U tablici 20 možemo vidjeti da odnosi nisu poremećeni u polovici slučajeva, u malo više od jedne četvrtine slučajeva prisutne su samo intenzivne verbalne svađe, dok su kod malog broja slučajeva (kod 18 maloljetnika) prisutne intenzivne svađe i fizički obračuni.

Maloljetnici koji potiču iz obitelji u kojima su odnosi poremećeni pripadaju skupini s izraženim rizikom za uključivanje u delinkventne aktivnosti, a posebno se to odnosi na maloljetnike kod kojih su odnosi poremećeni od prije njegove 7. godine života.

Mnogi autori govore o važnosti i značaju obiteljskih odnosa (Andrews i Bonta, 2006; Hoge, 2001; Hoeve i sur, 2007) bilo da se radi o kvaliteti odnosa između roditelja ili roditelja i djece. Ferić-Šlehan (2006) analizirajući rezultate istraživanja raznih autora ističe značaj obilježja obiteljske dinamike kao što su čvrstoća obitelji, obiteljsko vrijeme i rutine te obiteljske tradicije kao najvažnije čimbenike u obitelji. Ako ne postoje ovakva obilježja u obitelji, nedostatak privrženosti se može smatrati rizičnim čimbenikom.

Obiteljska povijest ispoljavanja sociopatoloških oblika ponašanja kod članova obitelji djeluje u pravcu povećanja ukupne razine rizika za ispoljavanje poremećaja u ponašanju kod maloljetnika. Ukoliko djeca odrastaju u obiteljima u kojima postoji sklonost ka alkoholu ili nekim drogama, njihov rizik za uzimanjem alkohola ili nekih droga se povećava sam od sebe, pa smo polazeći od te pretpostavke analizirali sociopatološka obilježja roditelja maloljetnika kojima je izrečena mjerena.

Prema rezultatima sociopatološke pojave roditelja sudionika ovog istraživanja nisu česta pojava, osim pojedinih slučajeva kod očeva koji ispoljavaju neke oblike sociopatoloških ponašanja, a radi se o prekomjernom konzumiranju alkohola, sklonosti agresivnom ponašanju i sklonosti skitnji.

Kada govorimo o majkama, može se uočiti da majke maloljetnika koje ispoljavaju neke oblike sociopatoloških oblika ponašanja najčešće su sklone promiskuitetnom ponašanju ili su sklone skitnji, mada u malom broju slučajeva.

Kriminalna aktivnost roditelja, odnosno odrastanje u antisocijalnom okruženju, jedan je od najsnažnijih rizičnih čimbenika za razvoj delinkventnog ponašanja u obiteljskom okruženju (Andrews i Bonta, 2006; Farrington 2002, prema Ricijaš, 2009). Stoga smo i u ovom istraživanju uključili varijablu koja ispituje evidentiranost roditelja kao počinitelja kaznenih djela. Pri tome, važno je imati na umu kako se radi o službenoj kaznenoj prijavi, te stoga nemamo podatak o tzv. tamnoj brojci kriminaliteta.

Očekivano, broj maloljetnika čiji su roditelji evidentirani kao počinitelji kaznenih djela nije velik. Svega 6 očeva i 3 majke. Ovaj podatak govori nam samo u prilog dodatnoj razini rizika, a u tablici 20 također su prikazane vrste tih kaznenih djela. To su krađe, prosjačenje i tjeranje djece na prosjačenje, te posjedovanje i preprodaja droga.

Analiza obilježja obiteljskih prilika maloljetnika nam je iznimno važna, zbog toga što je obitelj kroz svoju ekonomsku, emotivnu, zaštitnu i odgojnu komponentu utjecajan čimbenik rizika i zaštite u razvoju delinkvencije maloljetnika. Iz tih razloga smatrali smo značajnim opisati neke aspekte obiteljskih prilika maloljetnika, prije prikaza rezultata istraživanja koji su vezani uz konkretno definirane ciljeve i hipoteze. Dobiveni podaci pokazali su nam da maloljetnici kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ uglavnom potječu iz potpunih obitelji, ali promatrajući te potpune obitelji vidjeli smo da su u njima narušeni odnosi, da se odgojem djece bavi majka u većini u slučajeva. Također smo uočili ispoljavanja nekih sociopatoloških oblika ponašanja od strane roditelja što je veoma značajno za etiologiju kriminalnog ponašanja. Iako nismo u svrhu ovog istraživanja dublje analizirali obilježja obitelji maloljetnika osim opisa na deskriptivnoj razini, nužno bi trebalo ubuduće ove okolnosti obilježja obitelji i maloljetnika dovesti u vezu statističkim putem i uključiti suptilnije varijable.

6.3. Procjena odgojne mjere

Kako bismo ostvarili prvi cilj istraživanja i utvrdili na koji način voditelji mjere i maloljetnici procjenjuju odgojnu mjeru PNNOSZ, te postoje li razlike u njihovoj procjeni koristili smo posebno konstruiran instrument Upitnik procjene odgojne mjere (Ricijaš, 2006). Upitnik mjeri 5 sadržajnih kategorija, paralelno u formi za voditelja mjere i maloljetnika.

Zbog boljeg uvida u kvalitetu sadržaja o procjeni odgojne mjere, najprije ćemo prikazat frekvencije odgovora na svakoj čestici, zajedno s rezultatom t-testa (tablica 21).

Na samom početku pitali smo naše sudionike smatraju li da je ova odgojna mjera korisna za maloljetnike koji imaju probleme u ponašanju. Radi se o općenitoj tvrdnji koja govori o općoj procjeni korisnosti mjere za mlade, pri čemu je voditelji mjere procjenjuju iz pozicije stručnjaka, a maloljetnici iz pozicije vlastitog iskustva u tretmanu.

Tablica 21: Frekvencije odgovora oba uzorka sudionika na općenito pitanje smatraju li da je ova odgojna mjera korisna za maloljetnike koji imaju probleme u ponašanju, te razlike u procjeni na svim česticama (t-test)

Tvrdnja	Ispita- nik	%				M	SD	t
		1	2	3	4			
Ova odgojna mjera korisna je za mlade ljude koji imaju probleme u ponašanju	V.M.	1,0	2,0	59,0	38,0	3,34	,572	3,126**
	MLT.	16,0	11,0	34,0	39,0	2,96	1,072	

Legenda:

1 = uopće nije točno; 2 = uglavnom nije točno; 3 = uglavnom je točno; 4 = da, u potpunosti je točno

V.M. = Voditelj mjere

MLT. = Maloljetnik

*** $p < ,001$; ** $p < ,010$; * $p < ,050$

Rezultati prikazani u tablici 21 pokazuju kako postoje razlike u općoj procjeni korisnosti odgojne mjere ($t=3,126$; $p < ,010$) na način da je voditelji mjere ($M=3,34$; $SD=0,572$) u većoj mjeri smatraju korisnom od maloljetnika ($M=2,96$; $SD=1,072$). Promatramo li frekvencije odgovora, uočavamo da jedna trećina maloljetnika (27%) uopće ili uglavnom ne smatra ovu mjeru generalno korisnom, u odnosu na 3% voditelja mjere. S druge pak strane, 73% maloljetnika smatra ovu mjeru korisnom, što je, uzmemo li u obzir činjenicu da imaju neposredno iskustvo u provedbi ove mjere, prilično ohrabrujući podatak.

Na koji način pojedine aspekte odgojne mjere percipiraju voditelji i maloljetnici, te postoje li razlike u njihovoj percepciji analizirali smo kroz pet kategorija upitnika kojim smo mjerili procjenu korisnosti odgojne mjere, s tim da smo u tablici 22 najprije prikazali četiri kategorije upitnika (Procjena korisnosti mjere za specifičnog maloljetnika, Procjena maloljetnikova ponašanja tijekom odgojne mjere, Procjena maloljetnikovog odnosa s voditeljem mjere i Procjena ponašanja roditelja tijekom odgojne mjere) koje su jednake za

voditelja mjere i maloljetnika, dok smo jednu kategoriju (4 čestice) koja je posebno definirana za voditelja mjere (Procjena odnosa s maloljetnikom), odnosno za maloljetnika (Procjena rada voditelja mjere) prikazali u odvojenima tablicama.

U tablici 22 je prikazana forma upitnika za voditelja mjere, a ne i maloljetnika, iako je i maloljetnik imao paralelnu formu upitnika u 'Ja-formi', što se može vidjeti u prilogu rada. Na primjer, voditelja mjere smo pitali „Ova odgojna mjera korisna je za maloljetnikov daljnji život“, a maloljetnike „Ova odgojna mjera korisna je za moj daljnji život“. Pitanja iz tablice odnose se upravo na specifičnog maloljetnika od strane voditelja, te na specifično iskustvo maloljetnika koje ima sa svojim voditeljem tijekom izvršavanja odgojne mjere. Zapravo, voditelji odgovaraju u odnosu na specifičnog maloljetnika, a maloljetnik u odnosu na vlastito iskustvo s voditeljem.

Tablica 22: Frekvencije odgovora na kategorijama Upitnika procjene odgojne mjere od strane voditelja mjere i maloljetnika, te razlike u procjeni na svim česticama (t-test)

Tvrdnja	Ispita- nik	%				M	SD	t
		1	2	3	4			
Procjena korisnosti odgojne mjere za maloljetnika								
21. Ova odgojna mjera korisna je za maloljetnikov daljnji život	V.M.	1,0	5,0	26,0	68,0	3,61	,634	2,973
	MLT.	6,0	13,0	28,0	53,0	3,28	,911	
1. Ova odgojna mjera pomogla je maloljetniku da shvati neka svoja loša ponašanja	V.M.	1,0	8,0	50,0	41,0	3,31	,622	1,244
	MLT.	16,0	11,0	34,0	39,0	3,18	,809	
17. Ova odgojna mjera pomogla je maloljetniku da promijeni neka svoja loša ponašanja	V.M.	2,0	8,0	49,0	41,0	3,29	,701	,761
	MLT.	9,0	10,0	33,0	48,0	3,20	,953	
Procjena maloljetnikova ponašanja tijekom odgojne mjere								
7. Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik više pazi na svoje ponašanje	V.M.	1,0	15,0	42,0	42,0	3,25	,744	1,002
	MLT.	8,0	14,0	35,0	43,0	3,13	,939	
14. Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik više pazi na školovanje ili zaposlenje	V.M.	9,0	18,0	34,0	39,0	3,03	,969	,287
	MLT.	12,0	14,0	37,0	37,0	2,99	1,000	
9. Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik više preuzima odgovornost za svoje ponašanje	V.M.	1,0	7,0	54,0	38,0	3,29	,640	2,023
	MLT.	7,0	14,0	44,0	35,0	3,07	,939	
2. Maloljetnik je redovito dolazio na dogovorene susrete sa mnom	V.M.	2,0	15,0	42,0	41,0	3,29	,769	-,642
	MLT.	3,0	10,0	42,0	45,0	3,29	,769	
15. Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik manje «radi gluposti»	V.M.	3,0	7,0	45,0	45,0	3,32	,737	1,192
	MLT.	8,0	10,0	38,0	44,0	3,18	,914	
8. Maloljetnik se ponaša u skladu s mojim uputama	V.M.	2,0	12,0	52,0	34,0	3,18	,716	-,096
	MLT.	1,0	18,0	42,0	39,0	3,19	,761	
Procjena maloljetnikovog odnosa s voditeljem mjere								
6. Maloljetnik je zadovoljan svojim odnosom sa mnom	V.M.	3,0	7,0	48,0	42,0	3,29	,729	1,185
	MLT.	13,0	8,0	31,0	48,0	3,14	1,035	
18. Maloljetnik uglavnom prihvaća moje savjete	V.M.	3,0	4,0	51,0	42,0	3,32	,695	,095
	MLT.	3,0	11,0	38,0	48,0	3,31	,787	
10. Ja sam maloljetniku osoba od povjerenja	V.M.	3,0	8,0	50,0	39,0	3,25	,730	1,245
	MLT.	10,0	11,0	38,0	41,0	3,10	,879	
5. Pokazujem maloljetniku da ga razumijem	V.M.	-	2,0	21,0	77,0	3,75	,479	5,501***
	MLT.	3,0	15,0	38,0	44,0	3,23	,815	
Procjena ponašanja roditelja tijekom odgojne mjere								

4. Maloljetnikovi roditelji aktivno surađuju sa mnom	V.M.	10,0	24,0	35,0	31,0	2,87	,971	,334
	MLT.	21,0	12,0	31,0	36,0	2,82	1,140	
16. Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik ima bolji odnos s roditeljima	V.M.	6,0	13,0	51,0	30,0	3,05	,821	1,523
	MLT.	19,0	13,0	33,0	35,0	2,84	1,108	
12. Maloljetnikovi roditelji imaju dobro mišljenje o meni	V.M.	9,0	6,0	43,0	42,0	3,18	,903	-,149
	MLT.	12,0	5,0	34,0	49,0	3,20	,995	
11. Maloljetnikovi roditelji promijenili su svoje ponašanje tijekom ove odgojne mjere	V.M.	17,0	21,0	37,0	25,0	2,70	1,030	,271
	MLT.	19,0	21,0	35,0	25,0	2,66	,959	
20. Maloljetnikovi roditelji zadovoljni su što maloljetnik ima ovu odgojnu mjeru	V.M.	13,0	14,0	23,0	50,0	3,10	1,078	,695
	MLT.	20,0	7,0	27,0	46,0	2,99	1,159	

Legenda:

1 = uopće nije točno; 2 = uglavnom nije točno; 3 = uglavnom je točno; 4 = da, u potpunosti je točno

V.M. = Voditelj mjere

MLT. = Maloljetnik

*** p<,001; ** p<,010; * p<,050

Iz rezultata prikazanih u tablici 22 vidimo da je većina maloljetnika uglavnom zadovoljna mjerom, percipiraju njezinu korisnost, te da je mjera korisna za njihovo ponašanje i općenito imaju dobar odnos s voditeljeme mjere, kao što na vrlo sličan način procjenjuju i voditelji mjere. Ovakvi podaci govore da većina maloljetnika mjeru procjenjuje korisnom.

Rezultati prikazani u tablici nam govore u prilog zaključku da ispitanici oba subuzorka jednako procjenjuju odgojnu mjeru, tj. daju istovjetne procjene. Razlika u procjeni postoji samo na jednoj čestici „Pokazujem maloljetniku da ga razumijem“ ($t=5,501$; $p<,001$) na način da voditelji mjere ($M=3,75$; $SD=,479$) procjenjuju da u većoj mjeri pokazuju da razumiju maloljetnike što sami maloljetnici nisu jednako percipirali ($M=3,23$; $SD=,815$).

Promatramo li sadržaj čestica dolazimo do interesantnih rezultata da su prilikom procjene korisnosti odgojne mjere maloljetnici u 27,0% slučajeva procijenili da im ova odgojna mjera nije pomogla da shvate neka svoja loša ponašanja. Voditelji mjere su ovu tvrdnju negativno procijenili u 9,0% slučajeva. U istoj kategoriji maloljetnici su procijenili da im ova mjera također nije niti pomogla da promijene neka svoja loša ponašanja (19,0% maloljetnika).

Prilikom procjene maloljetnikova ponašanja tijekom odgojne mjere interesantno je da 8,0% maloljetnika ne misli da više pazi na svoje ponašanje i da manje radi „gluposti“ od kako mu je izrečena ova odgojna mjera, a 12,0% maloljetnika procjenjuje da im mjera uopće nije pomogla da usmjere više pozornosti na školu i zaposlenje. Promatrajući ove podatke koji nas upućuju da jedan dio maloljetnika negativno procjenjuje korisnost odgojne mjere, no iz ovih podataka nije moguće zaključiti o razlozima takvih procjena.

U kategoriji procjene odnosa s voditeljem mjere dolazimo do rezultata koji pokazuju da skoro jedna četvrtina maloljetnika nije zadovoljno svojim odnosom s voditeljem mjere. Da maloljetnik nije zadovoljan odnosom s voditeljem mjere percipirao je mali broj voditelja

mjere (10,0%), a neki maloljetnici ne smatraju da im voditelji pokazuju da ih razumiju. (18,0%).

Kada se radi o procjeni ponašanja roditelja tijekom odgojne mjere i u ovoj kategoriji su oba subuzorka dali slične odgovore, ali dubljom analizom sadržaja čestica zabrinjavajući je podatak da 19,0% maloljetnika nije promijenilo nabolje svoj odnos s roditeljima otkako ima odgojnu mjeru PNNOSZ niti su maloljetnikovi roditelji promijenili svoje ponašanje tijekom mjere. Za pretpostaviti je da se ova odgojna mjera izriče maloljetnicima umjerenog rizika kod kojih se procijeni da bar donekle postoje kapaciteti roditelja koji uz nadzor organa starateljstva mogu pridonijeti promjenama kod maloljetnika, a ovaj nam podatak o postotku roditelja (19,0%) otvara pitanje radi li se o roditeljima koji ispunjavaju uvjete da bi se maloljetniku ovom odgojnom mjerom pomoglo. Iako se radi o roditeljima koji su najčešće nedostavno zainteresirani za rad na promjenama, neophodno je osim redovnog i uobičajenog stručnog pristupa, roditelje ozbiljno uputiti na njihovu obvezu suradnje. Tretman roditelja bi se trebao odvijati paralelno s tretmanom maloljetnika. To ne mora nužno značiti da voditelj radi s roditeljima, već prema potrebama mogu se roditelji uputiti na savjetovanje, a indikacije za ovakav vid tretmana treba donijeti ovisno o problemu maloljetnika ali i samih roditelja.

Već ranije je objašnjeno da su četiri kategorije upitnika istovjetne i za maloljetnika i za voditelja mjera, a da je jedna kategorija bila različita, na način da je voditelj mjere procjenjivao vlastiti odnos s maloljetnikom, a maloljetnik je procjenjivao rad voditelja mjere. Čestice 3, 13, 19, 22 ne pripadaju istoj kategoriji (one mjere različite konstrukte) te se ne mogu uspoređivati.

Najprije smo u tablici 23 prikazali raspodjelu odgovora voditelja na kategoriji Procjena odnosa s maloljetnikom.

Tablica 23: Frekvencije odgovora voditelja na česticama kategorije Procjena odnosa s maloljetnikom

Tvrdnja	Procjena odnosa s maloljetnikom					
	%				M	SD
	1	2	3	4		
22. Zadovoljan sam odnosom s maloljetnikom	2,0	5,0	26,0	67,0	3,58	,684
13. Imam dobar odnos s maloljetnikom	3,0	4,0	37,0	56,0	3,46	,717
19. Zadržao/la sam adekvatnu (profesionalnu) distancu u odnosu s maloljetnikom	-	2,0	38,0	60,0	3,58	,535
3. Iskreno sam zainteresiran/a za život maloljetnika	-	-	9,0	91,0	3,91	,288

Legenda:

1 = uopće nije točno; 2 = uglavnom nije točno; 3 = uglavnom je točno; 4 = da, u potpunosti je točno

V.M. = Voditelj mjere

MLT. = Maloljetnik

*** p<,001; ** p<,010; * p<,050

Iz tablice 23 se može vidjeti da vođitelji mjere u svojoj procjeni odnosa s maloljetnikom imaju pozitivnu percepciju svog odnosa s maloljetnikom. Svi vođitelji izjavili su da su u potpunosti ili uglavnom iskreno zainteresirani za život maloljetnika. Samo je 7% maloljetnika u potpunosti ili pretežno nezadovoljno odnosom s maloljetnikom i procjenjuju da taj odnos nije dobar. To su dobri pokazatelji ako uzmemo u obzir da vođitelji mjere rade s maloljetnicima koji su po naravi ovog odnosa nedobrovoljni korisnici. Način na koji je maloljetnik prikazao rad vođitelja mjere prikazali smo u tablici 24.

Tablica 24: Frekvencije odgovora maloljetnika na česticama kategorije Procjena rada vođitelja mjere

Tvrdnja	Procjena rada vođitelja mjere					
	%				M	SD
	1	2	3	4		
22. Moj vođitelj mjere dobro radi svoj posao	3,0	8,0	21,0	68,0	3,54	,771
13. Moj vođitelj mjere radi i s mojim rođiteljima	13,0	15,0	28,0	44,0	3,03	1,058
19. Moj vođitelj mjere daje mi dobre savjete	3,0	5,0	29,0	63,0	3,52	,731
3. Moj vođitelj mjere zna kako mi treba pristupiti	11,0	11,0	35,0	43,0	3,10	,990

Legenda:

1 = uopće nije točno; 2 = uglavnom nije točno; 3 = uglavnom je točno; 4 = da, u potpunosti je točno

V.M. = Vođitelj mjere

MLT. = Maloljetnik

*** p<,001; ** p<,010; * p<,050

Iz tablice 24 dobivamo uvid da vrlo visoki postotak maloljetnika (87%) procjenjuju rad svog vođitelja mjere u potpunosti ili uglavnom dobrim, a još više njih smatra (92%) da od vođitelja mjere uvijek ili uglavnom dobivaju dobre savjete. Nešto je manje njih (78%) koji iznose da vođitelj zna kako mu treba pristupiti, dok je najviše negativnih odgovora koji se odnose na procjenu da vođitelji uopće ili uglavnom ne rade s rođiteljima maloljetnika (28%). Odgojna mjera PNNOSZ podrazumijeva i rad s rođiteljima u svrhu mijenjanja kako maloljetnika tako i maloljetnikova okruženja. Rezultati pokazuju da 13,0% maloljetnika navodi da vođitelji ne rade s njihovim rođiteljima, među kojima su 3 maloljetnika kod kojih su oba rođitelja umrla, tada imamo točnu informaciju da 10,0% maloljetnika procjenjuje da vođitelji odgojne mjere ne rade s rođiteljima. Ni to nije zanemariv podatak, jer se radi o bitnom području koji je zastupljen u provođenju mjere.

Neophodno je naglasiti i činjenicu da je riječ o maloljetnicima s vrlo različitom dužinom trajanja odgojne mjere, što je moglo utjecati na doživljaj mjere, vođitelja, odnosa, jer još jednostavno nije bilo dovoljno vremena. To je sigurno jedan od čimbenika koji je mogao utjecati na procjenu.

Kako bismo testirali prvu hipotezu i vidjeli postoje li značajne razlike u procjeni odgojne mjere PNNOSZ između vođitelja mjere i maloljetnika, na način da vođitelji mjere

pozitivnijim procjenjuju elemente odgojne mjere, proveli smo diskriminacijsku analizu na kategorijama Upitnika procjene odgojne mjere (tablica 25).

Tablica 25: Značajnost diskriminativne funkcije

Fun.	Karakteristični korijen	Kanonička korelacija	Wilksova lambda	χ^2	Df	p
1	,046	,211	,956	8,886	4	,064
Centroidi grupa		Voditelj mjere		Maloljetnik		
		,214		-,214		

Diskriminacijskom analizom ekstrahirana je jedna diskriminativna funkcija (tablica 25), međutim ona nije statistički značajna ($p > ,050$). Iako je njezina vrijednost $p = ,064$, što je na granici značajnosti, i ponekad se u društvenim istraživanjima na manjim uzorcima koriste veći stupnjevi rizika, s obzirom na rezultate t-testa koji pokazuje nepostojanje razlika na česticama upitnika, sigurnije je zaključiti kako ne postoje razlike u procjeni odgojne mjere između voditelja mjere i maloljetnika, te analogno tome odbaciti prvu hipotezu ovog istraživanja.

6.4. Procjena primjene pedagoških sredstava

Realizacija odgojne mjere PNNOSZ odvija se kroz nadzor koji podrazumijeva pozitivne utjecaje na maloljetnika i otklanjanje uzroka delinkventnog ponašanja. Poznato je da se taj nadzor može provoditi na različite načine: osiguravanjem kontinuuma sankcija i posljedica, odmjerenom frekvencijom kontakata, direktnim praćenjem ponašanja maloljetnika u obitelji, školi itd., strukturiranjem vremena i slično (Uzelac, 1988; Žunić-Pavlović, 2003).

Dimenzije koje su neophodne u učinkovitoj korektivnoj komunikaciji, konkretno u savjetovanju, opisali su Andrews i Bonta (2006) navodeći kako je najbitnije da onaj tko provodi intervenciju bude antikriminalni model za korisnika i da „služi“ kao temeljni resurs u jačanju korisnikovih antikriminalnih doživljaja i nastojanja. Učinkovito osnaživanje korisnika uključuje sljedeće elemente:

1. Snažne, empatične i izravne izjave pohvale, podrške i slaganja, slažući se s korisnikovim izjavama koje su prosocijalne (neverbalno izražavanje, kontakt očima, osmijeh, podijeljeno iskustvo);
2. Obrazlaganje razloga zašto se daje slaganje i pohvala (npr. točno s čim se slaže i što pohvaljuje);
3. Izražavanje podrške s određenom odgojnom mjerom, u razini koja bi se trebala razlikovati od razine podrške, brige i interesa koja se uobičajeno daje u međuljudskim odnosima;
4. Davanje povratne informacije u odnosu na korisnikove izjave i emocije (s empatijom) i obrazlaganje razloga podrške koji bi trebali uključivati otvorenost i iskrenost.

Malo je poznato kako sredstva koja se primjenjuju tijekom provođenja odgojne mjere doživljavaju i procjenjuju sudionici tih aktivnosti, voditelji mjere i maloljetnici.

Posebnost u ovom istraživanju odnosi se na procjenu aspekata odgojne mjere vezanih uz teoriju posredovanog iskustva učenja. Procjenu smo uradili pomoću instrumenta Upitnika procjene primjene pedagoških sredstava, koji se sastoji od 3 faktora: (F1) Postupci participativnog i transparentnog pristupa; (F2) Postupci afirmativnog pristupa i (F3) Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti.

Međutim, prije testiranja razlika na razini faktora, kao i u prethodnom poglavlju, proveli smo deskriptivnu analizu na svim česticama, kao i t-test za nezavisne uzorke (tablica 26).

Tablica 26: Frekvencije odgovora na faktorima Upitnika procjene pedagoških sredstava od strane voditelja mjere i maloljetnika, te razlike u procjeni na svim česticama (t-test)

Tvrdnja	Ispitanik	% 1 2 3 4				M	SD	t
1. Postupci participativnog i transparentnog pristupa								
1. Objašnjavam maloljetniku ciljeve ove odgojne mjere	V.M.	-	7,0	40,0	53,0	3,46	,626	4,745***
	MLT.	12,0	13,0	46,0	29,0	2,92	,950	
3. Pitanjima provjeravam je li maloljetnik motiviran za naše susrete	V.M.	-	3,0	32,0	65,0	3,62	,546	4,784***
	MLT.	6,0	16,0	38,0	40,0	3,12	,891	
6. Obrazlažem maloljetniku razloge zadataka/obveza koje mu zadajem	V.M.	-	10,0	45,0	44,0	3,34	,657	5,042***
	MLT.	16,0	24,0	32,0	28,0	2,72	1,045	
7. Maloljetnik sudjeluje u planiranju sadržaja i postavljanju ciljeva naših susreta	V.M.	9,0	39,0	29,0	23,0	2,66	,934	2,515*
	MLT.	43,0	10,0	24,0	23,0	2,27	1,238	
11. Potičem maloljetnika da sam iznese područja na kojima želi raditi	V.M.	-	10,0	48,0	42,0	3,32	,649	6,125***
	MLT.	24,0	24,0	27,0	25,0	2,53	1,114	
12.Provjeravam je li maloljetnik zadovoljan načinima na koje mu pomažem	V.M.	-	1,0	49,0	50,0	3,49	,522	4,806***
	MLT.	10,0	16,0	41,0	33,0	2,97	,948	
14. Pokušavam objasniti maloljetniku razloge svojih odluka	V.M.	-	13,0	50,0	37,0	3,24	,668	5,998***
	MLT.	28,0	16,0	37,0	19,0	2,47	1,096	
2. Postupci afirmativnog pristupa								
10. Jasno izražavam zadovoljstvo trudom kojeg maloljetnik ulaže u promjene	V.M.	-	4,0	21,0	75,0	3,71	,537	3,730***
	MLT.	8,0	11,0	24,0	57,0	3,30	,959	
13. Primjećujem maloljetnikove napore da se promijeni	V.M.	1,0	3,0	21,0	75,0	3,70	,577	4,126***
	MLT.	6,0	15,0	27,0	52,0	3,25	,925	
15. Moji razgovori s maloljetnikom mu pomažu da bolje razumije svoje ponašanje	V.M.	1,0	1,0	40,0	58,0	3,55	,575	3,309***
	MLT.	6,0	13,0	36,0	45,0	3,20	,888	
19. Pohvaljujem maloljetnika kad napravi nešto dobro	V.M.	-	1,0	16,0	83,0	3,82	,411	4,358***
	MLT.	4,0	7,0	31,0	58,0	3,43	,795	
20. Jasno pokazujem maloljetniku da vjerujem u mogućnosti njegovog napretka	V.M.	-	-	15,0	85,0	3,85	,359	4,184***
	MLT.	4,0	10,0	21,0	65,0	3,47	,834	
24. Komuniciram s maloljetnikom s jasnim poštovanjem prema njemu	V.M.	-	-	4,0	96,0	3,96	,197	5,080***
	MLT.	3,0	6,0	22,0	69,0	3,57	,742	
3. Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti								
2. Pomažem maloljetniku da preuzme odgovornost za vlastito ponašanje	V.M.	-	1,0	25,0	74,0	3,73	,468	5,066** *
	MLT.	7,0	12,0	34,0	47,0	3,21	,913	
5. Pomažem maloljetniku da jasnije sagleda posljedice svog ponašanja na njegovu budućnost	V.M.	-	1,0	18,0	81,0	3,80	,426	4,005** *
	MLT.	4,0	9,0	27,0	60,0	3,43	,820	
21. Provjeravam je li maloljetnik spreman ispuniti moje zahtjeve	V.M.	-	2,0	40,0	58,0	3,56	,538	3,246** *
	MLT.	5,0	13,0	36,0	46,0	3,23	,863	
22. Pitanjima provjeravam je li maloljetnik svjestan promjena u svom ponašanju	V.M.	-	2,0	32,0	66,0	3,64	,523	3,948** *
	MLT.	6,0	13,0	33,0	48,0	3,23	,897	

Legenda:

1 = nikada; 2 = rijetko; 3 = ponekad; 4 = često

V.M. = Voditelj mjere

MLT. = Maloljetnik

*** p<,001; ** p<,010; * p<,050

Dobiveni rezultati u tablici 26 nam pokazuju da su razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika na svim česticama značajne. Na svim česticama razlike postoje u istom smjeru na način da voditelji mjere postižu veće rezultate od maloljetnika, a to znači da na svakom pojedinom području voditelji mjere procjenjuju da više primjenjuju određena pedagoška sredstva nego što ih maloljetnici percipiraju. U interpretaciji rezultata na razini čestica komentirat ćemo samo čestice gdje su efekti razlika najviši, pri čemu smo preuzeli kriterij da je t -omjer $>5,0$.

Kako je bilo za očekivati, razlike su prisutne na svim česticama jer kad je riječ o primjeni pedagoških sredstava tada često percepcija stručnjaka i korisnika nije ujednačena. Međutim, važno je istaknuti da su te razlike vrlo impresivne upravo kod tzv. novijih pristupa, u ovom slučaju participativnog. To nije slučajno jer je riječ o pristupu koji je vrlo specifičan i ne zahtijeva ne samo dobru pripremu korisnika, već upravo stručnjaka. Takav pristup zahtijeva visoku razinu kompetentnosti stručnjaka na svim područjima (znanja, vještina, stavova), a to znači da su potrebna dodatna ulaganja za adekvatnu primjenu participativnog pristupa. Kada govorimo o česticama koje pripadaju faktoru **Postupci participativnog i transparentnog pristupa**, efekt razlike najsnažniji je na čestici Potičem maloljetnika da sam iznese područja na kojima želi raditi ($t=6,125$; $p<,001$) na način da maloljetnici znatno niže procjenjuju da ih voditelji potiču da sami iznesu područja na kojima žele raditi ($M=2,53$; $SD=1,114$) u odnosu na voditelje mjere ($M=3,32$; $SD=,649$). Interesantno je da jedna četvrtina maloljetnika (24,0%) procjenjuje da ih voditelj mjere nikada ne potiče da sami iznesu područja na kojima žele raditi, s čim se nije složio niti jedan voditelj mjere. A dok skoro polovica voditelja mjere procjenjuje da često potiču maloljetnike da sami iznesu područja na kojima žele raditi, ovu tvrdnju u kategoriji često je potvrdila četvrtina maloljetnika.

Značajne razlike su na česticama Pokušavam objasniti maloljetniku razloge svojih odluka ($t=5,998$; $p<,001$) i Obrazlažem maloljetniku razloge zadataka/obveza koje mu zadajem ($t=5,042$; $p<,001$) također na način da maloljetnici niže procjenjuju da im voditelji objašnjavaju razloge svojih odluka ($M=2,47$; $SD=1,096$) u odnosu na voditelje mjere ($M=3,24$; $SD=,668$). Isti slučaj vidimo i kada voditelji trebaju obrazložiti razloge zadataka koje zadaju maloljetnicima, značajno pozitivnije procjenjuju ovu česticu ($M=3,34$; $SD=,657$) u odnosu na maloljetnike koji se ne slažu s tvrdnjom u tolikoj mjeri ($M=2,72$; $SD=1,045$). I ovdje možemo istaknuti kako je malo više od jedne četvrtine maloljetnika procijenilo da im voditelji nikada ne objašnjavaju razloge svojih odluka tijekom provođenja mjere, dok to nije potvrdio niti jedan voditelj, a manji broj maloljetnika (16,0%) je procijenilo da im voditelji

nikad ne objašnjavaju razloge zadataka koje im zadaju, što također nije potvrdio niti jedan voditelj mjere.

Kada se radi o faktoru **Postupci afirmativnog pristupa**, najznačajnija je razlika na čestici Komuniciram s maloljetnikom s jasnim poštovanjem prema njemu ($t=5,080$; $p<,001$)

Na faktoru **Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti**, najznačajnija razlika je uočljiva na čestici Pomažem maloljetniku da preuzme odgovornost za vlastito ponašanje ($t=5,066$; $p<,001$).

Kako bismo testirali drugu hipotezu i vidjeli postoje li razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere procjenjuju veću zastupljenost pedagoških sredstava, proveli smo diskriminacijsku analizu na faktorima.

Između ova dva subuzorka (tablica 27) moguće je identificirati jednu značajnu diskriminacijsku funkciju (Wilksova Lambda =,855; $p<,001$).

Tablica 27: Značajnost diskriminativne funkcije

Fun.	Karakteristični korijen	Kanonička korelacija	Wilksova lambda	χ^2	Df	p
1	,170	,381	,855	30,658	3	,000
Centroidi grupa		Voditelj mjere		Maloljetnik		
		,412		-,408		

Promatramo li diskriminativne koeficijente i korelacije (tablica 28), te centroide grupa (tablica 27) vidimo da su koeficijenti korelacija visoki i značajni na sva tri faktora, što znači da u svim područjima postoje značajne razlike. Odnosno, možemo zaključiti kako voditelji mjere u svim područjima primjene pedagoških sredstava, u odnosu na maloljetnike, značajno više procjenjuju da koriste pojedina sredstva, te da ta sredstva od strane maloljetnika nisu percipirana u tolikoj mjeri.

Tablica 28: Standardizirani diskriminativni koeficijent (K) i korelacije (S) između faktora i kanoničke diskriminativne funkcije

Diskriminativne varijble	Funkcija 1	
	K	S
Postupci participativnog i transparentnog pristupa	,724	,972
Postupci afirmativnog pristupa	,235	,827
Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti	,121	,840

Rezultati nam pokazuju da voditelji mjere smatraju da su često maloljetnike poticali da iznesu područja na kojima žele raditi, često su maloljetnicima objašnjavali razloge svojih odluka i razloge zadataka i obveza koje su im zadavali, provjeravali su je li maloljetnik motiviran za susrete i je li zadovoljan načinima na koje mu se pomaže, dok maloljetnici to ne prepoznaju.

Ovakav rezultat također je potrebno interpretirati i u kontekstu maloljetnikove percepcije, sposobnosti i želje za razumijevanjem ponašanja voditelja mjere, kao i svjesnosti da voditelj određenim pitanjima, komentarima i intervencijama zapravo primijenjuje pedagoška sredstva. Stoga ne možemo iz ovih rezultata odmah neposredno zaključiti da voditelji mjere ne primjenjuju navedena pedagoška sredstva, jer je maloljetnik tako naveo, već možemo samo zaključiti kako postoje razlike u percepciji, te da je jedan od mogućih načina poboljšavanja kvalitete rada s maloljetnikom upravo razvijanje svjesnosti kod korisnika što se određenim postupcima želi postići, u onim područjima u kojima intervencije trebaju biti jasne samom maloljetniku.

Zaključno, temeljem dobivenih rezultata diskriminacijske analize možemo konstatirati da postoje značajne razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika te da se druga hipoteza ovog istraživanja može potvrditi.

Voditelj odgojne mjere PNNOSZ bi trebao nastojati s maloljetnikom uspostaviti što čvršći odnos suradnje i povjerenja te ga poticati da bude temeljni nositelj procesa transformacije vlastite ličnosti i ponašanja. Također bi trebalo maloljetniku objašnjavati obveze utvrđene programom kako bi ih maloljetnik što bolje shvatio i kako bi razumio posljedice u slučaju neizvršavanja obveza. Maloljetnika bi od početka izricanja odgojne mjere trebalo upućivati u ciljeve zadataka, te zašto i na koji način treba mijenjati svoje navike i ponašanja. Voditelj je dužan primjenjivati odgovarajuća socijalno-pedagoška sredstva, ali iako se radi o kaznenopravnoj sankciji, u svrhu postizanja boljeg ishoda intervencije, neophodno je da maloljetnik bude motiviran i uvažavan kao ravnopravan sudionik cijelog procesa, a to se također može potaknuti i postići upravo adekvatnom primjenom pedagoških sredstava i razvijanja odnosa uvažavanja. Međutim, to ni u kom slučaju ne znači da su voditelj odgojne mjere i maloljetnik ravnopravni sudionici ovog procesa, s obzirom na različite uloge, jer se ipak radi o sankciji gdje bi maloljetnik trebao doživjeti autoritet u kom ga voditelj uvažava i odnosi se prema njemu s poštovanjem.

6. 5. Procjena kvalitete komunikacije

U ovom radu također smo istražili interakciju između maloljetnika i voditelja mjere kroz procjenu komunikacije. Kvalitetna komunikacija je temelj učinkovite intervencije, jer ukoliko postoji dobra komunikacija onda postoji i podloga za dobar odnos, a dobro uspostavljen odnos pretpostavlja moć utjecaja i potencijala za promjenu.

Kvalitetna komunikacija je značajna, najprije zbog relevantnosti postavljenih ciljeva i zadataka odgojne mjere, a i zbog toga jer se stvaraju realne osnove da maloljetnik prihvati ciljeve i zadatke kao vlastiti izbor, te da intervencija utječe na pozitivne promjene. U tom smislu nas ne interesira komunikacija koja se odvija u međuljudskim odnosima općenito, nego nas interesira u kontekstu specifično strukturiranog međuljudskog odnosa u kojem se pružaju/primaju pomoć i podrška, ali i nadzor, odnosno kontrola ponašanja.

Odnos u okviru konteksta koji potiče ili podržava promjenu tijekom intervencije naziva se profesionalni pomagački odnos i predstavlja jedan od najznačajnijih aspekata intervencije (Žižak, 2010).

Kako bismo procijenili kvalitetu komunikacije između voditelja mjere i maloljetnika kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ, i utvrdili postoje li razlike u procjenama između dva subuzorka sudionika, koristili smo Upitnik komunikacije u međuljudskim odnosima (Burgoon i Hale, 1987). Upitnik se sastoji od 40 čestica raspodijeljenih u 8 dimenzija. Prije nego smo pristupili računanju prosječnog rezultata na dimenzijama komunikacije koje Upitnik mjeri, negativno formulirane čestice smo rekodirali i uskladili ih sa smjerom ostalih čestica (to su čestice 4, 11, 14, 26, 27, 31, 35, 37, 40).

Kao i u prethodnim poglavljima, najprije ćemo na deskriptivnoj razini u tablici 28 prikazati frekvencije odgovora voditelja mjere i maloljetnika na Upitniku komunikacije u međuljudskim odnosima, kao i rezultate t-testa. Potrebno je naglasiti da smo rezultate na deskriptivnoj razini tj. frekvencije odgovora sudionika u ovom području prikazali na ne-rekodiranim česticama, zbog činjenice da se radi o prikazu rezultata na zasebnim česticama, a rekodiranje je potrebno za računanje ukupnog rezultata na dimenziji. Također je potrebno istaknuti da su čestice iz Upitnika komunikacije u međuljudskim odnosima u tablici 29 prikazane iz pozicije voditelja mjere, a čestice za maloljetnike (Upitnik za maloljetnika je moguće vidjeti u prilogu) su formulirane na način da procjenjuju voditelja (npr. voditelj mjere mi je simpatičan, voditelj mjere ne želi dublji odnos između nas, voditelj mjere razgovore sa mnom smatra poticajnim i sl.). Ovaj upitnik zapravo mjeri samoprocjenu komunikacijskih

elemenata kod voditelja mjere, te procjenu istih tih komponenata kod voditelja, ali iz perspektive maloljetnika.

Tablica 29: Frekvencije odgovora na dimenzijama Upitnika komunikacije u međuljudskim odnosima od strane voditelja mjere i maloljetnika, te razlike u procjeni na svim česticama (t-test)

Tvrđnja	Ispita- nik	1	2	% 3	4	5	M	SD	t
Neposrednost / Naklonost (Intimnost I.)									
10. Simpatičan/a sam maloljetniku	V.M.	6,0	7,0	30,0	23,0	34,0	3,72	1,181	-,970
	MLT.	14,0	6,0	5,0	26,0	49,0	3,90	1,432	
14. Ne želim dublji odnos između mene i maloljetnika	V.M.	32,0	26,0	34,0	4,0	4,0	2,22	1,069	-3,991***
	MLT.	20,0	23,0	19,0	21,0	17,0	2,92	1,390	
21. Razgovore s maloljetnikom smatram poticajnim	V.M.	1,0	-	8,0	29,0	62,0	4,51	,732	5,139***
	MLT.	7,0	3,0	29,0	25,0	36,0	3,80	1,172	
23. Pokazujem oduševljenje dok razgovaram s maloljetnikom	V.M.	3,0	2,0	13,0	29,0	53,0	4,27	,973	4,332***
	MLT.	16,0	12,0	15,0	20,0	37,0	3,50	1,487	
24. Intenzivno sam uključen/na u razgovore s maloljetnikom	V.M.	-	-	5,0	13,0	82,0	4,77	,529	3,614***
	MLT.	2,0	5,0	5,0	29,0	59,0	4,38	,940	
26. Komuniciram s maloljetnikom više udaljeno nego blisko	V.M.	42,0	33,0	21,0	3,0	1,0	1,88	,913	-3,685***
	MLT.	42,0	13,0	12,0	13,0	20,0	2,56	1,604	
31. Dosadujem se tijekom razgovora s maloljetnikom	V.M.	89,0	4,0	6,0	-	1,0	1,20	,636	-4,410***
	MLT.	60,0	19,0	7,0	8,0	6,0	1,81	1,228	
39. Zainteresiran/a sam za razgovore s maloljetnikom	V.M.	-	-	1,0	14,0	85,0	4,84	,395	3,153***
	MLT.	3,0	4,0	4,0	17,0	72,0	4,51	,969	
40. Stvaram distancu između maloljetnika i mene	V.M.	15,0	44,0	19,0	20,0	2,0	2,50	1,040	,101
	MLT.	32,0	14,0	18,0	13,0	23,0	2,81	1,568	
Sličnost / Bliskost (Intimnost II.)									
3. Ostavljam dojam na maloljetnika da želim i dalje komunicirati s njime	V.M.	-	1,0	3,0	14,0	82,0	4,77	,548	5,965***
	MLT.	7,0	7,0	10,0	33,0	43,0	3,98	1,206	
6. Dajem do znanja maloljetniku da mi je sličan	V.M.	35,0	15,0	9,0	21,0	20,0	2,76	1,590	,785
	MLT.	35,0	15,0	22,0	12,0	16,0	2,59	1,471	
7. Nastojim produbiti razgovor s maloljetnikom na dublju razinu	V.M.	3,0	3,0	16,0	42,0	36,0	4,05	,957	2,818**
	MLT.	14,0	8,0	21,0	21,0	36,0	3,57	1,409	
13. Ponašam se kao da sam dobar prijatelj s maloljetnikom	V.M.	2,0	1,0	16,0	30,0	51,0	4,27	,908	3,710***
	MLT.	11,0	14,0	13,0	23,0	39,0	3,65	1,403	
19. Stalo mi je da se svidam maloljetniku	V.M.	2,0	2,0	24,0	21,0	51,0	4,17	,995	3,409***
	MLT.	13,0	12,0	15,0	24,0	36,0	3,58	1,415	
Zainteresiranost / Povjerljivost (Intimnost III.)									
5. Želim da mi maloljetnik vjeruje	V.M.	-	2,0	4,0	11,0	83,0	4,75	,626	3,993***
	MLT.	1,0	3,0	18,0	21,0	57,0	4,30	,937	
8. Otvoren/a sam za maloljetnikove ideje	V.M.	1,0	3,0	11,0	31,0	54,0	4,34	,867	6,354***
	MLT.	19,0	17,0	13,0	23,0	28,0	3,24	1,498	
12. Iskren/a sam u komunikaciji s maloljetnikom	V.M.	-	1,0	2,0	10,0	87,0	4,83	,493	6,765***
	MLT.	9,0	4,0	21,0	20,0	46,0	3,90	1,283	
17. Želim slušati maloljetnika	V.M.	-	-	2,0	12,0	86,0	4,84	,420	3,963***
	MLT.	3,0	2,0	8,0	23,0	64,0	4,43	,946	
28. Iskren/a sam prema maloljetniku	V.M.	1,0	-	2,0	5,0	92,0	4,87	,525	6,092***
	MLT.	8,0	4,0	19,0	15,0	54,0	4,03	1,275	
39. Zainteresiran/a sam za razgovore s maloljetnikom	V.M.	-	-	1,0	14,0	85,0	4,84	,395	3,153***
	MLT.	3,0	4,0	4,0	17,0	72,0	4,51	,969	
Smirenost									
15. Vrlo sam opušten/a dok razgovaram s maloljetnikom	V.M.	2,0	1,0	6,0	12,0	79,0	4,65	,809	3,190***
	MLT.	3,0	7,0	10,0	25,0	55,0	4,22	1,079	
20. Osjećam se ugodno u kontaktu	V.M.	-	4,0	7,0	19,0	70,0	4,55	,796	5,938***

s maloljetnikom	MLT.	8,0	3,0	39,0	13,0	37,0	3,68	1,230	
34. U kontaktima s maloljetnikom smiren/a sam i siguran/a u sebe	V.M.	1,0	-	-	10,0	89,0	4,86	,493	3,211***
	MLT.	3,0	3,0	4,0	19,0	71,0	4,52	,937	
35. Nervozan/a sam u blizini maloljetnika	V.M.	96,0	1,0	1,0	-	2,0	1,11	,601	-3,509***
	MLT.	74,0	11,0	5,0	7,0	3,0	1,54	1,068	
37. Vrlo sam napet kad razgovaram s maloljetnikom	V.M.	96,0	-	2,0	-	2,0	1,12	,624	-3,369***
	MLT.	73,0	13,0	5,0	7,0	2,0	1,52	1,010	
Formalnost									
4. Nastojim da moj razgovor s maloljetnikom bude neformalan	V.M.	2,0	17,0	20,0	26,0	35,0	3,75	1,167	3,231***
	MLT.	21,0	12,0	20,0	25,0	22,0	3,15	1,445	
25. Ponašam se vrlo formalno u kontaktima s maloljetnikom	V.M.	21,0	23,0	28,0	21,0	7,0	2,70	1,219	-3,504***
	MLT.	18,0	17,0	13,0	11,0	41,0	3,40	1,583	
27. Nastojim da razgovor s maloljetnikom bude ležeran	V.M.	-	7,0	12,0	45,0	36,0	4,10	,870	3,632***
	MLT.	18,0	12,0	8,0	29,0	33,0	3,47	1,501	
Dominantnost									
1. Nastojim uvjeravati maloljetnika	V.M.	-	6,0	17,0	25,0	52,0	4,23	,941	1,464
	MLT.	4,0	4,0	21,0	28,0	43,0	4,02	1,082	
9. Ponašam se dominantno u razgovoru	V.M.	37,0	20,0	27,0	13,0	3,0	2,25	1,175	-3,614***
	MLT.	27,0	16,0	15,0	19,0	23,0	2,95	1,540	
16. Nastojim dobiti maloljetnikovo odobravanje	V.M.	-	2,0	14,0	21,0	63,0	4,45	,809	3,864***
	MLT.	9,0	7,0	16,0	25,0	43,0	3,86	1,295	
22. Nastojim kontrolirati maloljetnika na susretima	V.M.	5,0	9,0	20,0	34,0	32,0	3,79	1,140	,997
	MLT.	14,0	8,0	16,0	27,0	35,0	3,61	1,399	
30. Nastojim steći maloljetnikovu naklonost	V.M.	1,0	3,0	16,0	15,0	65,0	4,40	,932	2,117*
	MLT.	4,0	7,0	14,0	26,0	49,0	4,09	1,129	
38. Nastojim utjecati na maloljetnika	V.M.	-	-	9,0	15,0	76,0	4,67	,637	1,762
	MLT.	2,0	1,0	10,0	21,0	66,0	4,48	,870	
Jednakost									
2. Smatram da smo maloljetnik i ja ravnopravni	V.M.	9,0	19,0	23,0	24,0	25,0	3,37	1,292	2,325*
	MLT.	29,0	9,0	24,0	18,0	20,0	2,91	1,498	
18. Odnosim se prema maloljetniku ravnopravno	V.M.	-	15,0	26,0	23,0	36,0	3,80	1,092	2,914***
	MLT.	23,0	10,0	15,0	23,0	29,0	3,25	1,540	
33. Želim surađivati s maloljetnikom	V.M.	-	11,0	-	-	89,0	4,89	,314	4,492***
	MLT.	4,0	3,0	9,0	17,0	67,0	4,40	1,044	
Usmjerenost na zadatak									
11. Više sam zainteresiran/a za neformalni razgovor nego li za razgovor od značaja za provođenje odgojne mjere	V.M.	9,0	26,0	32,0	23,0	10,0	2,99	1,124	2,520***
	MLT.	34,0	19,0	23,0	8,0	16,0	2,53	1,439	
29. Jako sam orijentiran/na na ciljeve provođenja odgojne mjere	V.M.	2,0	-	7,0	38,0	53,0	4,40	,791	1,133
	MLT.	2,0	1,0	20,0	23,0	54,0	4,26	,949	
32. Nastojim se držati glavne svrhe susreta koja je od značaja za provođenje odgojne mjere	V.M.	-	4,0	16,0	37,0	43,0	4,19	,849	,439
	MLT.	3,0	5,0	18,0	24,0	50,0	4,13	1,070	
36. Više sam zainteresiran/a za temu koja je od značaja za provođenje odgojne mjere nego li za neformalni razgovor s maloljetnikom	V.M.	4,0	23,0	24,0	24,0	25,0	3,43	1,208	-3,011***
	MLT.	5,0	10,0	18,0	19,0	48,0	3,95	1,234	

Legenda:

1 = uopće se ne slažem; 2 = djelomično se ne slažem; 3 = niti se slažem, niti se ne slažem; 4= djelomično se slažem; 5 = u potpunosti se slažem)

V.M. = Voditelj mjere

MLT. = Maloljetnik

*** p<,001; ** p<,010; * p<,050

Uvidom u tablicu 29 možemo zaključiti da na većini čestica postoje značajne razlike u procjeni kvalitete komunikacije između voditelja mjere i maloljetnika u smislu da komunikaciju pozitivnije procjenjuju voditelji, no što to čine maloljetnici. Nije ni bilo realno očekivati da će komunikacija biti jednako procijenjena kod sudionika oba subuzorka, iz više razloga, jer ipak se radi o hijerarhijskom odnosu, te s obzirom da je riječ o samoprocjeni voditelja i procjeni maloljetnikove percepcije voditeljeve komunikacije.

Već na prvi pogled može se uočiti da je t-omjer na nekim česticama s negativnim predznakom, a to znači da rezultati maloljetnika postižu veće vrijednosti u odnosu na voditelje mjere. Pogledamo li sadržaj tih čestica radi se o elementima komunikacije na kojima maloljetnici percipiraju da voditelji mjere ne žele dublji odnos s njima, da komuniciraju više udaljeno nego blisko, da su nervozni u blizini maloljetnika, da su vrlo napeti tijekom razgovora, da su formalni u kontaktima, ponekad se ponašaju isuviše dominantno te da su više zainteresirani za temu koja je od značaja za provođenje mjere nego li za neformalan razgovor.

Na svim ostalim česticama voditelji procjenjuju da su više uključeni u komunikaciji, na primjer da s više oduševljenja razgovaraju s maloljetnikom, da je intenzivno uključen u razgovor i da je zainteresiran za razgovor s maloljetnikom, da uvijek ostavlja dojam na maloljetnika da i dalje želi komunicirati s njim, da je iskren u komunikaciji s maloljetnikom, a što maloljetnici nisu percipirali u jednakoj mjeri.

Analizom čestica koje ukazuju je li maloljetniku voditelj simpatičan, stvara li distancu, nastoji li uvjeravati maloljetnika, utjecati na njega i kontrolirati na susretima, uočili smo da ne postoje značajne razlike između voditelja i maloljetnika. Vidljivo je da se radi o sadržajima nespecifičnim za procjenu komunikacije u tretmanskim odnosu, što nije čudno jer se radi o upitniku opće komunikacije koji nije standardiziran za hijerarhijski, profesionalni tretmanski odnos.

Pomoću diskriminacijske analize na dimenzijama provjerili smo postoje li značajne razlike u procjeni kvalitete komunikacije između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere pozitivnijim procjenjuju kvalitetu komunikacije.

Dobivena je jedna statistički značajna diskriminacijska funkcija (Wilksova $\lambda = 0,757$; $p < 0,001$) što je prikazano u tablici 30.

Tablica 30: Značajnost diskriminativne funkcije

Fun.	Karakteristični korijen	Kanonička korelacija	Wilksova lambda	χ^2	Df	p
1	,321	,493	,757	54,001	8	,000
Centroidi grupa		Voditelj mjere		Maloljetnik		
		-,564		,564		

U odnosu na percepciju maloljetnika, a s obzirom na vrijednosti prikazane u tablici 31 možemo zaključiti kako voditelji odgojne mjere svoju komunikaciju u tretmanu procjenjuju sa značajnim pokazivanjem zainteresiranosti i mogućnosti ostvarivanja povjerenja (-,818), smirenosti (-,659), neposrednosti i naklonjenosti prema maloljetniku (-,554), sličnosti (-,478) i jednakosti (-,448). S obzirom na visinu standardiziranog diskriminativnog koeficijenta dimenzija Zainteresiranost/Povjerljivost ($K=-1,515$) najsnažnije opisuje samopercepciju komunikacije kod voditelja mjere, u odnosu na maloljetnike, a zatim Neposrednost/Naklonost ($K=,789$). Drugim riječima, u ove dvije komponente komunikacije efekti razlika između percepcije maloljetnika i voditelja su najveći.

Maloljetnici, s druge pak strane, voditelje mjere vide više formalnim u komunikaciji (,507) nego što oni procjenjuju sebe, te je ta dimenzija glavno područje razlike u kojem maloljetnici veće vrijednosti pridaju voditeljima. U područjima dominantnosti i usmjerenosti na zadatak razlike u procjenama ne postoje, što jeste dobar podatak. Međutim, činjenica da su efekti razlika toliko snažni u dva ključna faktora kao što su pokazivanje zainteresiranosti i mogućnosti ostvarivanja povjerenja, te neposrednosti, odnosno naklonjenosti, ukazuje na značaj kvalitete komunikacije kao temelja za daljnje intervencije, budući da se radi o osnovnim karakteristikama komunikacije koje služe tek kao podloga za bilo kakav tretmanski utjecaj i potencijalnu promjenu ponašanja.

Tablica 31: Standardizirani diskriminativni koeficijent (K) i korelacije (S) između faktora i kanoničke diskriminativne funkcije

Diskriminativne varijable	K	S
Neposrednost/Naklonjenost	,789	-,554
Sličnost/Bliskost	,097	-,478
Zainteresiranost/Povjerenje	-1,515	-,818
Smirenost	-,504	-,659
Formalnost	,594	,507
Dominantnost	,199	-,207
Jednakost	,829	-,448
Usmjerenost na zadatak	,102	,229

Daljnja tretmanska implikacija ovih rezultata vezana je za svjesnost voditelja mjere da ih maloljetnici s kojima provode tretman ne percipiraju na način kako oni misle da se ponašaju. Razlike su se svakako očekivale, stoga je postavljena hipoteza i potvrđena, međutim sadržajno nije dobro da su efekti razlika najsnažniji u područjima koja predstavljaju osnovnu bazu za bilo kakav pozitivan utjecaj. Na primjer, sasvim bi bilo različito da se voditelji mjere i maloljetnici razlikuju u dimenziji Dominantnost i Usmjerenost na zadatak, na način da voditelji ovdje postižu više vrijednosti, a da pri tome razlike u procjenama ne postoje na faktorima Neposrednost/Naklonost i Zainteresiranost/Povjerljivost. Potencijal za tretman manje je doveden u pitanje ukoliko voditelji mjere smatraju da komuniciraju više dominantno i usmjereno na temu, zadatak i sadržaj odgojne mjere (u odnosu na procjenu maloljetnika), nego što je slučaj sa dimenzijama u kojima smo dobili razlike.

Ukoliko maloljetnici kod svojih voditelja ne percipiraju elemente komunikacije kakve očekuju, tada se osjećaju nesigurno, ne mogu se otvoriti i iskreno pričati o svojem životu i svojim problemima. Maloljetnici percipiraju da njihovi voditelji nisu dovoljno zainteresirani za njih, što nije ohrabrujuće. U tom kontekstu, ovi rezultati otvaraju neka nova razmišljanja i područja, o kojima će biti više riječi u poglavlju rasprave rezultata ovog rada.

6.6. Korelati pozitivnije procjene odgojne mjere iz perspektive voditelja mjere

U ovom istraživanju pošli smo od pretpostavke da su povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, pozitivnija procjena primjene pedagoških sredstava i komunikacije, te manja razina rizičnosti maloljetnika povezani s kvalitetnijom procjenom odgojne mjere (iz perspektive voditelja mjere). S ciljem provjere ove hipoteze proveli smo hijerarhijsku regresijsku analizu u pet koraka, pri čemu je prosječan rezultat procjene odgojne mjere definiran kao kriterijska varijabla.

Prije same provedbe regresijske analize, provjerili smo visinu i značajnost korelacija prediktorskih varijabli s kriterijskom (tablica 32). Prvobitno je bilo planirano uključiti više prediktorskih varijabli iz kriminoloških i sociodemografskih obilježja, za koje smo smatrali da bi mogle biti važni prediktori u procjeni odgojne mjere, međutim one nisu značajno korelirale s kriterijskom varijablom, te stoga nisu uvrštene u regresijski model. Iz prostora varijabli sociodemografskih obilježja testirali smo varijable dob maloljetnika (godine života) i poremećeni odnosi u obitelji, nakon testiranja u regresijsku analizu uvrštena je samo varijabla poremećeni odnosi u obitelji. Iz prostora varijabli kriminoloških obilježja maloljetnika, testirane su varijable: dob maloljetnika u vrijeme počinjenja kaznenog djela za koje je izrečena odgojna mjera, sudioništvo, recidivizam i dob maloljetnika u vrijeme počinjenja prvog kaznenog djela. Nakon testiranja u regresijsku analizu smo uvrstili samo varijablu recidivizma ili ranija sankcioniranost maloljetnika, jer je jedino ona značajno bila u korelaciji s kriterijskom varijablom. Iz prostora varijabli komunikacijskih obilježja nakon testiranja svih dimenzija nisu uvrštene dimenzije Dominantnost i Usmjerenost na zadatak jer nisu značajno korelirale s kriterijskom varijablom, tako da smo se zadržali na 6 varijabli (neposrednost/naklonost; sličnost/bliskost; zainteresiranost/povjerljivost; smirenost; formalnost i jednakost).

Tablica 32: Pearsonove korelacije između pet blokova prediktorskih varijabli i kriterija iz perspektive voditelja mjere

Voditelj mjere		Procjena odgojne mjere
1	Je li maloljetnik već prije evidentiran kao počinitelj kaznenog djela	,345***
2	Kako procjenjujete poremećenost odnosa u obitelji	-,456***
3	Ukupan rezultat na Upitniku o rizičnim čimbenicima	-,695***
4	Neposrednost/Naklonost	,474***
	Sličnost/Bliskost	,305***
	Zainteresiranost/Povjerljivost	,449***
	Smirenost	,301***
	Formalnost	-,269**
	Jednakost	,285**
5	F1-Postupci participativnog i transparentnog pristupa	,278**
	F2-Postupci afirmativnog pristupa	,603***
	F3-Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti	,243**

Legenda: *** p<,001; ** p<,010; * p<,050

1. Obilježja delinkventne aktivnosti maloljetnika
2. Obilježja poremećenosti odnosa u obitelji
3. Rizičnost maloljetnika
4. Kvaliteta komunikacije
5. Primjena pedagoških sredstava

Tablica 33: Rezultati hijerarhijske regresijske analize za objašnjavanje procjene odgojne mjere temeljem nekih sociodemografskih i kriminoloških obilježja maloljetnika, intervencijskih aspekata odgojne mjere, komunikacije i rizičnosti maloljetnika iz perspektive voditelja mjere

		1. korak	2. korak	3. korak	4. korak	5. korak
		Standardizirani regresijski koeficijenti (β)				
1.	Je li maloljetnik već prije evidentiran kao počinitelj kaznenog djela	,345***	,266**	,088	,056	,043
2.	Kako procjenjujete poremećenost odnosa u obitelji		-,405***	-,152	-,142	-,082
3.	Ukupan rezultat na Upitniku o rizičnim čimbenicima			-,586***	-,516***	-,498***
4.	Neposrednost/Naklonost				,232	,155
	Sličnost/Bliskost				,012	-,078
	Zainteresiranost/Povjerljivost				,031	-,027
	Smirenost				-,088	,000
	Formalnost				,061	,018
	Jednakost				,112	-,013
5.	F1-Postupci participativnog i transparentnog pristupa					,168
	F2-Postupci afirmativnog pristupa					240*
	F3-Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti					,036
R		,345	,526	,712	,748	,791
R²adj		,110	,261	,491	,514	,574
ΔR²			,158	,230	,052	,068
F		12,943***	20,717***	43,829***	1,735	5,127***

*** p<,001; ** p<,010; * p<,050

Rezultati hijerarhijske regresijske analize (tablica 33) pokazuju kako ovaj regresijski model ukupno objašnjava oko 57% varijance, pri čemu najznačajnije doprinose čine drugi i treći korak. U prvom koraku, koji objašnjava 11% varijance, provjerili smo povezanost ranije

evidentiranosti maloljetnika kao počinitelja kaznenog djela (odnosno njegov recidivizam) i procjene odgojne mjere, te je iz rezultata vidljivo kako je upravo činjenica da maloljetnik nije recidivirao prediktor pozitivnije procjene odgojne mjere ($\beta=,345$; $p<,001$). U drugom smo koraku provjerili doprinos poremećenosti odnosa u obitelji. Drugi blok objasnio je novih 15% varijance, te pokazuje kako su bolji obiteljski odnosi, odnosno manja razina poremećenosti odnosa u obitelji, povezani s boljom procjenom odgojne mjere ($\beta=-,405$; $p<,001$). Recidivizam je i dalje značajan prediktor, ali na 1% rizika.

U trećem koraku uvedena je ukupna procjena rizičnosti maloljetnika, te u skladu s ranije navedenim, ovaj blok objašnjava dodatnih 23% varijance. Rezultati pokazuju kako je manja razina rizičnosti maloljetnika najbolji prediktor procjene odgojne mjere od strane voditelja mjere ($\beta=-,586$; $p<,001$). Iz tablice 33 primjećujemo kako su varijable iz prvog i drugog bloka prestale biti značajnim prediktorima, te kako je mjera rizičnosti maloljetnika najbolji prediktor pozitivne procjene od strane voditelja mjere u cjelokupnom regresijskom modelu, odnosno ona ima medijatorski efekt. Aspekti komunikacije ne predviđaju značajno pozitivniju procjenu odgojne mjere (naglašavamo, od strane voditelja mjere), dok je veća primjena postupaka afirmativnog pedagoškog pristupa pozitivan prediktor procjene odgojne mjere ($\beta=,240$; $p<,050$), što govori u prilog zaključku da voditelji mjere takve pedagoške postupke (prema svojoj procjeni) u većoj mjeri koriste s maloljetnicima za koje tijekom ove mjere procjenjuju općenito boljim.

Iz provedene regresijske analize možemo zaključiti kako pozitivniju procjenu odgojne mjere od strane voditelja mjere možemo objasniti manjom razinom rizičnosti maloljetnika, odnosno rizičnost maloljetnika predstavlja najznačajniji prediktor ukupne procjene odgojne mjere od strane voditelja. Što je logičan i očekivani rezultat, budući je ova odgojna mjera i namijenjena maloljetnicima koji nisu visoko rizični, te je primjereno očekivati da je voditeljima mjere lakše raditi s maloljetnicima koji nisu opterećeni brojnim rizičnim čimbenicima. S druge pak strane, mjera rizičnosti predstavlja cjelovitu procjenu maloljetnika, koja uključuje i obiteljske varijable, te su one stoga sumativno uključene u vrijednost rizičnosti kao prediktora.

Interesantna je činjenica da iz perspektive voditelja mjere aspekti komunikacije ne predviđaju njihovu procjenu odgojne mjere, iz čega se stječe dojam da bez obzira na obilježja maloljetnika, oni zadržavaju, odnosno procjenjuju, svoju komunikaciju istovjetnom.

Veća primjena afirmativnih pedagoških sredstava ukazuje da voditelji mjere maloljetnike za koje procjenjuju odgojnu mjeru uspješnijom više pohvaljuju, uočavaju njihove pozitivne promjene i potiču ih na bolje ponašanje.

I mnoga druga istraživanja provedena u svrhu predviđanja budućeg činjenja kaznenih djela, tako i za primjenu određene sankcije govore u prilog rezultatima koje smo dobili ovim istraživanjem (Hoge, 2001; Andrews i Bonta, 2006; Howell, 2009). Autori posebno naglašavaju rizičnost maloljetnika kao najznačajniji prediktor u procjeni budućeg delinkventnog ponašanja, a u tom smjeru bi se moglo promatrati i ovo istraživanje. Jer procjena kvalitete odgojne mjere ima svrhu dobivanja uvida je li mjera dobro odabrana za maloljetnike i hoće li imati pozitivan utjecaj na njegovo buduće ponašanje, odnosno kakvi su čimbenici responsivnosti maloljetnika. Iz ovih rezultata je moguće vidjeti da je rizičnost maloljetnika najznačajniji prediktor kojeg su voditelji mjere izdvojili što je u skladu s istraživanjima iz ovog područja. Ipak, naša očekivanja da će voditelj mjere više koristiti participativan pristup i smatrati to značajnim, kao i da će veći značaj dati aspektima pozitivne komunikacije, nisu se ispunila. Voditelj svoje komunikacijske vještine ne percipira na način da ih prilagođava i različito komunicira sa svakim maloljetnikom, nego svoju komunikaciju s maloljetnicima percipira kao jedinstven format kojeg uvijek na jednak način koristi tijekom mjere i ne vidi je kao značajan aspekt u provedbi i procjeni mjere.

S obzirom na dobivene rezultate djelomično možemo prihvatiti četvrtu hipotezu, jer se pokazalo da su povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, te njegova manja razina rizičnosti povezani s pozitivnijom procjenom odgojne mjere od strane voditelja mjere. Međutim, dimenzije komunikacije, kao i primjene pedagoških sredstava se, iz perspektive voditelja mjere, nisu pokazale značajnim prediktorima.

6.7. Korelati pozitivnije procjene odgojne mjere iz perspektive maloljetnika

Kao što smo analizirali utvrđivanje doprinosa mjerenih obilježja u objašnjavanju kvalitete procjene odgojne mjere iz perspektive voditelja mjere, na isti način smo proveli hijerarhijsku regresijsku analizu procjene obilježja odgojne mjere iz perspektive maloljetnika.

Najprije smo provjerili visinu i značajnost korelacija prediktorskih varijabli s kriterijskom varijablom, tj. prosječnim rezultatom procjene odgojne mjere (tablica 34). Sve korelacije su značajne i izrazito visoke na 0,1% rizika, što se posebno odnosi na obilježja rizičnosti maloljetnika, kvalitete komunikacije i primjene pedagoških sredstava. Usporedimo li ove korelacije s korelacijama dobivenim iz perspektive voditelja možemo uočiti da su one puno više iz perspektive maloljetnika. Naime, i voditelji i maloljetnici približno jednako procjenjuju da niža razina rizika doprinosi boljoj procjeni mjere, ali maloljetnici imaju jako visoke korelacije kada se radi o primjeni pedagoških sredstava, što je naizražajnije ako se u radu primjenjuju postupci afirmativnog pristupa. Visoke korelacije su također uočljive na procjeni kvalitete komunikacije i to na dimenzijama neposrednosti/naklonosti, sličnosti/bliskosti i zainteresiranosti/povjerljivosti. Značajno je da maloljetnici imaju visoku negativnu korelaciju na formalnosti, a to znači da što je voditelj manje formalan u odnosu, maloljetnici pozitivnije procjenjuju odgojnu mjeru. Istina, i voditelji su imali negativnu korelaciju kada je riječ o formalnosti, ali korelacija nije tako visoka kao kod maloljetnika. Isti je slučaj kada se radi o jednakosti na kojoj su maloljetnici imali umjereno visoku korelaciju, a voditelji jako nisku.

Tablica 34: Pearsonove korelacije između pet blokova prediktorskih varijabli i kriterija iz perspektive maloljetnika

		Procjena odgojne mjere
	Je li maloljetnik već prije evidentiran kao počinitelj kaznenog djela	,272**
2	Kako procjenjujete poremećenost odnosa u obitelji	-,343***
3	Ukupan rezultat na Upitniku o rizičnim čimbenicima	-,633***
4	Neposrednost/Naklonost	,760***
	Sličnost/Bliskost	,707***
	Zainteresiranost/Povjerljivost	,754***
	Smirenost	,657***
	Formalnost	-,575***
	Jednakost	,694***
5	F1-Postupci participativnog i transparentnog pristupa	,729***
	F2-Postupci afirmativnog pristupa	,857***
	F3-Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti	,818***

Legenda: *** p<,001; ** p<,010; * p<,050

1. Obilježja delinkventne aktivnosti maloljetnika
2. Obilježja poremećenosti odnosa u obitelji
3. Rizičnost maloljetnika
4. Kvaliteta komunikacije
5. Primjena pedagoških sredstava

Tablica 35: Rezultati hijerarhijske regresijske analize za objašnjavanje procjene odgojne mjere temeljem nekih sociodemografskih i kriminoloških obilježja maloljetnika, intervencijskih aspekata odgojne mjere, komunikacije i rizičnosti maloljetnika iz perspektive maloljetnika

	1. korak	2. korak	3. korak	4. korak	5. korak
	Standardizirani regresijski koeficijenti (β)				
1. Je li maloljetnik već prije evidentiran kao počinitelj kaznenog djela	,272**	,215	,043	,030	,020
2. Kako procjenjujete poremećenost odnosa u obitelji		-,302**	-,042	-,067	-,049
3. Ukupan rezultat na Upitniku o rizičnim čimbenicima			-,596***	-,273***	-,227***
4. Neposrednost/Naklonjenost Sličnost/Bliskost Zainteresiranost/Povjerenje Smirenost Formalnost Jednakost				,516***	,322*
				,176	,149
				,330*	-,040
				-,123	-,016
				,237	,152
				-,022	-,139
F1-Postupci participativnog i transparentnog pristupa					,258**
5 F2-Postupci afirmativnog pristupa					,396**
F3-Postupci razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti					,016
R	,272	,403	,635	,858	,913
R²adj	,065	,145	,384	,710	,810
ΔR^2		,088	,241	,333	,097
F	7,775**	10,112**	38,343***	18,775***	16,667***

*** $p < ,001$; ** $p < ,010$; * $p < ,050$

Rezultati provedene hijerarhijske analize (tablica 35) pokazuju kako ovaj regresijski model ukupno objašnjava visokih 81% varijance, pri čemu najznačajnije doprinose čine treći i četvrti korak. U prvom koraku, koji objašnjava 6,5% varijance, provjerili smo povezanost ranije evidentiranosti maloljetnika kao počinitelja kaznenog djela, odnosno recidivizam s procjenom odgojne mjere. Uočavamo kako je činjenica da maloljetnik nije recidivirao predstavlja značajan prediktor pozitivnije procjene odgojne mjere ($\beta = ,272$; $p = < ,010$) iz perspektive maloljetnika.

U drugom smo koraku provjerili doprinos poremećenosti odnosa u obitelji maloljetnika. Drugi blok objasnio je dodatnih 8,8% varijance, te pokazuje kako manja razina poremećenosti odnosa u obitelji je povezana s boljom procjenom odgojne mjere od strane maloljetnika ($\beta = -,302$; $p = < ,010$). Iz tablice 34 primjećujemo kako varijabla iz prvog koraka, a koja se odnosi na recidivizam, prestaje biti značajnim prediktorom.

U trećem koraku uvedena je ukupna procjena rizičnosti maloljetnika, te u skladu s ranije navedenim, ovaj blok objašnjava dodatnih 24% varijance. Rezultati pokazuju kako je manja razina rizičnosti najbolji prediktor pozitivnije procjene odgojne mjere od strane maloljetnika ($\beta = -,596$; $p = < ,001$). Također je uočljivo kako su varijable iz prvog i drugog bloka prestale biti

značajnim prediktorima, kao što se dogodilo i kod voditelja mjere gdje je rizičnost pokazala medijatorski efekt.

U četvrtom koraku provjerili smo doprinos kvalitete komunikacije, te ovaj blok objašnjava dodatnih 33% varijance. Interesantno, maloljetnikova procjena neposrednosti ($\beta=,516$; $p<,001$) i zainteresiranosti ($\beta=,330$; $p<,050$) u komunikaciji postaju značajni prediktori u procjeni odgojne mjere, što dodatno potkrijepljuje zaključak o važnosti percepcije komunikacije od strane maloljetnika upravo u ovim područjima koja su bila komentirana u poglavlju o kvaliteti komunikacije.

Uvođenjem intervencijskog aspekta odgojne mjere u petom bloku, koji objašnjava novih 9,7% varijance, primjećujemo da su značajni prediktori za procjenu odgojne mjere primjenjena pedagoška sredstava i to ukoliko se više primjenjuju postupci participativnog i transparentnog pristupa ($\beta=,258$; $p<,010$) te afirmativnog pristupa, odnosno pohvala i poticaj ($\beta=,396$; $p<,010$).

Ono što možemo primijetiti iz rezultata dobivenih hijerarhijskom regresijskom analizom objašnjavanja odgojne mjere temeljem nekih sociodemografskih i kriminoloških obilježja maloljetnika, intervencijskih aspekata odgojne mjere, komunikacije i rizičnosti maloljetnika iz perspektive maloljetnika je da pored rizičnosti maloljetnika kao najznačajnijeg prediktora objašnjenju, značajno pridonosi maloljetnikova percepcija komunikacije i primjene pedagoških sredstava tijekom mjere. Maloljetniku je bitna komponenta pohvala i poticaj kao i participativan pristup. Rezultati su jasno pokazali da maloljetnici koji su u nižoj razini rizika procjenjuju veću neposrednost i naklonjenost voditelja mjere, ovi maloljetnici procjenjuju također da voditelji više koriste participativni pristup i sveukupno na bolji način percipiraju odgojnu mjeru.

Nakon provedene hijerarhijske regresijske analize utvrdili smo da postoji značajna povezanost između povoljnijih sociodemografskih i kriminoloških obilježja maloljetnika, pozitivnije procjene primjene pedagoških sredstava i komunikacije te manje razine rizičnosti maloljetnika s pozitivnijom procjenom odgojne mjere iz perspektive maloljetnika, te možemo potvrditi postavljenu hipotezu.

7. RASPRAVA REZULTATA

7.1. Obilježja provođenja odgojne mjere Pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite

Prvi cilj ovog istraživanja bio je opisati socijalnopedagoška obilježja odgojne mjere PNNOSZ iz perspektive voditelja mjere i maloljetnika kroz procjenu odgojne mjere, procjenu primjene pedagoških sredstava i kvalitete komunikacije.

Rezultati su pokazali da većina maloljetnika (73,0%) smatra ovu mjeru korisnom. Maloljetnici su procijenili da voditelji dobro rade svoj posao, i da im daju dobre savjete što je sukladno rezultatima do kojih je došao Uzelac (1996). Rezultati istraživanja su pokazali kako postoje razlike u općoj procjeni odgojne mjere, na način da su voditelji u većoj mjeri odgojnu mjeru procijenili korisnom.

Na razini ukupnog rezultata većina maloljetnika je zadovoljna odgojnom mjerom. Međutim, pojedinačna analiza odgovora ukazuje da ne mali postotak maloljetnika (20%) mjeru procjenjuju negativno, odnosno ne smatraju je korisnom za sebe te se postavlja pitanje ima li takav stav maloljetnika i kakav utjecaj na provođenje mjere i svrhu koja se mjerom želi postići. Ili je riječ o maloljetnicima kod kojih se mjera provodi kratko vrijeme pa još nije došlo do značajnih uvida ili konkretnih promjena u ponašanju.

Sličan udio maloljetnika nije zadovoljan svojim odnosom s voditeljem mjere i smatraju da ih voditelji mjere ne razumiju. Činjenica da voditelji procjenjuju da ulažu trud i energiju u odnos a da to maloljetnici ne percipiraju, dobar je pokazatelj voditelju mjere što je i kako potrebno mijenjati da bi potakli i korisnike na aktivnost. Moguće je pretpostaviti da se radi o maloljetnicima u višoj razini rizika, za koje ovi postupci nisu dostatni, ali se to ne može potvrditi. No, s obzirom da se svakako radi o nedobrovoljnim korisnicima, moguće je bilo za pretpostaviti da maloljetnici neće uistinu prepoznati trud voditelja, što se može reflektirati na njihovu percepciju odgojne mjere.

Slično je u procjeni ponašanja roditelja tijekom provođenja mjere, nadovezujući se na navedenu konstataciju o adekvatnosti izricanja sankcije, s pretpostavkom da se ova odgojna mjera izriče maloljetnicima umjerenog rizika u čijim obiteljima postoje kapaciteti roditelja koji mogu uz adekvatnu pomoć voditelja mjere, pridonijeti pozitivnim promjenama maloljetnika. Uzmemo li u obzir učestalost izricanja odgojne mjere PNNOSZ, postoji potreba da se počne ozbiljno promišljati o većem uključivanju roditelja u život i odgoj maloljetnika, a u slučaju veće disfunkcionalnosti treba razmišljati i o tretmanskim programima za roditelje.

Na to nas navode i rezultati nekih istraživanja koja jasno ukazuju da je uspješnost tretmana maloljetnika u velikoj mjeri ovisna o poboljšanju obiteljskih prilika i jačanju roditeljskih kompetencija (Gordon i sur., 1995; Robins i Szapocznik, 2000). Sexton i Alexander (2000) su potvrdili da primjena funkcionalne obiteljske terapije daje dobre rezultate u radu s maloljetnicima u sklopu probacije, alternativnih sankcija i postpenalnog prihvata. Istraživanje koje su proveli autori pokazuje da se intenzivnom intervencijom koja je usmjerena motiviranju roditelja i pružanju specifične pomoći u slučajevima obiteljske disfunkcionalnosti može reducirati recidivizam za 20-60%.

Ovo istraživanje je pokazalo da oko 19% maloljetnika nije promijenilo svoj odnos s roditeljima na bolje, možda se radi o maloljetnicima koji su u višoj razini rizika, ali zabrinjavajuće je to da se određeni postotak maloljetnika izjasnilo da voditelj ne radi s roditeljima jer se radi o bitnom području u provođenju mjere. Svakako bi za ove slučajeve trebalo razmisliti o svrsi primjene ove odgojne mjere. Bouillet (2011) analizirajući socijalnopedagošku praksu i potrebe korisnika uočava slabosti i propuste, te kao jedan od njih navodi podzastupljenost sadržaja vezanih uz rad s obiteljima korisnika i edukaciju drugih sudionika intervencije koji inače predstavljaju važne specifične sadržaje socijalnopedagoškog rada.

Nadalje, izvršenje odgojne mjere podrazumijeva primjenu tretmana, odnosno pedagoških sredstava kojima se otklanjaju ili minimiziraju nepovoljna osobna i socijalna obilježja maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Voditelj odgojne mjere temeljem procjene potreba za tretmanom određuje vrste određenih metoda i postupaka koje će primijeniti.

Način na koji se odvija nadzor prilikom realiziranja odgojne mjere PNNOSZ i koja se pedagoška sredstva primjenjuju u otklanjanju uzroka delinkventnog ponašanja sudionici su procjenjivali kroz postupke participativnog i transparentnog pristupa, postupke afirmativnog pristupa i postupke razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti. Uvidom u rezultate provedenog istraživanja došli smo do pokazatelja koji govore u prilog postojanja značajne razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika. Voditelji mjere u sva tri područja procjenjuju da više primjenjuju određena pedagoška sredstva nego što ih maloljetnici percipiraju. Maloljetnici znatno niže procjenjuju pohvale kad naprave nešto dobro kao i to da voditelj primjećuje maloljetnikove napore i motivaciju za promjenom.

Ovakav rezultat ne navodi na zaključak da voditelji mjere zaista ne primjenjuju pedagoška sredstva, već da maloljetnik nije u dovoljnoj mjeri svjestan da voditelj određenim pitanjima, sugestijama i intervencijama primjenjuje određena pedagoška sredstva. Kako bi se

poboljšala kvaliteta rada, a time i učinkovitost intervencije, trebalo bi raditi na razvijanju svjesnosti voditelja o načinu na koji se realizira odgojna mjera. U prilog rezultatima koje smo dobili o primjeni pedagoških sredstava iz perspektive voditelja govori istraživanje Žižak (1990), čiji su rezultati pokazali da voditelji mjere učestalo koriste pedagoške postupke usmjerene na vrednovanje ponašanja maloljetnika, da su često koristili ukor i zahtjev na početku provođenja mjere, dok su u isto vrijeme izostali poticaj i savjet. Autorica naglašava da se na početku provođenja mjere koriste sredstva discipliniranja dok se u završnoj fazi provođenja mjere više koriste sredstva dogovora. Ovo govori u prilog tezi o trajanju mjere kao mogućem razlogu negativne percepcije kod određenog broja maloljetnika.

Radi se o odgojnoj mjeri koja podrazumijeva kontrolu ponašanja maloljetnika, zapravo primjenu intervencija kojima se permanentno supervizira ponašanje maloljetnika u njegovom okruženju. Pored toga, potrebno je kod maloljetnika potaknuti promjene u prosocijalnom pravcu putem: strukturiranja vremena, uključivanja u produktivne aktivnosti, razvoja kompetencija, kontinuiranog kontakta s prosocijalnim vršnjacima i odraslima i drugo. Sveukupno, radi se o teškom zadatku koji se stavlja pred voditelja mjere.

Prioritet kaznenopravnog sustava jeste da javno osudi i utvrdi određene konsekvence za negativno ponašanje pojedinca, a koje su sukladne naravi i stupnju štete koja je nastala izvršenjem prijestupa i krivicom. Međutim, taj put ne vodi prihvatanju potpune odgovornosti za svoje ponašanje, a suvremeni modeli sankcioniranja upravo naglašavaju odgovornost, jer se time otvara prostor za osobni rast, koji može reducirati rizik od recidivizma. Preuzimanje odgovornosti za svoje ponašanje znači razumijevanje kako to ponašanje utječe na druge ljude, shvatanje da je delinkventno ponašanje stvar osobnog izbora koji se može i drukčije napraviti. A sve ovo je neostvarljivo bez podrške i razvijanja svijesti maloljetnika sustavnim i učinkovitim pedagoškim postupcima.

Kada je riječ o neposrednom provođenju odgojne mjere, praktičan rad trebao bi se temeljiti na teorijskim perspektivama. Faktori kroz koje su sudionici procjenjivali primjenu pedagoških postupaka (participativnog i transparentnog pristupa, postupke afirmativnog pristupa i postupke razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti) temelje se na 12 komponenti teorije posredovanog iskustva učenja (Feuerstein, Klein i Tannenbaum, 1994).

Socijalnopedagoški sadržaji i aspekti rada na izvršenju odgojne mjere PNNOSZ prikazani u ovom radu mogu poslužiti pri koncipiranju globalnog teorijskog okvira, kojega je vrijedno konzultirati, ali praktična rješenja se moraju tražiti u svakom pojedinačnom slučaju maloljetnika i njegovog okruženja, odnosno ukupnih mogućnosti za njegovu transformaciju, tj. preodgoj.

Kroz samoprocjenu komunikacijskih elemenata voditelja mjere, te procjenu istih tih komponenata kod voditelja ali iz perspektive maloljetnika došli smo do rezultata koji su pokazali da postoje značajne razlike u procjeni kvalitete komunikacije. Rezultati govore u prilog tome da voditelji mjere pozitivnije procjenjuju kvalitetu vlastite komunikacije, u odnosu na maloljetnike. Voditelji procjenjuju da pokazuju više zainteresiranosti za maloljetnikov život, smirenosti tijekom razgovora, neposrednosti u komunikaciji, sličnosti i jednakosti, dok maloljetnici procjenjuju njihovu komunikaciju značajno više formalnim, nego što su to voditelji procijenili sami sebe.

U ovom smo istraživanju stavili naglasak na interakciju između maloljetnika i voditelja jer dobar odnos i kvalitetna komunikacija su potencijal za promjenu, o čemu je već pisano u uvodu, a u prilog tome su govorili i drugi autori (Latessa i Allen, 2003; Walters i sur, 2007; Livers, 2009; Žižak, 2010).

Walters i sur. (2007, prema Žižak, 2010) navode sljedeće dimenzije odnosa koje su se pokazale najznačajnije povezanim s ishodima intervencije: toplina, razumijevanje, pomaganje, zaštita, potvrda maloljetnika te pozitivna orijentacija.

Hoge (2001) također predlaže način na koji voditelji trebaju komunicirati s korisnikom (topao a ne distanciran, podržavajući a ne kritizirajući) kako bi intervencija bila učinkovita. S time se slažu i Walters i sur. (2007) naglašavajući da će se maloljetnici lakše motivirati na promjenu ponašanja ako ih voditelj intervencije jasnije podržava, što je također sadržano u kvaliteti njihova međusobnog odnosa. Isti autori navode da kvalitetan profesionalni odnos voditelja prema korisniku intervencije značajno pridonosi učinkovitosti i djelotvornosti intervencije, što potkrepljuju rezultatima jedne meta-analize kojom je utvrđeno da kvaliteta tog odnosa ima značajniju ulogu u rezultatima intervencije no specifičnosti same intervencije (kao što su primijenjene tehnike i metode rada i drugo).

Sva novija literatura, a naročito ona koja zagovara probaciju, poziva voditelje na pozitivan, suradnički odnos s počiniteljima kaznenih djela (Clark, 2006, prema Walters i sur., 2007). S time se slaže i Livers (2009) tvrdeći da se učinkovitost probacijskih intervencija može povećati ako maloljetnik razvije povjerljiv odnos s osobljem koje je primarno odgovorno za provođenje odgojne mjere, a posebice sa samim voditeljem.

U krajnjem, voditelj bi trebao promišljeno i aktivno djelovati kako bi poticao pozitivnu percepciju svoje: iskrenosti, poštenja, pravednosti, brižnosti, odgovornosti, te sposobnosti usklađenog zajedničkog djelovanja s korisnicima, njihovim roditeljima i timom stručnjaka. Žižak (2010).

Temeljem rezultata dobivenih provjerom prve, druge i treće hipoteze o realizaciji odgojne mjere PNNOSZ u odnosu na komunikaciju uspostavljenu unutar procesa i primjene pedagoških sredstava, shematski ćemo prikazati socijalnopedagoške i komunikacijske elemente procijenjene od voditelja i maloljetnika (slika 4).

Slika 4: Shematski prikaz ključnih rezultata dobivenih provjerom prve, druge i treće hipoteze

HIPOTEZA	KONSTRUKT	VODITELJI MJERE	MALOLJETNICI
H1	opća procjena korisnosti odgojne mjere	i voditelji mjere i maloljetnici procjenjuju ovu odgojnu mjeru uglavnom korisnom za mlade koji imaju probleme u ponašanju	
	procjena odgojne mjere za specifičnog maloljetnika	i voditelji mjere i maloljetnici se slažu u procjeni korisnosti odgojne mjere za specifičnog maloljetnika, kao i u procjeni ponašanja maloljetnika i roditelja, te odnosa koji međusobno imaju	
H2	procjena pedagoških sredstava	procjenjuju veću učestalost svih poželjnih pedagoških postupaka u odnosu na to kako ih procjenjuju maloljetnici	
H3	procjena komunikacije	u odnosu na percepciju maloljetnika, procjenjuju svoju komunikaciju kao više neposrednu, blisku, zainteresiranu, smirenu i ravnopravnu	u odnosu na percepciju voditelja, procjenjuju njihovu komunikaciju više formalnom

Svakako je bitno naglasiti značaj individualnog programa kao formalnog okvira za praktičan rad. Dobar formalni okvir služi voditelju mjere kao vodič za rad, koji im može služiti da odrede smjer i proces djelovanja, a samim tim olakšava evaluaciju provedene intervencije. Značaj primjene individualnog programa rada s maloljetnikom istakli su i drugi autori (Žunić-Pavlović, 2003; Ricijaš, 2005) ističući da mjera mora biti strogo individualizirana kako bi se postigla njena svrha. Neophodno je prepoznati i utvrditi specifične elemente usmjerene na čimbenike koji uzrokuju i održavaju delinkventno ponašanje. Navedeni specifični elementi moraju biti detaljno planirani, a ne prepušteni slučaju i rutini.

7.2. Predviđanje pozitivne percepcije odgojne mjere od strane voditelja mjere i maloljetnika

Drugi cilj ovog istraživanja bio je utvrditi doprinos mjerenih obilježja u objašnjavanju pozitivnije procjene odgojne mjere kod voditelja mjere i maloljetnika.

U općenitoj procjeni odgojne mjere postoje značajne razlike u percepciji obilježja provođenja odgojne mjere između voditelja i maloljetnika. Pored obilježja rizičnosti maloljetnika za koje se pokazalo da je značajan prediktor u procjeni odgojne mjere, značajnim prediktorima pokazali su se i obilježja kvalitete komunikacije i primijenjenih pedagoških sredstava. S tim što postoje razlike između voditelja mjere i maloljetnika u percipiranju ovih obilježja kao značajnih prediktora. Razlike su najveće u primjeni postupaka participativnog i transparentnog pristupa na način da maloljetnici ne percipiraju da ih se u dovoljnoj mjeri potiče da sami iznesu područja na kojima žele raditi, a maloljetnicima je jako bitna komponenta pohvala i poticaj. Također, smatraju da im voditelji mjere ne objašnjavaju u dovoljnoj mjeri razloge zadataka koje im zadaju.

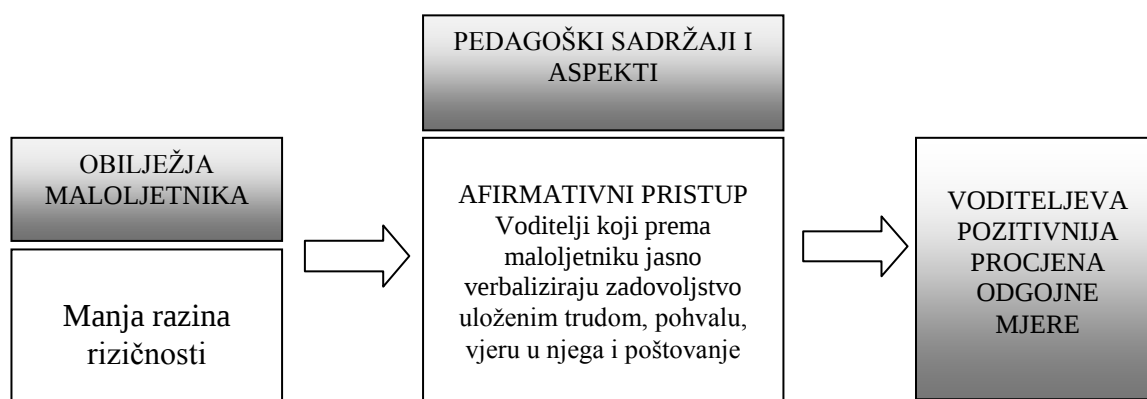
Rezultati su pokazali kako mjera rizičnosti, odnosno činjenica da maloljetnik nije ranije evidentiran kao počinitelj kaznenih djela je najbolji prediktor pozitivne procjene odgojne mjere i od strane voditelja odgojne mjere i maloljetnika. Jedan od najznačajnijih prediktora ozbiljnosti delinkventnog ponašanja i vjerojatnosti budućeg recidivizma je ranija sankcioniranost. Ovakav rezultat je u skladu i s drugim istraživanjima koja također naglašavaju rizičnost maloljetnika kao najznačajniji prediktor budućeg delinkventnog ponašanja maloljetnika (Hoge, 2001, Andrews i Bonta, 2006, Howell, 2009). Recidivizam pripada među najvažnije i najaktualnije probleme svih znanosti i stručnjaka koji se bave kriminalitetom. Andrews i Bonta (2006) navode da je onaj tko počini novo kazneno djelo nakon prethodnog sankcioniranja u većem riziku za daljnji recidivizam. Sve studije o antisocijalnom ponašanju pokazuju da su i osobni i obiteljski rizični čimbenici više naglašeni kod recidivista, te da recidivisti predstavljaju posebno zahtjevnu skupinu počinitelja za tretmanske intervencije (Rutter, Giller i Hagell, 1998).

Prema postojećim službenim podacima, recidivisti čine oko 10% osuđenih maloljetnih počinitelja kaznenih djela u Federaciji Bosni i Hercegovini (Statistički godišnjak/ljetopis FBiH, 2010). Samo sporadično, a diktirano nepostojanjem posebnih programa rehabilitacije i reintegracije, ovi se maloljetnici upućuju na posebne tretmane unutar provođenja postojećih mjera pojačanog nadzora.

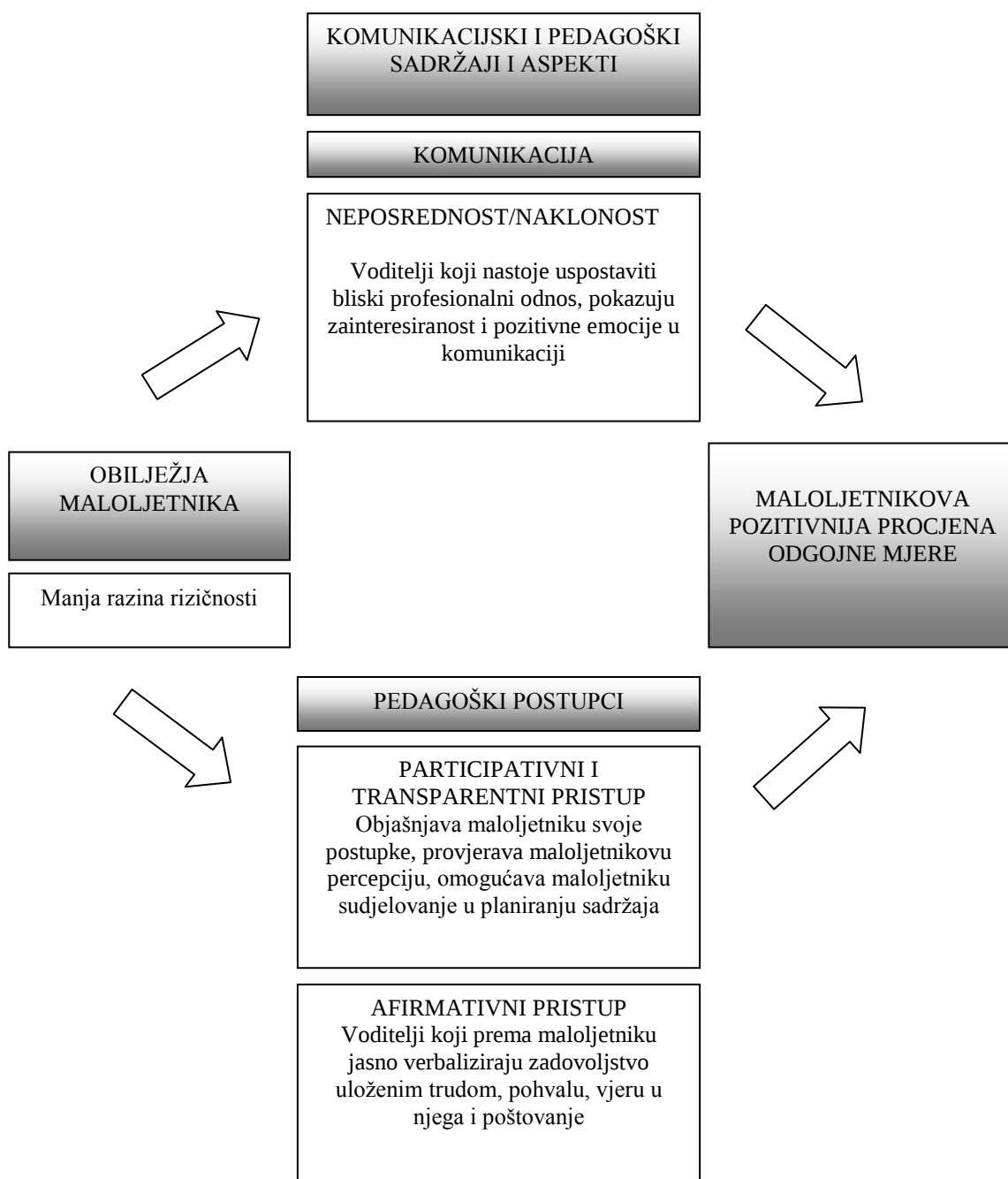
Također su bolji obiteljski odnosi, odnosno manja razina poremećenosti odnosa u obitelji, povezani s boljom procjenom odgojne mjere. Ostaje upitno da li je ova mjera dobro odabrana za maloljetnike koji su već ranije bili evidentirani, a kojih smo u našem uzorku imali značajan broj (39 maloljetnika), što bi svakako trebalo razmotriti nekim drugim znanstveno-istraživačkim radom.

Prilikom procjene odgojne mjere od strane voditelja aspekti komunikacije ne predviđaju značajno pozitivniju procjenu odgojne mjere, što znači da voditelji svoju komunikaciju procjenjuju istovjetnom prema svim maloljetnicima. To nije slučaj kada maloljetnici procjenjuju komunikaciju, naprotiv, oni pozitivnije procjenjuju odgojnu mjeru ukoliko osjećaju neposrednost i naklonost voditelja mjere i ako voditelji više koriste participativan pristup, zapravo ako ih se uvažava i prihvaća kao aktivne sudionike procesa. Zbog boljeg uvida, shematski ćemo prikazati socijalnopedagoške i komunikacijske aspekte koji pridonose pozitivnoj procjeni odgojne mjere iz perspektive voditelja mjere (slika 5) i perspektive maloljetnika (slika 6)

Slika 5: Shematski prikaz aspekata koji pridonose pozitivnoj procjeni odgojne mjere iz perspektive voditelja odgojne mjere

Slika 6: Shematski prikaz aspekata koji pridonose pozitivnoj procjeni odgojne mjere iz perspektive maloljetnika

Kroz ova dva shematska prikaza možemo jasno vidjeti dinamiku odnosa između voditelja odgojne mjere i maloljetnika. Uočljive su razlike u pedagoškim i komunikacijskim aspektima odgojne mjere iz perspektive voditelja i maloljetnika. I kod voditelja i kod maloljetnika je manja razina rizičnosti prediktor pozitivne procjene mjere, ali se razlikuju s obzirom na socijalnopedagoške i komunikacijske aspekte i komunikaciju gdje maloljetnici procjenjuju svoje voditelje više neposrednim, na način da komuniciraju s jakim interesom za maloljetnikov život, da nastoje uspostaviti s njim jedan bliski ali profesionalni odnos, da

pokazuju zainteresiranost i pozitivne emocije u komunikaciji, a što se tiče samih pedagoških postupaka oni uključuju participativni i transparentni pristup koji osigurava objašnjavanje svojih postupaka maloljetniku, provjeravanje njegove percepcije i davanje mogućnosti maloljetniku da sudjeluje u planiranju sadržaja. Uz to, to su oni voditelji koje maloljetnici procjenjuju isto takvima da s njima komuniciraju s poštovanjem i da maloljetnici primjećuju da oni verbaliziraju zadovoljstvo uložnim trudom, da ga hvale i pokazuju vjeru u njega. Ovakve komunikacijske aspekte, osim primjene afirmativnog pristupa nisu percipirali voditelji mjere kao značajne prediktore pozitivne procjene odgojne mjere.

Ako se uzme u obzir da je intervencije potrebno usmjeriti prema perspektivi samih korisnika (u pogledu njihovih prava i potreba), kao što to navode Žižak, Nikolić i Koller-Trbović (2001) od preorijentacije s pretežito negativne percepcije korisnika od strane stručnjaka, k većoj orijentaciji prema korisnikovim očuvanim prednostima, otpornostima i očekivanjima, onda je podatak da maloljetnici procjenjuju aspekte komunikacije značajanim prediktorom u procjeni odgojne mjere, veoma koristan.

Promatrajući sumarno rezultate koje smo dobili od strane voditelja odgojne mjere i maloljetnika, a posebno ako se osvrnemo na one maloljetnike koji imaju lošiju percepciju mjere čini se da intervencija nije u dovoljnoj mjeri usklađena s potrebama korisnika.

U socijalnoj pedagogiji potrebu uvažavanja korisničke perspektive prilikom planiranja, provedbe i evaluacije intervencija nije potrebno dodatno obrazlagati. Da je tome tako, među ostalim, potvrđuju mnogi dokumenti koji uređuju sustav interveniranja u odgoj djece i mladih u kojima je naglašena važnost korisničke perspektive u svim fazama procesa vezanih uz djecu i mlade osobe. Važnost mišljenja korisnika u vrednovanju sustava intervencija još je uvijek nedovoljno afirmirana, što je vjerojatno posljedica okolnosti da se taj dio populacije u javnosti rijetko doživljava kao važna skupina korisnika čija bi se očekivanja u planiranju, razvoju i provedbi učinkovitih intervencija trebala uzeti u obzir (Kolind, 2007, prema Bouillet, 2011). I danas stručnjaci i profesionalci odlučuju o tome što je dobro za djecu/mlade osobe ne provjeravajući pritom što oni o tome misle, što potvrđuju i neka istraživanja provedena u Hrvatskoj (Koller-Trbović i Žižak, 2005). Ipak, glas korisnika socijalnopedagoških intervencija, ima najmanje tri važne funkcije (Uzelac i Bouillet, 2007). Prva se odnosi na mogućnost korištenja njihove perspektive u evaluacijskim istraživanjima koja se provode putem standardiziranih mjernih instrumenata, druga na mogućnost stjecanja uvida u kvalitetu intervencija koja stručnjacima i istraživačima unaprijed često nije poznata, a treća na izravan doprinos kvaliteti same intervencije jer omogućavanje sudjelovanja u donošenju odluka,

razmjena i uvažavanje mišljenja korisnika znatno pridonosi kvaliteti socijalnopedagoškog procesa.

Iako voditelji mjere više primjenjuju afirmativna pedagoška sredstva prema maloljetnicima za koje smatraju da je mjera dobro odabrana i uspješna, svakako bi trebali promijeniti svoja shvaćanja o značaju komunikacije u intervenciji prema svim maloljetnicima. Sumirajući rezultate koje smo dobili od voditelja mjere i maloljetnika u svrhu učinkovitosti mjere možemo zaključiti da bi voditelj svoje komunikacijske vještine trebao prilagođavati u skladu s potrebama konkretnog maloljetnika. Voditelj odgojne mjere ne bi smio svoju komunikaciju „staviti u jedan format“ i rutinski komunicirati, nego bi je trebao promatrati kao potencijal i značajan aspekt u provedbi mjere.

Međutim, Žižak (2010) upozorava da potpuno uvažavanje djece i mladih i njihovih potreba, kao korisnika intervencija, zahtijeva značajnije prilagođavanje načina postupanja nego sadržaja postupanja što stručnjake nerijetko dovodi u pitanje dvojbe i teškoće. Posebice u radu s maloljetnicima koji iskazuju delinkventno ponašanje, stručnjak se sreće s neuvažavanjem autoriteta i osobnosti stručnjaka od strane maloljetnika. U takvim je situacijama teško zadržati i održati uvažavanje i poštovanje prema maloljetniku.

Ako uzmemo u obzir i rezultate drugih istraživanja koja govore da sudionici interevencija prilikom procjene intervencije u smislu očekivanja, potreba i interesa imaju različite poglede (Pennington, 2001), što je sukladno našim rezultatima i očekivanjima ovog istraživanja. Ali isto tako moramo naglasiti da dobre rezultate u radu postižu voditelji koji poštuju principe učinkovitih intervencija (princip rizika, potreba i responsivnosti), održavaju terapijski integritet, uz razvijenu senzibilnost za individualnost svakog korisnika (Gendreau, 1996). Maloljetnom počinitelju kaznenog djela potrebna je podrška od strane voditelja koju mogu dobiti kroz toplu i podržavajuću komunikaciju.

Važno je napomenuti kako se u zadnja dva desetljeća uz etičke standarde pojedinih struka uključenih u rad s djecom i mladima ponajviše značaj pridaje vrijednosnom okviru usklađivanja intervencija s potrebama korisnika. U znanstveno teorijskom pristupu do izražaja dolazi veza između znanstveno utemeljenog načina procjene intervencijskih potreba korisnika i znanstveno utemeljene procjene učinkovitosti i primjerenosti intervencija (Jenson, 2005, prema Žižak, 2010). A da bi voditelji mogli učinkovito djelovati neophodno je da posjeduju profesionalna obilježja i kompetencije kao što su: osobine, sposobnosti, znanja i vještine.

Kompetencije ovise o kontekstu, odnosno o okolini i situaciji ovisi koje će kompetencije ili elementi kompetencija pojedincu biti potrebni te na koji će ih način upotrijebiti za uspješno obavljanje zadatka (Kaslow, 2004, prema Dodig i Ricijaš, 2011).

Istraživanje koje su proveli Dodig i Ricijaš (2011) pokazuje koje su to temeljne kompetencije potrebne i važne socijalnim pedagozima za njihovo uspješno obavljanje posla, a također su kroz samoprocijenjenu kompetentnosti socijalnih pedagoga istražili u kojim se područjima i koliko socijalni pedagozi osjećaju najkompetentnijima, odnosno, koja su to znanja i vještine za koje smatraju da su odlično ovladali, a za koja smatraju da još dodatno trebaju razvijati. Rezultati su pokazali kako su svim socijalnim pedagozima najvažnija znanja o poremećajima u ponašanju koja obuhvaćaju etiologiju, fenomenologiju, prevenciju, dijagnostiku, tretman i slično, kao i vještine procjenjivanja te individualnog i grupnog rada. Potom slijede znanja iz kriminologije i penologije, interdisciplinarna znanja o ponašanju te znanja o školstvu i pedagogiji. Prilikom samoprocjene, socijalni pedagozi se smatraju najkompetentnijima iz ovih znanja, te vještinama grupnog i individualnog rada. Međutim svjesni su da postoji prostor za dodatno i kontinuirano usavršavanje, praćenje aktualnosti i novih spoznaja u ovom području.

I rezultati našeg istraživanja upućuju na potrebu propitivanja prakse provođenja odgojne mjere PNNOSZ i to ponajviše koncepcije rada. Jedno od gorućih pitanja prakse provođenja intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela je educiranost osoblja. Voditelji bi trebali biti educirani o mogućim konceptima učinkovitih intervencija, te bi trebalo jačati njihova znanja u primjeni pedagoških postupaka i komunikacijskih vještina.

Osjetljivost za rad utemeljen na elementima participativnog i transparentnog pristupa, postupaka afirmativnog pristupa i postupaka razvijanja uvida i preuzimanja odgovornosti, zadatak je voditelja mjere čije kompetencije treba jačati kroz organiziranu i kontinuiranu edukaciju.

* * *

Analiza obilježja provođenja odgojne mjere PNNOSZ navodi nas na promišljanje o potrebi uvođenja standarda u provedbu intervencije u cilju osiguranja kvalitete.

Standardi bi trebali sadržavati specifične opise aspekata mjere koji bi pomogli voditelju odgojne mjere i svim drugim stručnjacima uključenima u ovaj proces na koji način će provoditi mjeru. Uvođenje ovakvih standarda pridonijelo bi razvoju kvalitete prakse, što bi podrazumijevalo i evaluaciju intervencije.

Ovo istraživanje je jedan od koraka sagledavanja komunikacijskih i pedagoških sadržaja i aspekata, kao pokazatelja, koji bi mogli pridonijeti pozitivnijoj procjeni odgojne mjere.

8. ISTRAŽIVAČKA OGRANIČENJA I DALJNJE SMJERNICE

Ovo istraživanje opterećeno je uobičajenim istraživačkim ograničenjima u području socijalne pedagogije i maloljetničke delinkvencije. Kao sva istraživanja u društvenim znanostima, potrebno je razumjeti kontekst u kojem je istraživanje provedeno, koje predvidive i nepredvidive okolnosti su mogle utjecati na rezultate, te što proizlazi kao logičan slijed razmišljanja za buduća istraživanja.

Kao prvo istraživačko ograničenje mogli bismo navesti činjenicu da se radi o transverzalnom korelacijskom nacrtu koji ima svoje prednosti, ali i nedostatke. S obzirom da je ovo istraživanje provedeno u jednoj vremenskoj točki, ono odgovara vrsti transverzalnog korelacijskog nacrtu te oslikava perspektivu sudionika u trenutku mjerenja. Istraživanja koja su longitudinalna, u nekoliko vremenskih točaka, omogućavaju donošenje zaključaka uzročno-posljedične prirode, dok ovdje možemo govoriti samo o korelatima, odnosno povezanosti između pojedinih varijabli. Kako je istraživanje odgojne mjere proces koji traje, te se radi o procesu dinamičkog karaktera, koji se mijenja tijekom vremena, svakako bi bilo korisno istražiti taj proces. Međutim, takva su istraživanja dugotrajna, izuzetno složena i skupa, te premašuju mogućnosti ovog rada. Ali svakako predstavljaju potencijal za neke buduće znanstveno-istraživačke projekte.

Nadalje, priroda ovog posla je takva da jedan voditelj radi s više maloljetnika. Istraživačko ograničenje u tom smislu treba sagledavati s obzirom na to da voditelji mjere imaju svoj osobni stil rada i viđenja, koji je nezavisan od osobina maloljetnika. To je onaj dio zajedničke varijance svih maloljetnika koji imaju istog voditelja, odnosno rezultata istog voditelja u odnosu na njegove procjene rada s maloljetnikom. S obzirom na realitet prakse, nije bilo moguće izbjeći ovu situaciju, međutim potrebno je biti svjestan te činjenice, koja zasigurno utječe na dobivene rezultate.

Istraživanja koja ispituju ponašanja osoba koja su rizična i/ili delinkventna uvijek imaju veću mogućnost za davanjem socijalno poželjnih odgovora. U ovom istraživanju koristili smo tehnike kojima smo nastojali u najvećoj mjeri smanjiti te efekte. Tako je istraživanje bilo u potpunosti anonimno, provodilo se grupno uz kodiranje upitnika i davanja maloljetnicima jasnih uputa o diskreciji i povjerljivosti njihovih odgovora. S druge pak strane, voditelji mjere govorili su o svojem radu i svojem pristupu, što je također potencijal za davanje socijalno poželjnih odgovora. Iako se tijekom provedbe istraživanja ovom području posvetila značajna pozornost, potrebno je biti svjestan takvih mogućih utjecaja.

I kao posljednje područje potencijalnih poteškoća osvrnut ćemo se na strukturu anketnog upitnika. Populacija maloljetnih delinkvenata je vrlo često okarakterizirana brojnim poteškoćama u području kognitivnog funkcioniranja, kao i odgojno-obrazovne zapuštenosti. Zbog toga anketni upitnici za njih trebaju biti primjereno dugi i jezično usklađeni, te su stoga maloljetnici u ovom istraživanju ispunjavali samo tri upitnika, što predstavlja opseg pitanja koji može zadržati njihovu pozornost. Međutim, kao i u drugim istraživanjima u ovom području, realna je mogućnost da neke tvrdnje maloljetnici nisu razumjeli, a da nisu pitali za njihovo značenje, kao i mogućnost da nisu dovoljno pažljivo pristupili čitanju značenja pojedinih čestica, a time i davanja svojih odgovora. Prilikom prikupljanja podataka zamijetili smo kako su dva maloljetnika nepravilno ispunjavala upitnik, te su oni bili izostavljeni iz obrada podataka (čime smo neposredno mogli utjecati na ispravnost rezultata).

Kvalitetan uzorak maloljetnika, a u ovom slučaju je zastupljeno 98,04% populacije maloljetnika koji izvršavaju ovu mjeru dulje od 3. mjeseca, predstavlja element ovog istraživanja koji ipak omogućava generalizaciju zaključaka. Zapravo možemo zaključiti da je istraživanje provedeno na cjelokupnoj populaciji u četiri kantona Federacije Bosne i Hercegovine. Prava je rijetkost u ovakvim istraživanjima obuhvatiti cijelu populaciju, u čemu se ogleda potencijalna vrijednost ovog rada i upravo je njegova snaga u tome da svi doneseni zaključci vrijede za populaciju maloljetnika s ovom odgojnom mjerom.

Daljnjim smjernicama mogli bismo definirati kreativne izazove koji su proizašli iz ovog istraživanja, odnosno ovog rada. Tako na primjer, iz dobivenih rezultata otvorila se potreba za ispitivanjem motivacije maloljetnika za promjenom, kao i vještinama voditelja mjere da utječu na motivaciju kod korisnika. Naime, pitanje je ne vide li zaista maloljetnici postupke svojih voditelja (nisu ih svjesni) ili je možda opća nezainteresiranost za rad i promjenu vlastitog ponašanja podloga takvim rezultatima. Ukoliko bismo u budućim istraživanjima kontrolirali efekt motivacije, mogli bismo dobiti odgovor na ovo pitanje. Također se otvorila potreba za longitudinalnim istraživanjem koje bi mjerilo razvoj odnosa između voditelja mjere i maloljetnika, kao i procese koji se između njih događaju. U tu svrhu bilo bi poželjno kombinirati kvantitativne podatke s kvalitativnim koji bi se dobili polustrukturiranim intervjuima. Na taj način mogli bismo detaljnije i dubinski razumjeti perspektivu obje uključene strane. I za kraj, ne smijemo zaboraviti potrebu za uključivanjem roditelja u ovakva istraživanja – pogotovo kada maloljetnici žive s roditeljima. Roditelji, kao što s jedne strane imaju etiološki utjecaj u razvoju problematičnog ponašanja mladih, s druge pak strane predstavljaju značajan tretmanski potencijal koji je potrebno aktivno uključiti u provođenje

odgojne mjere. Stoga je istraživanje, u kojem bi oni bili jedni od sudionika istraživanja, svakako smjernica za daljnje znanstveno bavljenje ovom temom.

9. OČEKIVANI ZNANSTVENI I PRAKTIČNI DOPRINOS ISTRAŽIVANJA

Znanstveni doprinos ovog istraživanja je u rasvjetljenju nekih aspekata sustava interveniranja namijenjenih maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, kako sa zakonskog, tako i s teorijskog i znanstvenog aspekta. Konkretno, razmotren je socijalnopedagoški sadržaj odgojne mjere Pojačan nadzor nadležnog organa socijalne zaštite (PNNOSZ), kao i racionala za primjenu teorije posredovanog iskustva učenja u socijalnopedagoškim intervencijama.

U istraživanju je posebno analizirana komunikacija između voditelja odgojne mjere PNNOSZ i maloljetnika prema kojem se mjera provodi, te se istaknula interakcija između maloljetnika i voditelja mjere kao čimbenika koji, uz usklađenost mjere s potrebama korisnika, značajno određuje socijalnopedagoške aspekte mjere. Dobiven je uvid u doprinos međuljudskog odnosa između voditelja mjere i maloljetnika, potreba maloljetnika i potrebnog stila komuniciranja za socijalnopedagoške aspekte PNNOSZ-a, kao primjera društvene intervencije koja se provodi prema maloljetnicima.

Eventualno trebalo bi razmotriti mogućnost uključivanja roditelja u nekim budućim istraživanjima, jer su i oni svakako vrijedan izvor informacija. U ovom istraživanju podatke o roditeljima smo dobili od voditelja odgojne mjere, što svakako treba uzeti s dozom opreza jer se radi o voditeljevim percepcijama, a bilo bi interesantno doznati kako provođenje ove odgojne mjere percipiraju roditelji maloljetnika, koji su obvezni sudionici procesa.

Osim toga, u komunikaciji s voditeljima tijekom izrade disertacije, imali smo prilike uvjeriti se u postojanje interesa za daljnje stručno usavršavanje, razmjenu iskustva, kao i spremnost za sudjelovanje u istraživačkom radu, što je potencijal koji bi svakako trebalo iskoristiti. U praksi provođenja odgojne mjere PNNOSZ u BiH ne postoje edukacije ili seminari posvećeni primjeni ove mere, niti postoji priručnik ili bilo kakav vodič za rad koji bi trebao biti jedinstven za sve službe na teritoriji BiH, što otvara nova problemska područja koja bi trebalo istražiti u svrhu poboljšanja situacije u ovom području.

Praktični doprinos istraživanja je usmjeren na unaprijeđivanje kvalitete sustava intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, osobito u kontekstu teorijske utemeljenosti intervencija i empirijske provjere primjerenosti teorije posredovanog iskustva učenja u procjeni intervencije. Ovo istraživanje može poslužiti kao polazna osnova za standardizaciju provođenja odgojne mjere PNNOSZ, koja je neophodna ako se promišlja o podizanju razine kvalitete interveniranja prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela.

Radi se o razmjerno rijetkoj temi istraživanja (osobito u Bosni i Hercegovini). Kako je svrha intervencija usmjerenih zaštititi djece i mladih u suvremenim društvima uvijek usmjerena

na dobrobit korisnika, dobiveni rezultati nisu limitirani na područje u kojem je istraživanje provedeno, već pridonosi bogaćenju socijalnopedagoških spoznaja uopće. Kao posebna inovativnost rada ističe se primjena teorije posredovanog iskustva učenja u socijalnopedagoškim intervencijama.

10. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Temeljni ciljevi ovog istraživanja bili su (1) opisati socijalnopedagoška obilježja odgojne mjere PNNOSZ iz perspektive voditelja mjere i maloljetnika kroz procjenu odgojne mjere, procjenu primjene pedagoških sredstava i kvalitete komunikacije, te (2) utvrditi doprinos mjerenih obilježja u objašnjavanju pozitivnije procjene odgojne mjere kod voditelja mjere i maloljetnika.

10.1. Verifikacija hipoteza i odgovori na istraživačke probleme

Problem 1: Utvrditi kako voditelji mjere i maloljetnici procjenjuju odgojnu mjeru PNNOSZ, te postoje li razlike u njihovoj procjeni.

Hipoteza H1: Postoje razlike u procjeni odgojne mjere PNNOSZ između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere pozitivnijim procjenjuju elemente odgojne mjere.

Varijable: 18 čestica raspodijeljenih u 5 kategorija Upitnika procjene odgojne mjere

Metode: Deskriptivna statistika (aritmetičke sredine i frekvencije odgovora), t-test za nezavisne uzorke, diskriminacijska analiza

Sudionici: samoiskaz voditelja mjere i maloljetnika

Rezultati: Rezultati pokazuju da ne postoje značajne razlike u procjeni odgojne mjere između voditelja i maloljetnika, tj. daju slične procjene. Razlika u procjeni postoji samo na jednoj čestici Upitnika „Pokazujem maloljetniku da ga razumijem“ ($t=5,501$; $p<,001$) na način da voditelji mjere ($M=3,75$) u većoj mjeri procjenjuju svoje ponašanje takvim u odnosu na maloljetnike ($M=3,23$). Diskriminacijskom analizom dobivena je jedna diskriminativna funkcija, međutim koja nije statistički značajna ($p>,050$). Iako je njezina vrijednost $p=,064$, što je na granici značajnosti, i ponekad se u društvenim istraživanjima na manjim uzorcima koriste veći stupnjevi rizika, s obzirom na rezultate t-testa koji pokazuje nepostojanje razlika na česticama upitnika, sigurnije je zaključiti kako ne postoje značajne razlike u procjeni odgojne mjere između voditelja mjere i maloljetnike.

S obzirom na dobivene rezultate **ne možemo prihvatiti prvu hipotezu.**

* * *

Problem 2: Utvrditi primjenu pedagoških sredstava tijekom izvršavanja PNNOSZ, te istražiti postoje li razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika.

Hipoteza H2: Postoje razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere procjenjuju veću zastupljenost pojedinih pedagoških sredstava.

Varijable: 17 čestica raspodijeljenih u 3 faktora Upitnika procjene pedagoških sredstava

Metode: Deskriptivna statistika (aritmetičke sredine i frekvencije odgovora), t-test za nezavisne uzorke, diskriminacijska analiza

Sudionici: samoiskaz voditelja mjere i maloljetnika

Rezultati: Nakon provedene diskriminacijske analize na faktorima, dobiveni su rezultati koji pokazuju da su razlike u procjeni primjene pedagoških sredstava između voditelja mjere i maloljetnika na svim česticama značajne. Razlike postoje na način da voditelji mjere postižu veće rezultate od maloljetnika, a to znači da na svakom pojedinom području voditelji mjere procjenjuju da više primjenjuju određena pedagoška sredstva nego što ih maloljetnici percipiraju. Diskriminativni koeficijenti i korelacije su visoki i značajni na sva tri faktora, što znači da u svim područjima postoje značajne razlike.

S obzirom na dobivene rezultate **možemo prihvatiti drugu hipotezu**, odnosno možemo zaključiti kako voditelji mjere u svim područjima primjene pedagoških sredstava, u odnosu na maloljetnike, značajno više procjenjuju da koriste pojedina sredstva.

* * *

Problem 3: Utvrditi kako voditelji mjere i maloljetnici procjenjuju kvalitetu međusobne komunikacije, te postoje li razlike u njihovoj procjeni.

Hipoteza H3: Postoje razlike u procjeni kvalitete komunikacije između voditelja mjere i maloljetnika na način da voditelji mjere pozitivnijim procjenjuju kvalitetu komunikacije.

Varijable: 40 čestica raspodijeljenih u 8 dimenzija Upitnika komunikacije u međuljudskim odnosima

Metode: Deskriptivna statistika (aritmetičke sredine i frekvencije odgovora), t-test za nezavisne uzorke, diskriminacijska analiza

Sudionici: samoiskaz voditelja mjere i maloljetnika

Rezultati: Diskriminacijskom analizom na dimenzijama Upitnika smo provjeravali postoje li značajne razlike u procjeni kvalitete komunikacije između voditelja mjere i maloljetnika. Dobivena je jedna statistički značajna diskriminacijska funkcija (Wilksova lambda=,757; $p < ,001$), a rezultati su pokazali da voditelji mjere, u odnosu na maloljetnike, svoju komunikaciju procjenjuju na način da pokazuju više zainteresiranosti (-,818), smirenosti (-,659), neposrednosti (-,554), sličnosti (-,478), ali i jednakosti (-,448). Maloljetnike možemo razlikovati na način da procjenjuju voditelje mjere značajno više formalnima (.507), nego što voditelji procjenjuju sami sebe.

S obzirom na navedeno, **možemo prihvatiti treću hipotezu** u ovom istraživanju i potvrditi kako voditelji mjere pozitivnije procjenjuju kvalitetu svoje komunikacije.

* * *

Problem 4: Utvrditi doprinos sociodemografskih i kriminoloških varijabli, procjene intervencijskih aspekata odgojne mjere, komunikacije i rizičnosti maloljetnika na procjenu odgojne mjere (iz perspektive voditelja mjere).

Hipoteza H4: Povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, pozitivnija procjena primjene pedagoških sredstava i komunikacije, te manja razina rizičnosti maloljetnika povezani su s pozitivnijom procjenom odgojne mjere (iz perspektive voditelja mjere).

Varijable: Prediktorske varijable - Obilježja delinkventne aktivnosti maloljetnika; Obilježja poremećajnosti odnosa u obitelji; Rizičnost maloljetnika; Kvaliteta komunikacije; Primjena pedagoških sredstava. Kriterijska varijabla - prosječan rezultat procjene odgojne mjere

Metode: Hijerarhijska regresijska analiza

Sudionici: voditelji mjere (njihova procjena maloljetnika i samoprocjena)

Rezultati: Rezultati hijerarhijske regresijske analize su pokazali kako pozitivniju procjenu odgojne mjere iz perspektive voditelja možemo objasniti manjom razinom rizičnosti

maloljetnika, te kako veća primjena afirmativnih pedagoških sredstava ima značaj za pozitivniju procjenu mjere na način da voditelji mjere maloljetnike više pohvaljuju, uočavaju njihove pozitivne promjene i potiču ih na bolje ponašanje. Aspekti komunikacije ne predviđaju značajno pozitivniju procjenu odgojne mjere, od strane voditelja mjere.

S obzirom na dobivene rezultate **djelomično možemo prihvatiti četvrtu hipotezu**, jer se pokazalo da su povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, te njegova manja razina rizičnosti povezani s pozitivnijom procjenom odgojne mjere od strane voditelja mjere. Međutim, dimenzije komunikacije, kao i primjene pedagoških sredstava se, iz perspektive voditelja mjere, nisu pokazale značajnim prediktorima.

* * *

Problem 5: Utvrditi doprinos sociodemografskih i kriminoloških varijabli, procjene intervencijskih aspekata odgojne mjere, komunikacije i rizičnosti maloljetnika na procjenu odgojne mjere (iz perspektive maloljetnika).

Hipoteza H5: Povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, pozitivnija procjena primjene pedagoških sredstava i komunikacije, te manja razina rizičnosti maloljetnika povezani su s pozitivnijom procjenom odgojne mjere (iz perspektive maloljetnika / korisnika).

Varijable: Prediktorske varijable - Obilježja delinkventne aktivnosti maloljetnika; Obilježja poremećajnosti odnosa u obitelji; Rizičnost maloljetnika; Kvaliteta komunikacije; Primjena pedagoških sredstava. Kriterijska varijabla - prosječan rezultat procjene odgojne mjere

Metode: Hijerarhijska regresijska analiza

Sudionici: voditeljeva procjena maloljetnika, te samoiskaz maloljetnika

Rezultati: Rezultati provedene hijerarhijske analize pokazuju kako je činjenica da maloljetnik nije recidivirao prediktor pozitivnije procjene odgojne mjere. Maloljetnikova procjena neposrednosti voditelja u komunikaciji značajan je prediktor u procjeni odgojne mjere. Vezano za intervencijski aspekt odgojne mjere, značajni prediktori za procjenu odgojne mjere su primjenjena pedagoška sredstava i to ukoliko se više primjenjuju postupci participativnog i transparentnog pristupa i afirmativnog pristupa, odnosno pohvala i poticaj.

Pored rizičnosti maloljetnika kao najznačajnijeg prediktora u procjeni odgojne mjere značajno pridonosi maloljetnikova percepcija komunikacije tijekom mjere. Maloljetnici koji su u nižoj razini rizika procjenjuju veću neposrednost i naklonost voditelja mjere, ovi maloljetnici procjenjuju također da voditelji više koriste participativni pristup i sveukupno na bolji način percipiraju odgojnu mjeru.

S obzirom na dobivene rezultate **možemo prihvatiti petu hipotezu**, i zaključiti da povoljnija sociodemografska i kriminološka obilježja maloljetnika, pozitivnija procjena intervencijskih aspekata odgojne mjere i komunikacije, te manja razina rizičnosti maloljetnika povezani su s kvalitetnijom procjenom odgojne mjere iz perspektive maloljetnika.

10.2. Zaključak

Pozitivno je da je opća procjena korisnosti i utjecaja odgojne mjere PNNOSZ na ponašanje maloljetnika i od strane voditelja mjere i maloljetnika procijenjena s visokim vrijednostima. I jedni i drugi vide mjeru kao korisnu i kao nešto što ima pozitivan učinak na život i razvoj maloljetnika. Područje rada s roditeljima je nešto što otvara prostor za poboljšanje kvalitete izvršavanja mjere, budući i maloljetnici i voditelji mjere govore o tome da se roditelji ne uključuju dovoljno u te aktivnosti.

Možemo zaključiti da postoje razlike između voditelja mjere i maloljetnika u procjeni odgojne mjere PNNOSZ u smislu očekivanja i potreba svakog od sudionika. U primjeni pedagoških sredstava, kao i dimenzijama komunikacije, postoje najveće razlike. S jedne strane, logično je i bilo očekivati da će voditelji mjere sebe procjenjivati s višim vrijednostima u ovom području jer se radi o samoprocjeni vlastitog ponašanja. Međutim, nije dobro da maloljetnici takvo njihovo ponašanje (koje je pozitivno u svojoj namjeri) ne primjećuju. Činjenica da ovdje postoje tako velike razlike ukazuje na zaključak da maloljetnici ne uočavaju njihove pohvale, poticaje, zainteresiranost, neposrednost i naklonjenosti u komunikaciji kao i nastojanje za uspostavljanjem povjerenja, već ih vide više formalnim.

Perspektiva maloljetnika ukazala je na značajnije korelate pozitivnije procjene ove odgojne mjere u odnosu na perspektivu voditelja. Ono što znamo iz rezultata jest da će maloljetnici koji su na manjoj razini rizika, te koji vide svoje voditelje više neposrednima i naklonjenima njima u komunikaciji, bolje procjenjivati ovu mjeru, kao i kada ih voditelji više uključuju i potiču na izražavanje vlastitog stava i mišljenja, odnosno kada ih hvale i potiču na bolje ponašanje, što su temeljni principi afirmativnog i participativnog pedagoškog pristupa.

Dokazane razlike su bile očekivane s obzirom na hijerarhijski odnos i različite uloge sudionika u intervencijskom procesu. Posebno otežavajuća činjenica, koja je vjerojatno imala veliki utjecaj u kreiranju odgovora je da su maloljetnici nedobrovoljni korisnici ove intervencije po samoj naravi njenog izricanja. Važno je da voditelji odgojne mjere prepoznaju otpore i potrebe maloljetnika, te da ih inkorporiraju unutar individualnog programa kao vodič za rad. Maloljetnike bi trebalo motivirati primjenom afirmativnih pedagoških postupaka, kako bi ga se uključilo kao aktivnog sudionika ovog procesa, koji bi prepoznao dobrobit intervencije. Pri tome bi se voditelj trebao oslanjati na teorijske koncepte koji su provjereni u učinkovitim intervencijama, a ovim istraživanjem možemo poručiti da se primjenom teorije posredovanog iskustva učenja može omogućiti okvir za razvoj socioemocionalne dimenzije kod maloljetnika.

Samo razvijanjem međusobnog povjerenja koje se iskazuje u tome koliko voditelj prihvaća maloljetnika onakvim kakav jeste te koliko to maloljetnik percipira, može se postići svrha mjere u smislu pozitivnih promjena.

Komunikacija koju voditelj mjere uspostavlja s maloljetnikom već pri prvom susretu, ako je motivirajuća i podržavajuća i bez previše formalnosti, temelj je za ostvariv i dobar ishod intervencije. Djelovanje iz ove perspektive dobra je uputa za rad s maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. Još jednom naglašavamo, da ovim ne niječemo procijenjeni rizik, nego, uz svo uvažavanje zakonskog okvira za izricanje ove sankcije i čimbenika koji su prouzročili delinkventno ponašanje, intervenciju usmjeravamo ka pozitivnim rješenjima istražujući resurse maloljetnika i njegovog okruženja.

S obzirom na sve dobivene rezultate, sagledavajući ih u cjelini, možemo samo potvrditi kako je ova mjera dobra i korisna za maloljetnike koji se nalaze na razini niskog do umjerenog rizika. Tada je sigurno lakše i jednostavnije uspostaviti dobar odnos te pravovremeno socijalnopedagoški utjecati, što i jest preduvjet za ostvarivanje ciljeva ove mjere.

Posebnu pozornost trebalo bi posvetiti educiranosti voditelja za primjenu kvalitetne komunikacije i pedagoških postupaka koje i maloljetnici procjenjuju značajnima za pozitivniju percepciju odgojne mjere što bi trebalo voditi boljem provođenju mjere, tj. mjera bi trebala imati veću korisnost.

LITERATURA

1. Ajduković, M. (2008). Rane intervencije i ostale intervencije u zajednici kao podrška roditeljima pod rizicima, (u) Ajduković, M., Radočaj, T. (ur) Pravo djeteta na život u obitelji, Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 57-75.
2. Akmažić, Z. (2001). Prikaz istraživanja kriminoloških osobitosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela nasilja i njihov utjecaj na odluku suda za mladež, Policijska i sigurnost, 10 (1-6), 62-83.
3. Alexander, M., Van Benschoten, S. (2008). The evolution of Supervision in the Federal Probation System, Federal probation, 72 (2), 15-21.
4. Andrews, D.A., Bonta, J. (2006). A Psychology of Criminal Conduct, Fourth Edition, LexisNexis Group.
5. Andrews, D. A., Bonta, J. D., and Hoge, R. D. (1990). Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology, Criminal Justice and Behavior, 17, 19-52.
6. Arambašić, L. (2005). Psihološko savjetovanje u području darovitosti, (u) Vlahović-Štetić, V. (ur.) Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi, Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 51-71.
7. Barton, W., Butts, J. (1990). Viable options: Intensive supervision programs for juvenile delinquents, Crime and Delinquency, 36 (2), 52-56.
8. Bašić, J. (2005). Prevencijska istraživanja i prevencijska praksa, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 41(1), 81-88.
9. Bašić, J., Žižak, A. (1992). Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajima u ponašanju, Zagreb: Zavod grada Zagreba za socijalni rad, Republički fond socijalne zaštite.

10. Bennett, D.S., Gibbons, T.A. (2000). Efficacy of child cognitive-behavioral interventions for antisocial behavior: A meta-analysis, *Child and family Behavior Therapy*, 22 (2),1-5.
11. Bijedić, M. (2010). Čimbenici učinkovitosti izvaninstitucionalnih intervencija usmjerenih djeci i mladima rizičnog ponašanja, *Odgojne znanosti*, 12 (1), 131-149.
12. Bouillet, D. (2011). Socijalnopedagoška praksa i potrebe korisnika (u) Poldrugač, Z., Bouillet, D., Ricijaš, N. (ur) *Socijalna pedagogija – znanost, profesija i praksa u Hrvatskoj*, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb: Printera Grupa, 129-150.
13. Bouillet, D., Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga.
14. Bouillet, D., Žižak, A. (2008). Standardi u radu s djecom i mladima s poremećajima u ponašanju djece te zasnivanje posvojenja bez pristanka roditelja, *Istraživanje iskustva iz prakse, Ljetopis socijalnog rada*, 15 (1), 21-48.
15. Burgoon, J. K., Hale, J. L. (1987). Validation and measurement of the fundamental themes of relational communication, *Communication Monographs*, 54, 19–41.
16. Carroll, A., Houghton, S., Durkin, K., Hattie, J.A. (2009). *Adolescent Reputations and Risk-Developmental Trajectories to Delinquency*, Indiana University, Bloomington, USA Springer Science Business Media, LLC .
17. Champion, D. J. (1990). *Probation and parole in the United States*, Columbus, Ohayo: Merrill.
18. Clark, M. D., Walters, S., Gingerich, R., Meltzer, M. (2006). Motivational Interviewing for Probation Officers: Tipping the Balance Toward Change, *Federal Probation*, 70 (1), 38-44.

19. Collins, G.L. (2001). Mediated and Collaborative Learning for students with learning disabilities: "This is about life, it's about the rules of life." A Dissertation The University of Tennessee, Knoxville.
20. Dodig, D., Ricijaš, N. (2011). Profesionalne kompetencije socijalnih pedagoga, (u) Poldrugač, Z., Bouillet, D., Ricijaš, N. (ur) Socijalna pedagogija – znanost, profesija i praksa u Hrvatskoj, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb: Printera Grupa, 151-209.
21. Đurek, V. (1989). Učestalost korištenja metoda i sredstava odgojnog rada u relacijama s karakteristikama odnosa voditelja odgojne mjere pojačana briga i nadzor i maloljetnika, Magistarski rad, Zagreb: Fakultet za defektologiju, Sveučilište u Zagrebu.
22. Etički kodeks socijalnih pedagoga (2005). Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih pedagoga.
23. Fabry, B.D., Reitz, A.L., Luster, W.C. (2002). Community treatment of extremely troublesome youth with dual mental health/mental retardation diagnoses: a data based case study, *Education & Treatment of Children*, 25 (3), 339-355. www.highbeam.com, 13. rujan 2010.
24. Farington, D.P. (2005). Childhood origins of Antisocial Behavior, *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 177-190.
25. Ferić, M. (2002). Obitelj kao čimbenik rizika i zaštite za razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladih, *Revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38 (1), 13- 24.
26. Ferić-Šlehan, M. (2006). Obitelj u prevenciji poremećaja u ponašanju djece i mladih: Istarska županija – zajednica usmjerena na obitelj, Doktorska disertacija, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
27. Feuerstein, R. (2000). Mediated Learning Experience, Instrumental Enrichment, and the Learning Propensity Assessment Device¹. *ICDL Clinical Practice Guidelines*, ICDL Press, 557-578.

28. Feuerstein, R., Klein, P. S. i Tannenbaum, A. J. (1994). Mediated Learnig Experience (MLE): Theoretical, Psychosocial and Learning Implications, Chesam House: Freund Publishing House.
29. Feuerstein, R., Feuerstein, R.S., Falik, L.H. (2010). Beyond smarter – Mediated Learning and the Brain Capacity for Change, New York and London: Teachers College Columbia University.
30. Flores, A., Russel, A.L., Latessa, E.J., Travis, L., Lawrence, F. (2005). Evidence of Professionalism of Quackery: Measuring Practicioner Awereness of Risk/Need Factors and Efective Treatment Strategies, Federal probation, www.highbeam.com, 15. prosinac 2010.
31. Gendreau, P. (1996). The principles of effective intervention with offenders. (u) A. T.Harland (ur) Choosing Correctional Options that Work, Thousand Oaks, CA: Sage, 117-130.
32. Gendreau, P., Cullen, F., Bonta, J. (1994). Intensive rehabilitation supervision: The next generation of community corrections programs, Federal probation, 58 (1), 72-78.
33. Glasser, W. (2000). Teorija izbora – nova psihologija osobne slobode, Zagreb: Alinea.
34. Gordon, D., Graves, K., Arbuthnot, J., Gustafson, K. (1995). The effect of functional family therapy for delinquents on adult criminal behavior, Criminal Justice and Behavior, 22, 60-73.
35. Graham, E.E. (1994). Relational Communication Scale, (u) Rubin, R.B., Palm Green, P., Sypher, H.E. (ur.) Communication Research Measures – A Sourcebook, New York: Guillford Press, 308-313.
36. Greenwood, P. (1996). Responding to Juvenile Crime: Lessons Learned, The Future of Children the Juvenile Court, 6 (3), 75-85.

37. Harrison, R., Bach-Harrison, L., Gisseman, R. (2003). Survey on Youth Risk and Protective Factors, Salt Lake County, Division of Youth Services.
38. Hawkins, J D., Catalano, F., Miller, J. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in early adulthood: Implications for substance abuse prevention, *Psychological Bulletin*, 112, 64–105.
39. Haywood, H. C., Tzuriel, D. (1992). *Interactive Assessment*, New York: Springer-Verlag.
40. Hoeve, M., Smeenk, W., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., Laan, P.H., Gerris, J.R.M., Dubas, J. (2006). Long – Term Effects of Parenting and Familly Characteristics on Delinquency of male Young Adults, (u) Blokland, A., Paul, N. (ur) *Developmental and Life Course Studies in Delinquency and Crime: Legal Publisher*, 209-227.
41. Hoge, R.D. (2001). *The Juvenile Offender-Theory, Research and Applications*. Boston-Dordrecht-London: Kluwer Academic Publisher.
42. Hoge, R.D., Guerra, N.G., Boxer, P. (2008). *Treating the Juvenile Offender*, New York-London: The Guilford Press.
43. Howell, J.C. (2009). *Juvenile delinquency – A Comprehensive Framework*, Los Angeles: Sage.
44. Isman, E.B., Tzuriel, D. (2008). The mediated learnig experience (MLE) in a three generational perspective, *British Journal of Developmental Psychology*, 26, 545-560.
45. Karić, N.(2008). *Socijalni rad i maloljetnička delinkvencija u zajednici*, Tuzla: Off-set.
46. Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik FBiH, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10.

47. Klein, P., Wider, S., Greenspan, S. (1987). A Theoretical Overview and Empirical Study of Mediated Learning Experience: Prediction of Preschool Performance from Mother infant Interaction Patterns, *Infant Mental Health Journal*, 8 (2), 110-128.
48. Klevens, J., Restrepo, O., Roca, J., Martinez, A. (2000). Comparison of Offenders With Early and Late Starting Antisocial Behavior in Columbia, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44 (2), 194-203.
49. Kobolt, A. (1997). Teorijske osnove socijalnopedagoških intervencija, *Kriminologija i socijalna integracija*, 5 (1-2), 8-26.
50. Kobolt, A. (1998). Teorijske osnove socijalno pedagoških intervencija – drugi dio, *Kriminologija i socijalna integracija*, 6 (1), 61-70.
51. Koller-Trbović, N. (1993). Relacija socioemocionalnog statusa predškolske djece i njihovih obiteljskih prilika, *Kriminologija i socijalna integracija*, 1 (1), 97-107.
52. Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Bašić, J. (2001). Određenje, prevencija i tretman poremećaja u ponašanju djece i mladih, *Dijete i društvo*, 3 (3), 319-340.
53. Koller-Trbović, N., Žižak, A. (2005). Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
54. Koller-Trbović, N., Nikolić, B., Dugandžić, N. (2009). Procjena čimbenika rizika kod djece i mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju u različitim intervencijskim sustavima: socio-ekološki model, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45 (2), 37-54.
55. Kozulin, A., Yaacov, R. (2000). Experience of mediated learning: The impact of Feuerstein's theory in education and psychology, New York: Pergamon an Imprint of Elsevier Science Ltd.

56. Križ, Đ. (1998). 1. Radionica: Novosti u maloljetničkim sankcijama i kriteriji za izbor novih sankcija, III. Radionice Zakona o sudovima za mladež, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 5 (1), 336-352.
57. Kurtz, D., Linnemann T. (2006). Improving Probation through Client Strengths: Evaluating Strength Based Treatments for at Risk Youth, *Western Criminology Review*, 7 (1), 9–19.
58. Kyrjacou, C. (2009). The five dimensions of social pedagogy within schools, *Pastoral Care in Education*, 27 (2), 101-108.
59. Latessa, E. J., Allen, H.E. (2003). *Corrections in the community-3-rd ed.*, Cincinnati: Anderson Publishing Co.
60. Lidz, C. (2002). Mediated Learning Experience (MLE) as a Basis for an Alternative Approach to Assessment, *School Psychology International*, 23 (68), 92-101.
61. Lipsey, M.W. (1992). The Effect of Treatment on Juvenile Delinquents: Results from Meta-Analysis, (u) Lösel, F., Bender, D., Bliesener, T. (ur) *Psychology and Law-International Perspectives*, Berlin, New York: de Gruyter, 131-143.
62. Lipsey, M.W. (2000). What do we learn from 400 research studies on the effectiveness of treatment with juvenile delinquents? (u) McGuire, J. *What works: Reducing reoffending*, Toronto: John Wiley & Sons.
63. Lipsey, M.W. Wilson, D. B., Cothorn, L. (2000). Lynn Effective Intervention for Serious Juvenile Offenders, *Juvenile Justice Bulletin*, 25 (91), 1-8.
64. Livers, M. L. (2009). Communication and coordination make the difference, *Juvenile Justice News, Corrections Today*, American Correctional Association, 71 (4), 252-264. www.highbeam.com, 29. ožujak 2011.
65. Lopez, V., Russel, M. (2008). Examining the predictors of juvenile probation officers rehabilitation orientation, *Journal of Criminal Justice*, 36, 381-388.

66. Magdol, L. (2001). Risk factors for adolescent academic achievement - outcome evaluation, *Aggression and Violent Behavior*, 5 (2), 159–175.
67. McGuire, J. (1996). *What works: Reducing reoffending*, Toronto: John Wiley & Sons.
68. Matthews, B. Hubbard, D. (2007). The Helping Alliance in Juvenile Probation: The Missing Element in the "What Works" Literature, *Mental Health Issues in the Criminal Justice System*, The Haworth Press , 105-122. <http://jor.haworthpress.com>.
69. Miković, M. (2004). *Maloljetnička delinkvencija i socijalni rad*, Sarajevo: Editio Civitas.
70. Mikšaj-Todorović, Lj. (1999). Obilježja ponašanja maloljetnih delinkvenata kao kriterij za izricanje odgojnih mjera, *Zbornik pravnog fakulteta, Sveučilišta u Rijeci*, 20 (1), 215-226.
71. Mikšaj-Todorović, Lj., Ricijaš, N., Singer, M. (2006). Razlike u obiteljskim prilikama maloljetnih delinkvenata, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13 (2), 1035-1050.
72. Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy, *Psychological Review*, Oaks, CA: Sage. 674-701.
73. Oman, R.F., Vesely, S.K., Aspy, C.B. (2005). Youth assets, aggression, and delinquency within the context of family structure, *American Journal of Health Behavior*, 29 (6), 557-68.
74. Palmer, T. (1992). *The re-emergence of correctional intervention*, Nowbury Park: Sage Publications.
75. Panzarella, R. (2002). Theory and practice of probation on bail in report of John Augustus, *Federal Probation*, 66 (3), 38-42.

76. Pennington, D.C. (2001). Osnove socijalne psihologije, Jastrebarsko: Naklada Slap.
77. Petak, O., Uzelac, S. (1984). Neki oblici socijalne zaštite i intervencije organa starateljstva: teorijsko-normativna analiza. Socijalna zaštita u SRH – razvoj, stanje, perspektive. Zagreb: savez SIZ-ova socijalne zaštite SRH, Jugoslovenska medicinska naklada, Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“ Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, republički zavod za socijalni rad SRH, republički komitet za zdravstvenu i socijalnu zaštitu SRH, 259-265.
78. Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C., Heptonstall, E., McQuail S., Simon, A., Wigfall, V. (2005). Pedagogy – a holistic, personal approach to work with children and young people across services, Briefing Paper, Thomas Coram Research Unit, www.ioe.ac.uk, 15. lipanj 2009.
79. Petrosino, A., Derzon, J., Lavenberg, J. (2009). The Role of Family in Crime and Delinquency: Evidence from Prior Quantitative Reviews, Southwest Journal of Criminal Justice, 6 (2), 108–132.
80. Poldrugač, Z. (2004). Fenomenologija delinkventnog ponašanja mladih, (u) Bašić, J., Koller-Trbović, N., Uzelac, S. (ur) Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
81. Ricijaš, N. (2005). Probacija za maloljetnike u Hrvatskoj: stanje i perspektive, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 41(1), 129-142.
82. Ricijaš, N. (2006). Kvaliteta odnosa između maloljetnika i voditelja mjere kao čimbenik uspješnosti odgojne mjere pojačana briga i nadzor, Nacrt doktorske disertacije, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
83. Ricijaš, N. (2009). Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih, Doktorska disertacija, Zagreb: Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

84. Roberts, C. (2000). Effective practice and service delivery. (u) McGuire, J. What works: Reducing reoffending, Toronto: John Wiley & Sons, 221-236.
85. Robins, M.S., Szapocznik, J. (2000). Brief Strategic Family Therapy, Juvenile Justice Bulletin, Washington, D.C: Department of Justice.
86. Rosić, V., Zloković, J. (2002). Prilozi obiteljskoj pedagogiji, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka: Grafrade Rijeka.
87. Roy, N., Wong, M. (2004). Maloljetničko pravosuđe-Savremeni koncepti rada sa djecom u sukobu sa zakonom, Save the children UK, Sarajevo: Jordan studio.
88. Ručević, S., Ajduković M., Šincek D. (2009). Razvoj Upitnika samoiskaza rizičnog i delikventnog ponašanja mladih (SRDP-2007), Kriminologija i socijalna integracija, 17 (1), 1-96.
89. Rutter, M, Giller, H, Hagell, A. (1998). Antisocial Behaviour by Young People, New York: Cambridge University Press.
90. Sambrano, S., Springer, F.J., Sale, E., Kasim, R., Hermann, J. (2005). Understanding Prevention Effectiveness in Real-World Settings: The National Cross-Site Evaluation of High Risk Youth Programs, The American Journal of Drug and Alcohol Abuse, 31 (1), 491–513.
91. Scholte, E. (1998). Psychosocial Risk Characteristics of Children in Welfare. Programmes in Holland, Childhood:A Global Journal of Child Research, 5 (2), 185-205.
92. Sexton, T., Alexander, J. (2000). Functional Family Therapy. Juvenile Justice Bulletin, Washington, D.C: Department of Justice, OJP, OJJDP.
93. Sieh, E. (1993). From Augustus to the progressives: A study of probation's formative years, Federal Probation, 57 (3), 67-72.

94. Singer, M, Mikšaj-Todorović, LJ. (1993). Delinkvencija mladih, Zagreb: Globus.
93. Singer, M. (1998). Kaznenopravna odgovornost i zaštita djece i mladeži, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
94. Standardna minimalna pravila UN za administraciju pravosudnog sistema za maloljetne prestupnike (Pekinška pravila), OUN, 1985.
95. Statistički ljetopis Republike Hrvatske (2010). Zagreb: Državni zavod za statistiku.
96. Statistički ljetopis/godišnjak Federacije Bosne i Hercegovine (2010). Sarajevo: Federalni zavod za statistiku.
97. Tasić, D. (1997). Obiteljske prilike maloljetnika kao sadržaj i kao indikator uspješnosti odgojne mjere „Pojačana briga i nadzor“, Defektologija, 28 (1-2), 119-137.
98. Tillmann, K. J. (1994). Teorije škole, Zagreb: Eduka.
99. Tzuriel, D. (2000). Dynamic Assessment of Young Children: Educational and Intervention Perspectives, Educational Psychology Review, 12 (4), 385-435.
100. Urbanc, K. (2006). Izazovi socijalnog rada s pojedincem, Zagreb: Alinea.
101. Uzelac, S. (1990). Eksperiment s maloljetnicima u Zagrebu, (u) Uzelac, S. (ur) Odgoj i preodgoj djeteta i maloljetnika izvan institucije, Zagreb: Fakultet za defektologiju, 65-98.
102. Uzelac, S. (1996). Katamnestička evaluacija odgojne mjere pojačana briga i nadzor na temelju iskustva nekadašnjih maloljetnika, Kriminologija i socijalna integracija, 4 (1), 11-19.
103. Uzelac, S. (1988). Priručnik za voditelje odgojne mjere Pojačana briga i nadzor. Socijalni rad – biblioteka, Zagreb: Republički zavod za socijalni rad SRH.

104. Uzelac, S. (1998). Savjeti voditelja odgojne mjere pojačana briga i nadzor u iskustvu negdašnjeg maloljetnog delinkventa, *Kriminologija i socijalna integracija*, 6 (1), 43-46.
105. Uzelac, S. (2002). Zaštitni nadzor – metodika socijalnopedagoškog rada, *Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb: Nakladni zavod Globus.
106. Zakon o sudovima za mladež, *Narodne novine*, 84/11.
107. Zakon o kaznenom postupku FBiH, *Službene novine FBiH*, 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10.
108. Zakon o izvršenju kaznenih sankcija u FBiH, *Službene novine FBiH*, 44/98.
109. Žižak, A. (1990). Determiniranost pedagoških postupaka globalnim tretmanom. (u) Uzelac, S. i sur. (ur) *Odgoj i preodgoj djeteta i maloljetnika izvan institucije*, Fakultet za defektologiju, 235-350.
110. Žižak, A. (2003). Konceptualni okvir, (u) Koller-Trbović, N., Cvjetko, B., Koren-Mrazović, M., Žižak, A. (ur.) *Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim punoljetnicima*, Ministarstvo rada i socijalne skrbi RH, Državno odvjetništvo RH, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 11-22.
111. Žižak, A. (2010). Teorijske osnove intervencija – socijalnopedagoška perspektiva, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
112. Žižak, A. (2011). Socijalna pedagogija u Hrvatskoj: činjenice i refleksije, (u) Poldrugač, Z., Bouillet, D., Ricijaš, N. (ur) *Socijalna pedagogija – znanost, profesija i praksa u Hrvatskoj*, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb: Printera Grupa, 11-33.

113. Žižak, A., Koller-Trbović, N. (1999). Odgoj i tretman u institucijama socijalne skrbi – deskriptivna studija, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
114. Žižak, A., Nikolić, B., Koller-Trbović, N. (2001). Procjena poštivanja prava djeteta u obitelji, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 37 (2), 127-142.
115. Žunić-Pavlović, V. (2003). Evaluacija programa resocijalizacije maloletnih prestupnika, Doktorska disertacija, Beograd: Defektološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
116. Žunić-Pavlović, V. (2004). Evaluacija u resocijalizaciji, Beograd: Partenon.
117. Wagner, J.A. (2008). Obitelj - sustav dinamičnih odnosa u interakciji, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 44 (2), 119-128.
118. Walters, S.T., Clark, M.D., Gingerich, R., Meltzer, M.A. (2007). A Guide for Probation and Parole: Motivating Offenders to Change, Washington: National Institute of Corrections.
119. Wasserman, G. A. (2003). Risk and protective factors of child delinquency. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice. Bulletin series.
120. Watson, D.W., Mouttapa, M., Reiber, C., McCuller, W.J., Arancibia, R., Kavich, J.A., Nieves, E., Novgrod, J., Mai, N., Bisesi, L., Sim, T. (2007). The Life Interventions for Family Effectiveness (LIFE) Project: Preliminary Findings on Alternative School Intervention for Adolescents, Journal of Correctional Education, 58 (1), 57-68.
121. White, H. R, Bates, M.E., Buyske, S. (2001). Adolescence-Limited Versus Persistent Delinquency: Extending Moffitt's Hypothesis Into Adulthood, Journal of Abnormal Psychology, 110 (4), 600-609.
122. Williams, F. P., McShane M.D. (2003). Criminological theory. Upper Saddle River, New York: Prentice Hall.

SAŽETAK

Ciljevi ovog istraživanja su (1) opisati socijalnopedagoška obilježja odgojne mjere Pojačani nadzor nadležnog organa socijalne zaštite (PNNOSZ) iz perspektive voditelja mjere i maloljetnika kroz procjenu odgojne mjere, procjenu primjene pedagoških sredstava i kvalitete komunikacije, te (2) utvrditi doprinos mjerenih obilježja u objašnjavanju kvalitete procjene odgojne mjere kod voditelja mjere i maloljetnika.

U istraživanju se polazi od teorije posredovanog iskustva učenja autora Reuvena Feuersteina, kao opće teorije komunikacijskog i pomagačkog procesa pomoću koje se pokušavaju objasniti procesi koji se događaju između voditelja mjere i maloljetnika tijekom provođenja odgojne mjere.

U istraživanju su sudjelovali maloljetnici muškog spola kojima je izrečena odgojna mjera PNNOSZ i voditelji odgojne mjere (N=121). Istraživanje je provedeno na području Tuzlanskog, Zeničko-Dobojskog, Sarajevskog i Posavskog kantona u Bosni i Hercegovini.

Primijenjeni su anketni upitnici koji se sastoje od nekoliko instrumenata, pri čemu postoje paralelne forme anketnog upitnika – jedna za voditelja mjere, a jedna za maloljetnika. *Forma anketnog upitnika kojeg popunjava voditelj mjere sadrži:* 1. Opća pitanja o voditelju mjere; 2. Opća socio-demografska pitanja o maloljetniku; 3. Opća kriminološka pitanja o maloljetniku, te procjena osobnosti i ponašanja; 4. Upitnik procjene odgojne mjere (Ricijaš, 2006); 5. Upitnik procjene primjene pedagoških sredstava (konstruiran za potrebe ovog istraživanja); 6. Upitnik komunikacije u međuljudskim odnosima (Burgoon i Hale, 1987) i 7. Upitnik o rizičnim čimbenicima (Scholte, 1998). *Forma anketnog upitnika kojeg popunjava maloljetnik sadrži:* 1. Upitnik procjene odgojne mjere (Ricijaš, 2006); 2. Upitnik procjene primjene pedagoških sredstava (konstruiran za potrebe ovog istraživanja) i 3. Upitnik komunikacije u međuljudskim odnosima (Burgoon i Hale, 1987).

Kako bi se ostvarili istraživački ciljevi korištene su sljedeće metode za obradu podataka: deskriptivne i univarijatne metode obrade podataka, diskriminacijska i hijerarhijska regresijska analiza. Diskriminacijskom analizom utvrđene su razlike u percepciji pojedinih obilježja između voditelja mjere i maloljetnika, dok je hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđen doprinos pojedinih varijabli u objašnjavanju procjene odgojne mjere voditelja mjere i maloljetnika.

Rezultati istraživanja pokazuju da je opća procjena korisnosti i utjecaja odgojne mjere PNNOSZ na ponašanje i od strane voditelja mjere i maloljetnika procijenjena pozitivno s visokim vrijednostima. I jedni i drugi vide mjeru kao korisnu i kao nešto što ima pozitivan učinak na život i razvoj maloljetnika. Postoje razlike između voditelja mjere i maloljetnika u procjeni odgojne mjere PNNOSZ u primjeni pedagoških sredstava, kao i dimenzijama komunikacije. Maloljetnici ne uočavaju voditeljeve pohvale, poticaje, zainteresiranost, neposrednost i naklonjenosti u komunikaciji kao i nastojanje za uspostavljanjem povjerenja, već ih vide više formalnim nego što to voditelji mjere očito žele.

Rezultati su nam pokazali da maloljetnici koji su na manjoj razini rizika, te koji vide svoje voditelje više neposrednima i naklonjeni njima u komunikaciji, pozitivnije procjenjuju odgojnu mjeru, kao i kada ih voditelji više uključuju i potiču na izražavanje vlastitog stava i mišljenja, odnosno kada ih hvale i potiču na bolje ponašanje, što su temeljni principi afirmativnog i participativnog pedagoškog pristupa. Također je potvrđeno kako je ova mjera dobra i korisna za maloljetnike koji se nalaze na razini niskog do umjerenog rizika.

Znanstveni i praktični doprinos istraživanja je usmjeren na unaprijeđivanje kvalitete sustava intervencija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, osobito u kontekstu promoviranja prakse temeljene na pokazateljima uspješnosti, teorijske utemeljenosti intervencija i empirijske provjere primjerenosti teorije posredovanog iskustva učenja u procjeni intervencije.

Ključne riječi: odgojna mjera, Pojačan nadzor nadležnog organa socijalne zaštite, probacijske sankcije, maloljetnička delinkvencija, komunikacija, primjena pedagoških sredstava

SUMMARY

Main aims of this research are (1) to describe socio-pedagogical characteristics of educational measure of “Intensified Supervision by the Competent Social Welfare Body” (ISCSWB) from the perspective of juveniles and measurement leaders through the assessment of educational measures, evaluation of the implementation of pedagogical resources, and the quality of communication, and (2) to determine the contribution of measure characteristics in explaining the quality of educational measure in both measurement leaders and in juveniles.

This research is based on the theory of Mediated Learning Experiences by Reuven Feuerstein, as a general theory of communication and as a supportive process in an attempt to explain processes which occur between the measurement leader and the juvenile, during the implementation of the educational measure.

The research involved male juveniles sentenced to correctional measures of ISCSWB and measurement leaders (N=121). The research was conducted in the area of Tuzla, Zenica - Dobo, Sarajevo and the Posavina Canton in Bosnia and Herzegovina.

The applied questionnaire consist of several instruments, and therefore there are parallel forms of the questionnaire, one for the measurement leaders and the other for the juvenile.

The form of the questionnaire completed by the measurement leader includes: 1. General questions about the measurement leaders; 2. The general socio-demographic questions about the juvenile, 3. General criminological questions about the juvenile , as well as the assessment of personality and behaviour; 4. Questionnaire of educational measures assessment (Ricijaš, 2006); 5. Questionnaire on the implementation of pedagogical resources (constructed for the purpose of this study); 6. Questionnaire on communication in interpersonal relationships (Burkoon i Hale, 1987) and 7. Questionnaire on risk factors (Scholte, 1998). *The form of a questionnaire completed by juveniles includes:* 1. Questionnaire on the assessment of educational measure (Ricijaš, 2006); 2. Questionnaire on the implementation of pedagogical resources (constructed for the purpose of this research) and 3. Questionnaire on communication in interpersonal relationships (Burgoon and Hale, 1987).

In order to achieve aims of this research, the following methods for data analysis were used: descriptive and univariant data processing methods, and a discriminant and hierarchical regression analysis. Discriminant analysis identified differences in the perception of certain characteristics between the measurement leaders and juveniles, while the hierarchical

regression analysis determined the contribution of individual variables in explaining the assessment of educational measures of the executors of measures and juveniles.

Results show that the general assessment of the usefulness and impact of educational measures of ISCSWB on behaviour of both, the measurement leaders and juveniles, was estimated as positive with a great significance. Both recognise this measure as useful and as something which has a positive effect on the life and development of juveniles. There are differences in between measurement leaders and the juveniles in assessment of educational measure of ISCSWB in the application of pedagogical resources, as well as in dimensions of communication. Juveniles do not perceive the leaders's praise, incentives, interest, immediacy and the friendliness in communication as well as efforts to establish trust, but they rather see them as more formal than the executors would want them to.

The results showed that the juveniles who are at lower risk level, and who see their measurement leaders as more immediate and inclined in communication, tend to evaluate the measure more positively, which also occurs when leaders involve them more and encourage them to express their own attitudes and opinions, namely when they are praised and encouraged for behaving well, which are the basic principles of affirmative and participatory pedagogical approach. It is also confirmed that this measure is good and useful for juveniles who are at a low to moderate risk level.

Scientific and practical contribution of this research is focused on the improvement of quality of interventions for juvenile offenders, particularly in the context of promoting practice-based performance indicators, theoretical grounds of interventions and the empirical verification of the theory of mediated learning experience adequacy in evaluating interventions.

Key words: educational measure, Intensified Supervision by the Competent Social Welfare Body, probation sanctions, communication, application of pedagogical resources.

ANKETNI UPITNIK ZA VODITELJA ODGOJNE MJERE

OPĆA PITANJA O VODITELJU MJERE

Datum ispunjavanja upitnika: _____

Općina: _____

Kanton: _____

1. CZSS: _____

2. Struka djelatnika Centra koji vodi postupak: a) socijalni radnik
 b) pedagog- psiholog
 d) ostalo (navesti što): _____

3. Spol voditelja mjere: M Ž

4. Dob voditelja mjere (navršene godine života): _____

5. Godine staža voditelja mjere (u struci): _____

OPĆA SOCIO-DEMOGRAFSKA PITANJA O MALOLJETNIKU

6. Navršene godine života maloljetnika: _____

7. Mjesto / grad u kojem maloljetnik živi: _____

8. Jesu li roditelji maloljetnika živi?

- a) oba roditelja
- b) samo majka
- c) samo otac
- d) oba umrla

9. Položaj djeteta u obitelji:

- a) jedinac
- b) najstarije
- c) srednje
- d) najmlađe

NAPOMENA: ako jedan roditelj, ili oba roditelja nisu živi, u daljnjim pitanjima vezanim uz roditelje, potrebno je zaokružiti NIJE ŽIV/A!

10. S kime maloljetnik živi (zaokružite onoga tko skrbi o maloljetniku):

- a) s oba roditelja
- b) s majkom
- c) s ocem
- d) s drugim osobama
- e) u domu
- f) _____

11. Broj braće i sestara: _____

12. Školska sprema oca

- a) bez škole
- b) nepotpuna osnovna
- c) osnovna
- d) srednja
- e) viša / visoka
- f) otac nepoznat
- g) otac umro
- h) _____

13. Školska sprema majke

- a) bez škole
- b) nepotpuna osnovna
- c) osnovna
- d) srednja
- e) viša / visoka
- f) majka nepoznata
- g) majka umrla
- h) _____

14. Zaposlenost oca

- a) da
- b) ne
- c) nepoznato
- d) otac je umro

15. Zaposlenost majke

- a) da
- b) ne
- c) nepoznato
- d) majka je umrla

16. Tko se pretežno bavi odgojem maloljetnika:

- a) oba roditelja
- b) majka
- c) otac
- d) baka ili djed
- e) druga rodbina
- f) druge osobe izvan obitelji
- g) nitko

17. Obitelj stanuje:

- a) u vlastitoj kući
- b) u vlastitom stanu
- c) imaju stanarsko pravo
- d) podstanari
- e) nema obitelji
- f) _____

18. Kako procjenjujete poremećenost odnosa u obitelji maloljetnika

- a) odnosi nisu poremećeni
- b) prisutne su samo intenzivne verbalne svađe
- c) prisutne su intenzivne svađe i fizički obračuni

19. Od kada su odnosi u obitelji poremećeni:

- a) odnosi nisu poremećeni
- b) poremećeni su poslije 14. godine maloljetnikova života
- c) poremećeni su od prije 14. godine maloljetnikova života
- d) poremećeni su od prije 7. godine maloljetnikova života

U slijedećoj tablici molim Vas zaokružite koja ponašanja su, prema Vašem saznanju, prisutna kod maloljetnikovih roditelja

Ponašanje roditelja				
20. Otac prekomjerno konzumira alkohol.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIV
21. Otac je sklon skitnji.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIV
22. Otac konzumira ilegalne droge.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIV
23. Otac je sklon promiskuitetnom ponašanju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIV
24. Otac je sklon fizički agresivnom ponašanju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIV
25. Majka prekomjerno konzumira alkohol.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIVA
26. Majka je sklona skitnji.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIVA
27. Majka konzumira ilegalne droge.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIVA
28. Majka je sklona promiskuitetnom ponašanju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIVA
29. Majka je sklona fizički agresivnom ponašanju.	NIKAD	PONEKAD	ČESTO	NIJE ŽIVA

30. Otac je evidentiran kao počinitelj kaznenih djela:

- a) ne
- b) da
- c) nije živ

31. Ako da, za koja: _____

32. Majka je evidentirana kao počinitelj kaznenih djela:

- a) ne
- b) da
- c) nije živa

33. Ako da, za koja: _____

* * *

Sljedeća pitanja se odnose na maloljetnika

34. Pohađanje osnovne škole:

- a) nije pohađao
- b) završio
- c) pohađa

35. Pohađanje srednje škole:

- a) nije pohađao
- b) završio
- c) pohađa

d) napustio

36. Mijenjao osnovnu školu:

- a) nije mijenjao
- b) 1x mijenjao
- c) 2x ili više
- d) nije pohađao

38. Ponavljanje razreda u O.Š.

- a) nije
- b) 1x
- c) 2x
- d) 3x ili više
- e) nije pohađao

40. Bježanje iz O.Š.

- a) nije bježao
- b) bježao
- c) nije pohađao

d) napustio

37. Mijenjao srednju školu:

- a) nije mijenjao
- b) 1x mijenjao
- c) 2x ili više
- d) nije pohađao

39. Ponavljanje razreda u S.Š.

- a) nije
- b) 1x
- c) 2x
- d) 3x ili više
- e) nije pohađao

41. Bježanje iz S.Š.

- a) nije bježao
- b) bježao
- c) nije pohađao

OPĆI KRIMINOLOŠKI PODACI O MALOLJETNIKU TE PROCJENA OSOBNOSTI I PONAŠANJA
--

42. Dob maloljetnika u vrijeme počinjenja k.d. zbog kojega je izrečen PNNOSZ: _____

43. Vrsta / vrste kaznenog djela zbog kojeg je izrečen PNNOSZ:

GLAVNO KAZNENO DJELO

a) čl. _____ KZ-a: _____

OSTALA KAZNENA DJELA (za produljeni stjecaj kaznenih djela)

b) čl. _____ KZ-a: _____

c) čl. _____ KZ-a: _____

d) čl. _____ KZ-a: _____

e) čl. _____ KZ-a: _____

44. Kazneno djelo počinjeno je u sudioništvu: a) da b) ne

45. Ako da, s koliko osoba: 1 – 2 – 3 – 4 - _____

46. Uz PNNOSZ, izrečene su i odgojne preporuke (zaokružiti ponuđeni broj):

- 1. ne;
- 2. osobna isprika oštećenom;
- 3. naknada štete oštećenom;
- 4. redovno pohađanje škole;
- 5. rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice;
- 6. prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja;
- 7. smještaj u drugu obitelj, dom ili ustanovu;
- 8. liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi;
- 9. posjećivanje odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

47. Duljina trajanja odgojne mjere PNNOSZ: _____

48. Je li maloljetnik već prije evidentiran kao počinitelj kaznenog djela (i kao dijete): a) da b) ne

49. Ako da, koliko puta: 1 – 2 – 3 – 4 - _____

50. Ako da, zbog kojih kaznenih djela:

- a) čl. _____ KZ-a: _____
b) čl. _____ KZ-a: _____
c) čl. _____ KZ-a: _____

51. Dob u vrijeme počinjenja prvog kaznenog djela (ako je bilo ranijih k.d.): _____

52. Odabrana intervencija za ranija kaznena djela:

KONTAKTI S MALOLJETNIKOM U POSLJEDNJA TRI MJESECA

53. Osobno:

- a) nijednom
b) 1-5 puta
c) 6-10 puta
d) 11-15 puta
e) više od 15 puta

54. Telefonom:

- a) nijednom
b) 1-5 puta
c) 6-10 puta
d) 11-15 puta
e) više od 15 puta

55. Pisanim putem:

- a) nijednom
b) 1-5 puta
c) 6-10 puta
d) 11-15 puta
e) više od 15 puta

56. S maloljetnikom ste u posljednja tri mjeseca najčešće kontaktirali:

- a) u centru za socijalnu skrb
b) u obiteljskom okruženju
c) negdje drugdje (gdje? _____)

NEKA OBILJEŽJA OSOBNOSTI I PONAŠANJA MALOLJETNIKA

57. Maloljetnik ima dijagnosticiranu neku psihijatrijsku bolest: a) ne b) da

58. Ako da, koju: _____

59. Maloljetnik koristi / ima propisanu medikamentoznu terapiju: a) ne b) da

60. Ako da, koju: _____

U slijedećoj tablici molim Vas označiti je li neko obilježje, prema Vašem saznanju, kod maloljetnika prisutno i u kolikoj mjeri:

	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
61. Impulzivnost	1	2	3
62. Laganje	1	2	3
63. Fizička agresija u kući	1	2	3
64. Fizička agresija u školi	1	2	3
65. Fizička agresija na javnom mjestu	1	2	3
66. Verbalna agresija u kući	1	2	3
67. Verbalna agresija u školi	1	2	3
68. Verbalna agresija na javnom mjestu	1	2	3
69. Druženje s osobama asocijalnog ponašanja	1	2	3
70. Skitnja	1	2	3
71. Prosjačenje	1	2	3
72. Bježanje od kuće	1	2	3
73. Puši cigarete	1	2	3
74. Prekomjerno konzumiranje alkohola	1	2	3
75. Konzumiranje drugih psihoaktivnih tvari (droga)	1	2	3
76. Kockanje/klađenje	1	2	3
77. Cyber kriminal	1	2	3
78. Pretjerano igranje igrice i pretjerano korištenje interneta	1	2	3

U slijedećoj tablici molim Vas zaokružiti koje je ilegalne psihoaktivne tvari, prema Vašem saznanju, maloljetnik ikada konzumirao.

VRSTA TVARI	NIKAD	PONEKAD	ČESTO
79. marihuana	1	2	3
80. hašiš	1	2	3
81. ecstasy	1	2	3
82. LSD	1	2	3
83. amfetamini	1	2	3
84. kokain	1	2	3
85. heroin	1	2	3
86. ljepilo i druge isparljive otopine	1	2	3

UPOM –v.m.

Ovdje se nalazi niz tvrdnji kojima procjenjujete odgojnu mjeru, te svoje i maloljetnikovo ponašanje tokom izvršavanja mjere. Molimo Vas da zaokruživanjem brojeva odredite u kojoj mjeri je pojedina tvrdnja tačna za Vas i ovog maloljetnika.

TVRDNJA	uopće nije tačno	uglavnom netačno	uglavnom je tačno	da, u potpunosti je tačno
Ova odgojna mjera korisna je za maloljetnike koji imaju probleme u ponašanju.	1	2	3	4

r.b.	TVRDNJE	uopće nije tačno	uglavnom netačno	uglavnom je tačno	da, u potpunosti je tačno
1.	Ova odgojna mjera pomogla je maloljetniku da shvati neka svoja loša ponašanja.	1	2	3	4
2.	Maloljetnik je redovito dolazio na dogovorene susrete sa mnom.	1	2	3	4
3.	Iskreno sam zainteresiran/na za život maloljetnika.	1	2	3	4
4.	Maloljetnikovi roditelji aktivno surađuju sa mnom.	1	2	3	4
5.	Pokazujem maloljetniku da ga razumijem.	1	2	3	4
6.	Maloljetnik je zadovoljan svojim odnosom sa mnom.	1	2	3	4
7.	Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik više pazi na svoje ponašanje.	1	2	3	4
8.	Maloljetnik se ponaša u skladu s mojim uputama.	1	2	3	4
9.	Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik više preuzima odgovornost za svoje ponašanje.	1	2	3	4
10.	Ja sam maloljetniku osoba od povjerenja.	1	2	3	4
11.	Maloljetnikovi roditelji promijenili su svoje ponašanje tokom ove odgojne mjere.	1	2	3	4
12.	Maloljetnikovi roditelji imaju dobro mišljenje o meni.	1	2	3	4
13.	Imam dobar odnos s maloljetnikom.	1	2	3	4
14.	Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik više pazi na školovanje ili zaposlenje.	1	2	3	4
15.	Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik manje	1	2	3	4

	«radi gluposti».				
16.	Otkako ima PNNOSZ, maloljetnik ima bolji odnos s roditeljima.	1	2	3	4
17.	Ova odgojna mjera pomogla je maloljetniku da promijeni neka svoja loša ponašanja.	1	2	3	4
18.	Maloljetnik uglavnom prihvaća moje savjete.	1	2	3	4
19.	Zadržao/la sam adekvatnu (profesionalnu) distancu u odnosu s maloljetnikom.	1	2	3	4
20.	Maloljetnikovi roditelji zadovoljni su što maloljetnik ima ovu odgojnu mjeru.	1	2	3	4
21.	Ova odgojna mjera korisna je za maloljetnikov daljnji život.	1	2	3	4
22.	Zadovoljan sam odnosom s maloljetnikom.	1	2	3	4

UPPPS – v.m.

Slijede pitanja o Vašoj procjeni ponašanja prema maloljetniku tijekom Vaših susreta i kontakata u okviru izvršavanja odgojne mjere. Molimo Vas da odgovorite koliko često se prema ovom maloljetniku ponašate na sljedeći način, odnosno koliko često se on ponaša na navedeni način.

R.br.	TVRDNJE	nikada	rijetko	ponekad	često
1.	Objašnjavam maloljetniku ciljeve ove odgojne mjere.	1	2	3	4
2.	Pomažem maloljetniku da preuzme odgovornost za vlastito ponašanje.	1	2	3	4
3.	Pitanjima provjeravam da li je maloljetnik motiviran za naše susrete.	1	2	3	4
4.	Maloljetnik me može slobodno kontaktirati ako me treba.	1	2	3	4
5.	Pomažem maloljetniku da jasnije sagleda posljedice svog ponašanja na njegovu budućnost.	1	2	3	4
6.	Obrazlažem maloljetniku razloge zadataka/obaveza koje mu zadajem.	1	2	3	4
7.	Maloljetnik sudjeluje u planiranju sadržaja i postavljanju ciljeva naših susreta.	1	2	3	4
8.	Ohrabrujem maloljetnika da samostalno odlučuje o svom životu.	1	2	3	4
9.	Pitanjima provjeravam da li je maloljetnik motiviran za promjenu ponašanja (npr. za bolji školski uspjeh).	1	2	3	4
10.	Jasno izražavam zadovoljstvo trudom kojeg maloljetnik ulaže u promjene.	1	2	3	4
11.	Potičem maloljetnika da sam iznese područja na kojima želi raditi.	1	2	3	4
12.	Provjeravam da li je maloljetnik zadovoljan načinima na koje mu pomažem.	1	2	3	4
13.	Primjećujem maloljetnikove napore da se promijeni.	1	2	3	4
14.	Pokušavam objasniti maloljetniku razloge svojih odluka.	1	2	3	4

15.	Moji razgovori s maloljetnikom mu pomažu da bolje razumije svoje ponašanje.	1	2	3	4
16.	Maloljetnik sam potiče razgovore i teme koje ga zanimaju.	1	2	3	4
17.	Pomažem maloljetniku da razumije postupke svojih roditelja.	1	2	3	4
18.	Dozvoljavam maloljetniku da neke informacije zadrži za sebe.	1	2	3	4
19.	Pohvaljujem maloljetnika kad napravi nešto dobro.	1	2	3	4
20.	Jasno pokazujem maloljetniku da vjerujem u mogućnosti njegovog napretka.	1	2	3	4
21.	Provjeravam da li je maloljetnik spreman ispuniti moje zahtjeve.	1	2	3	4
22.	Pitanjima provjeravam da li je maloljetnik svjestan promjena u svom ponašanju.	1	2	3	4
23.	Razgovori sa mnom mu pomažu da iz problema „izvuče pouku“.	1	2	3	4
24.	Komuniciram s maloljetnikom s jasnim poštovanjem prema njemu.	1	2	3	4

UKIO- v.m.

U ovom upitniku nalaze se tvrdnje koje opisuju Vaš doživljaj kontakata i razgovora s maloljetnikom s kojim provodite PNNOSZ. Molim Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i zaokružite odgovarajući broj s desne strane koji označava koliko je ta tvrdnja za Vas točna u komunikaciji unazad 3 mjeseca.

Molim Vas pripazite da zaokružite sve tvrdnje!

*1 = uopće se ne slažem
 2 = djelomično se ne slažem
 3 = niti se slažem, niti se ne slažem
 4 = djelomično se slažem
 5 = u potpunosti se slažem*

1.	Nastojim uvjeravati maloljetnika.	1	2	3	4	5
2.	Smatram da smo maloljetnik i ja ravnopravni.	1	2	3	4	5
3.	Ostavljam dojam na maloljetnika da želim i dalje komunicirati s njime.	1	2	3	4	5
4.	Nastojim da moj razgovor s maloljetnikom bude neformalan.	1	2	3	4	5
5.	Želim da mi maloljetnik vjeruje.	1	2	3	4	5
6.	Dajem do znanja maloljetniku da mi je sličan.	1	2	3	4	5
7.	Nastojim produbiti razgovor s maloljetnikom na dublji nivo.	1	2	3	4	5
8.	Otvoren sam za maloljetnikove ideje.	1	2	3	4	5
9.	Ponašam se dominantno u razgovoru.	1	2	3	4	5
10.	Simpatičan/a sam maloljetniku.	1	2	3	4	5

11.	Više sam zainteresiran/a za neformalni razgovor nego li za razgovor od značaja za provođenje odgojne mjere.	1	2	3	4	5
12.	Iskren/a sam u komunikaciji s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
13.	Ponašam se kao da sam dobar prijatelj s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
14.	Ne želim dublji odnos između mene i maloljetnika.	1	2	3	4	5
15.	Vrlo sam opušten/a dok razgovaram s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
16.	Nastojim dobiti maloljetnikovo odobravanje.	1	2	3	4	5
17.	Želim slušati maloljetnika.	1	2	3	4	5
18.	Odnosim se prema maloljetniku ravnopravno.	1	2	3	4	5
19.	Stalo mi je da se sviđam maloljetniku.	1	2	3	4	5
20.	Osjećam se ugodno u kontaktu s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
21.	Razgovore s maloljetnikom smatram poticajnim.	1	2	3	4	5
22.	Nastojim kontrolirati maloljetnika na susretima.	1	2	3	4	5
23.	Pokazujem oduševljenje dok razgovaram s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
24.	Intenzivno sam uključen/na u razgovore s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
25.	Ponašam se vrlo formalno u kontaktima s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
26.	Komuniciram s maloljetnikom više udaljeno nego blisko.	1	2	3	4	5
27.	Nastojim da razgovor s maloljetnikom bude ležeran.	1	2	3	4	5
28.	Iskren/a sam prema maloljetniku.	1	2	3	4	5
29.	Jako sam orijentiran/na na ciljeve provođenja odgojne mjere.	1	2	3	4	5
30.	Nastojim steći maloljetnikovu naklonost.	1	2	3	4	5
31.	Dosađujem se tijekom razgovora s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
32.	Nastojim se držati glavne svrhe susreta koja je od značaja za provođenje odgojne mjere.	1	2	3	4	5
33.	Želim surađivati s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
34.	U kontaktima s maloljetnikom smiren/a sam i siguran/a u sebe.	1	2	3	4	5
35.	Nervozan/a sam u blizini maloljetnika.	1	2	3	4	5
36.	Više sam zainteresiran/a za temu koja je od značaja za provođenje odgojne mjere nego li za neformalni razgovor s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
37.	Vrlo sam napet kad razgovaram s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
38.	Nastojim utjecati na maloljetnika.	1	2	3	4	5
39.	Zainteresiran/a sam za razgovore s maloljetnikom.	1	2	3	4	5
40.	Stvaram distancu između maloljetnika i mene.	1	2	3	4	5

Upitnik o rizičnim čimbenicima

U ovom upitniku nalaze se tvrdnje koje opisuju čimbenike rizika kod maloljetnika i u njegovom okruženju. Molim Vas procijenite u kojoj mjeri su, u proteklih 6 mjeseci, kod maloljetnika ili u njegovom okruženju izražena određena ponašanja, odnosi, pojave i sl. Molim Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i označite znakom „X“ u odnosu na broj koji odgovara prisutnosti rizičnih čimbenika.

Molim Vas pripazite da označite sve tvrdnje!

0 = odsutnost pojave, ponašanja, odnosa, situacija

1 = blaga rizičnost, povremena prisutnost nekih od pojava, ponašanja

2 = umjerena rizičnost, odnosno jasna prisutnost (mjesečno ili tjedno) određenih pojava, ponašanja, okolnosti

3 = vrlo izražena prisutnost, redovitost pojave, učestalost (prisutno tjedno ili dnevno), odnosno stil ponašanja, odnosa, pojava, situacija

Čimbenik rizika	Varijable	0	1	2	3
Depresija	- maloljetnik misli da ga nitko ne voli				
	- maloljetnik se osjeća nesretno, tužno ili depresivno				
	- maloljetnik se osjeća manje vrijednim od ostalih				
	- maloljetnik se osjeća usamljeno, ostavljeno				
	- maloljetnik se osjeća zanemareno				
Tjeskoba	- maloljetnik djeluje plaho, bojažljivo				
	- maloljetnik je nervozan, uznemiren				
	- maloljetnik djeluje neodlučno, neuravnoteženo				
	- maloljetnik se lako zabrine				
	- maloljetnik se boji pogreške				
Socijalna tjeskoba	- maloljetnik izbjegava uspostavljanje kontakta s drugima				
	- maloljetnik djeluje povučeno				
	- maloljetnik ne pokazuje interes za druge				
	- maloljetnik je sramežljiv, plaši se kontakta očima				
	- maloljetnik izbjegava razgovarati s drugima				
Hiperaktivnost	- maloljetnik ima teškoće koncentracije				
	- maloljetnik ne sjedi mirno				
	- maloljetnik je nemiran, nestrpljiv				
	- maloljetnik često mijenja aktivnost				
	- maloljetnik lako gubi pozornost				
Agresija	- maloljetnik je razdražljiv, svadljiv, traži probleme				
	- maloljetnik napada druge				
	- maloljetnik se tuče, prkosan je, u otporu				
	- maloljetnik se brzo uznemiri, ima napadaje ljutnje				
	- maloljetnik je neposlušan				
Antisocijalnost	- maloljetnik izostaje s nastave u školi				
	- maloljetnik uništava javno dobro, imovinu				
	- maloljetnik krade kod kuće/u školi				
	- maloljetnik luta okolo, dolazi kasno kući				
	- maloljetnik postupa potajno / prikriveno radi neke stvari				

Ego kontrola	- maloljetnik sve želi učiniti na svoj način				
	- maloljetnik je neposlušan				
	- maloljetnik postupa impulzivno				
	- maloljetnik ne obraća pozornost na potrebe drugih				
	- maloljetnik ne uviđa posljedice svog ponašanja				
Lokus kontrole	- maloljetnik kaže da je on žrtva okolnosti				
	- maloljetnik misli da drugi određuju njegov život				
	- maloljetnik osjeća da ne može utjecati na budućnost				
	- maloljetnik pušta da se stvari događaju same po sebi				
	- maloljetnik ne završava zadaće ili posao				
Nošenje s problemima	- maloljetnik ne traži uzroke				
	- maloljetnik sve odgađa, ostavlja za kasnije				
	- maloljetnik izbjegava rješavanje problema				
	- maloljetnik ne traži pomoć				
	- maloljetnik pokušava izbjeći probleme				
Obiteljski sukobi	- maloljetniku se ne sviđa njegov otac/majka				
	- maloljetnik se svađa s ocem/majkom				
	- otac/majka se žale na maloljetnika				
	- maloljetnik kritizira svog oca/majku				
	- otac/majka opisuju maloljetnika napornim				
Nadzor	- otac/majka ne zna gdje je maloljetnik				
	- otac/majka ne nadzire maloljetnika				
	- maloljetnik može raditi što želi				
	- otac/majka ne pomaže maloljetniku				
	- otac/majka ne postavlja jasna pravila/granice				
Privrženost	- otac/majka ne pokazuje osjećaje za maloljetnika				
	- otac/majka ne razgovara s maloljetnikom				
	- otac/majka ne pokazuje interes za dobrobit/zdravlje maloljetnika				
	- otac/majka ne pomaže maloljetniku				
	- otac/majka ne daje emocionalnu potporu				
Motivacija	- maloljetnik ne voli pohađati školu				
	- maloljetnik ne voli predmete u školi				
	- maloljetnik izostaje s nastave				
	- maloljetnik ima slab uspjeh				
	- maloljetnik ne radi zadaće				
Školsko postignuće	- maloljetnik je ponavljao razred, mijenjao školu				
	- maloljetnikov uspjeh u školi je nezadovoljavajući				
	- nastavnici su nezadovoljni maloljetnikovim rezultatima u školi				
	- maloljetnik zaostaje u školi				
	- roditelji su nezadovoljni maloljetnikovim postignućem				
Odnosi s nastavnicima	- maloljetnik i nastavnici se sukobljavaju				
	- maloljetnik i nastavnici se jedno drugome ne sviđaju				
	- nastavnici nemaju dobro mišljenje o maloljetniku				
	- nastavnici procjenjuju maloljetnika teškim				
	- nastavnici kažnjavaju maloljetnika				
Rizične	- maloljetnik želi biti vani na ulici				

aktivnosti	- maloljetnik ne zna što bi radio kod kuće				
	- maloljetnik luta okolo, „visi“ na ulici				
	- maloljetnik posjećuje kafiće, disko klubove ili kockarnice/kladionice				
	- maloljetnik koristi alkohol i/ili drogu				
Odnosi s vršnjacima	- maloljetnik nema ili ima malo prijatelja				
	- maloljetnik se ne slaže s prijateljima/vršnjacima				
	- maloljetnik se svađa s prijateljima				
	- vršnjaci se klone maloljetnika				
	- maloljetnik ne raspravlja probleme s vršnjacima				
Vršnjačke grupe	- maloljetnik se druži jedino s vršnjacima iz ulice				
	- maloljetnik i vršnjaci izlaze u kafiće/kockarnice/ kladionice				
	- maloljetnik i vršnjaci se uključuju u delinkventne aktivnosti				
	- maloljetnik i vršnjaci konzumiraju alkohol i/ili droge				

Hvala Vam na suradnji! ☺

PRILOG 2.

Šifra: _____

ANKETNI UPITNIK ZA MALOLJETNIKA

U ovom anketnom upitniku nalaze se neka pitanja o tebi, tvom ponašanju i tvom odnosu s voditeljem mjere PNNOSZ. Molimo te da pažljivo pročitaš svaku tvrdnju i da zaokruživanjem brojeva odgovoriš koliko je pojedina tvrdnja za tebe točna ili koliko se s njom slažeš.

U upitniku nema točnih i netočnih odgovora! Važno je tvoje mišljenje i tvoje iskustvo. Tvoji odgovori ostat će u potpunoj tajnosti te ih nitko (posebice voditelj mjere) neće vidjeti.

UPOM –mlt

Slijede pitanja o tvom viđenju odgojne mjere, tvom ponašanju i o voditelju mjere. Molimo te da zaokruživanjem brojeva od 1 do 4 odgovoriš koliko je po TVOM MIŠLJENJU pojedina tvrdnja tačna.

TVRDNJA	uopće nije tačno	uglavnom netačno	uglavnom je tačno	da, u potpunosti je tačno
Ova odgojna mjera korisna je za mlade ljude koji imaju probleme u ponašanju.	1	2	3	4

r.b.	TVRDNJE	uopće nije tačno	uglavnom netačno	uglavnom je tačno	da, u potpunosti je tačno
1.	Ova odgojna mjera pomogla mi je da shvatim neka svoja loša ponašanja.	1	2	3	4
2.	Redovito sam dolazio na dogovorene susrete sa voditeljem mjere.	1	2	3	4
3.	Moj voditelj mjere zna kako mi treba pristupiti.	1	2	3	4
4.	Moji roditelji aktivno sarađuju sa voditeljem mjere.	1	2	3	4
5.	Moj voditelj mjere pokazuje da me razumije.	1	2	3	4
6.	Zadovoljan sam svojim odnosom s voditeljem mjere.	1	2	3	4

7.	Otkako imam PNNOSZ više pazim na svoje ponašanje.	1	2	3	4
8.	Ponašam se u skladu s uputama mog voditelja mjere.	1	2	3	4
9.	Otkako imam PNNOSZ više preuzimam odgovornost za svoje ponašanje.	1	2	3	4
10.	Voditelj mjere mi je osoba od povjerenja.	1	2	3	4
11.	Moji roditelji promijenili su svoje ponašanje na bolje tokom ove odgojne mjere.	1	2	3	4
12.	Moji roditelji imaju dobro mišljenje o voditelju mjere.	1	2	3	4
13.	Moj voditelj mjere radi i s mojim roditeljima.	1	2	3	4
14.	Otkako imam PNNOSZ više pazim na školovanje ili zaposlenje.	1	2	3	4
15.	Otkako imam PNNOSZ manje „radim gluposti“.	1	2	3	4
16.	Otkako imam PNNOSZ, imam bolji odnos s roditeljima.	1	2	3	4
17.	Ova odgojna mjera pomogla mi je da promijenim neka svoja loša ponašanja.	1	2	3	4
18.	Uglavnom prihvaćam savjete svog voditelja mjere.	1	2	3	4
19.	Moj voditelj mjere daje mi dobre savjete.	1	2	3	4
20.	Moji roditelji zadovoljni su što imam ovu odgojnu mjeru.	1	2	3	4
21.	Ova odgojna mjera korisna je za moj daljnji život.	1	2	3	4
22.	Moj voditelj mjere dobro radi svoj posao.	1	2	3	4

UPPPS – mlt.

Slijede pitanja o tvojoj procjeni ponašanja voditelja mjere te tvog ponašanja tijekom vaših susreta i kontakata u okviru izvršavanja odgojne mjere. Molimo te da odgovoriš koliko često se voditelj mjere prema tebi ponaša na sljedeći način, odnosno koliko često se ti ponašaš na sljedeći način.

R.br.	TVRDNJE	nikada	rijetko	ponekad	često
1.	Voditelj mjere mi objašnjava ciljeve ove odgojne mjere.	1	2	3	4
2.	Voditelj mi pomaže da preuzmem odgovornost za vlastito ponašanje.	1	2	3	4
3.	Voditelj pitanjima provjerava jesam li motiviran za naše susrete.	1	2	3	4

4.	Mogu se obratiti voditelju mjere ako ga trebam.	1	2	3	4
5.	Voditelj mi pomaže da jasnije sagledam posljedice svog ponašanja na moju budućnost.	1	2	3	4
6.	Voditelj mjere mi obrazlaže razloge zadataka/obaveza koje mi zadaje.	1	2	3	4
7.	Sudjelujem u planiranju sadržaja i postavljanju ciljeva naših susreta.	1	2	3	4
8.	Voditelj me ohrabruje da samostalno odlučujem o svom životu.	1	2	3	4
9.	Voditelj pitanjima provjerava jesam li motiviran za promjenu ponašanja (npr. za bolji školski uspjeh).	1	2	3	4
10.	Voditelj jasno izražava zadovoljstvo trudom kojeg ulažem u promjene.	1	2	3	4
11.	Voditelj me potiče da sam iznesem područja na kojima želim raditi.	1	2	3	4
12.	Voditelj provjerava jesam li zadovoljan načinima na koje mi pomaže.	1	2	3	4
13.	Voditelj primjećuje moje napore da se promijenim.	1	2	3	4
14.	Voditelj mi objašnjava razloge svojih odluka.	1	2	3	4
15.	Razgovori s voditeljem mi pomažu da bolje razumijem svoje ponašanje.	1	2	3	4
16.	Sam potičem razgovore s voditeljem i teme koje me zanimaju.	1	2	3	4
17.	Voditelj mi pomaže da razumijem postupke mojih roditelja.	1	2	3	4
18.	Voditelj mi dozvoljava da neke informacije zadržim za sebe.	1	2	3	4
19.	Voditelj me pohvaljuje kad napravim nešto dobro.	1	2	3	4
20.	Voditelj mi jasno pokazuje da vjeruje u mogućnosti mog napretka.	1	2	3	4
21.	Voditelj provjerava jesam li spreman ispuniti njegove zahtjeve.	1	2	3	4
22.	Voditelj pitanjima provjerava jesam li svjestan promjena u svom ponašanju.	1	2	3	4
23.	Razgovori s voditeljem mi pomažu da iz problema „izvučem“ pouku.	1	2	3	4

24.	Voditelj komunicira sa mnom s jasnim poštovanjem.	1	2	3	4
-----	---	---	---	---	---

UKIO – mlt.

*U ovom upitniku nalaze se tvrdnje koje opisuju Tvoj doživljaj kontakata i razgovora s voditeljem odgojne mjere PNNOSZ. Molim Te da pažljivo pročitaš svaku tvrdnju i zaokružiš odgovarajući broj s desne strane koji označava **koliko je ta tvrdnja za Tebe točna u komunikaciji unazad 3 mjeseca**. Ovo ispitivanje je anonimno!*

Molim Te da pripaziš da zaokružiš sve tvrdnje!

*1 = uopće se ne slažem
 2 = djelomično se ne slažem
 3 = niti se slažem, niti se ne slažem
 4 = djelomično se slažem
 5 = u potpunosti se slažem*

1.	Voditelj mjere me nastoji uvjeravati.	1	2	3	4	5
2.	Voditelj mjere me smatra ravnopravnim s njim.	1	2	3	4	5
3.	Voditelj mjere djeluje kao da želi i dalje komunicirati sa mnom.	1	2	3	4	5
4.	Voditelj mjere nastoji da razgovor bude neformalan.	1	2	3	4	5
5.	Voditelj mjere želi da mu/joj vjerujem.	1	2	3	4	5
6.	Voditelj mjere mi daje do znanja da mi je sličan/slična.	1	2	3	4	5
7.	Voditelj mjere nastoji produbiti razgovor na dublji nivo.	1	2	3	4	5
8.	Voditelj mjere je otvoren/na mojim idejama.	1	2	3	4	5
9.	Voditelj mjere se ponaša dominantno u razgovoru.	1	2	3	4	5
10.	Voditelj mjere mi je simpatičan.	1	2	3	4	5
11.	Voditelj mjere je više zainteresiran/a za neformalni razgovor nego li za razgovor od značaja za provođenje odgojne mjere.	1	2	3	4	5
12.	Voditelj mjere je iskren/a u komunikaciji sa mnom.	1	2	3	4	5
13.	Voditelj mjere se ponaša kao da smo dobri prijatelji.	1	2	3	4	5
14.	Voditelj mjere ne želi dublji odnos između nas.	1	2	3	4	5
15.	Voditelj mjere vrlo je opušten/a dok razgovara sa mnom.	1	2	3	4	5
16.	Voditelj mjere nastoji dobiti moje odobravanje.	1	2	3	4	5
17.	Voditelj mjere me želi slušati.	1	2	3	4	5
18.	Voditelj mjere se odnosi prema meni ravnopravno.	1	2	3	4	5
19.	Voditelj mjere djeluje kao mu/joj je stalo da mi se sviđa.	1	2	3	4	5

20.	Voditelj mjere se osjeća ugodno u kontaktima sa mnom.	1	2	3	4	5
21.	Voditelj mjere smatra razgovore sa mnom poticajnim.	1	2	3	4	5
22.	Voditelj mjere me nastoji kontrolirati na susretima.	1	2	3	4	5
23.	Voditelj mjere pokazuje oduševljenje dok razgovara sa mnom.	1	2	3	4	5
24.	Voditelj mjere intenzivno je uključen/na u naše razgovore.	1	2	3	4	5
25.	Voditelj mjere se ponaša vrlo formalno u kontaktima.	1	2	3	4	5
26.	Voditelj mjere komunicira sa mnom više udaljeno nego blisko.	1	2	3	4	5
27.	Voditelj mjere nastoji da razgovor bude ležeran.	1	2	3	4	5
28.	Voditelj mjere je iskren prema meni.	1	2	3	4	5
29.	Voditelj mjere je jako orijentiran/na na ciljeve provođenja odgojne mjere.	1	2	3	4	5
30.	Voditelj mjere nastoji steći moju naklonost.	1	2	3	4	5
31.	Voditelj mjere izgleda kao da se dosađuje tijekom naših razgovora.	1	2	3	4	5
32.	Voditelj mjere se nastoji držati glavne svrhe susreta koja je od značaja za provođenje odgojne mjere.	1	2	3	4	5
33.	Voditelj mjere želi surađivati sa mnom.	1	2	3	4	5
34.	Voditelj mjere je smiren i siguran u sebe.	1	2	3	4	5
35.	Voditelj mjere nervozan je u mojoj blizini.	1	2	3	4	5
36.	Voditelj mjere je više zainteresiran za temu koja je od značaja za provođenje odgojne mjere nego li za neformalni razgovor.	1	2	3	4	5
37.	Voditelj mjere je vrlo napet kad razgovara sa mnom.	1	2	3	4	5
38.	Voditelj mjere nastoji utjecati na mene.	1	2	3	4	5
39.	Voditelj mjere je zainteresiran za razgovore sa mnom.	1	2	3	4	5
40.	Voditelj mjere stvara distancu između nas.	1	2	3	4	5

Hvala na suradnji! ☺